SABAH
KİTAPLARI
TÜRKİYE'DEN

Ergun Hiçyılmaz

İSTANBUL GECELERİ VE KANTOLAR

Ergun Hiçyılmaz

İSTANBUL GECELERİ VE KANTOLAR

SABAH
KİTAPLARI
TÜRKİYE'DEN

İSTANBUL GECELERİ VE KANTOLAR
Sabah Kitapları 102
Türkiye'den Dizisi 13

Copyright © 1999: Sabah Kitapçılık San. ve Tic. A.Ş.
İstiklal Cad. No. 192 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 245 66 01, 245 66 22

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yazan: Ergun Hiçyılmaz

Yayın Yönetmeni: Serpil Demirtaş
Yayına Hazırlayan: Erkan Kayılı
Sayfa Düzeni: Merve Kanmaz

Kapak Düzeni: Naci Yavuz
Kapak Resmi: Münif Fehim'in Direklerarası resmi

Baskı ve Cilt: Ayhan Matbaası
Dağıtım ve Toplu Sipariş: Sabah Kitapçılık San. ve Tic. A.Ş., İstanbul
Tel: (0212) 245 66 01, 245 66 22 Fax: (0212) 245 66 23
Birinci Baskı: İstanbul, Kasım 1999
ISBN: 975-579-079-9

İÇİNDEKİLER

Önsöz v
Teşekkür 6

BÖLÜM 1 Kantonun Doğuşu 7
Kanto Sahneleri 11
Kanto Dili 14
Seyirlik Kantolar 16
Kanlı Sahneler 18
Agavni'nin Ölümü 19
Çingene Kantoları 20
Esnaf Kantoları 21
Düettolar 23
Kanto Mecmuaları 24
Direklerarasının Sonu 25
Zorunlu Değişim 27
Yeniden Yaşatanlar 29

BÖLÜM 2 Kanto Yıldızları
'Minyon Virjini' 31
Peruz 34
Şamram Hanım 38
Mari Ferha 39
Büyük Amelya 41
Küçük Amelya 42
Verjin Hanım 44
Amelya Hanım 45
Zarife Hanım 47
Sondaki Işık: Garibe 51
'Meşum Kadın' Kamela 53
Beyoğlu Gülü Kamelya 55
Diğer Kantocular 57

BÖLÜM 3 Kanto ve Düetto Sözleri 63

Kanto Yazarları ve Mekânları 147
Sözlük 152

Kaynakça 157
Resimler 48

Önsöz

Her yönüyle renkli ve bir daha yaşanması mümkün olmayan bir hayat...

Ve bu hayatın içindeki insanlar...

İstanbul her dönemde geçmişin aynası olmak özelliğine sahip... Osmanlı döneminde 'merkez' olmak niteliğini, sosyal anlamda da taşıyan Dersaadet, bu açıdan geçmişi kucaklıyor...

Dönemlere göre çeşitli din ve dile sahip kitlenin farklı yaşayış tarzları, sonuçta çok renkte, toplumsal olarak bütünleşmiş bir yapıyı ortaya koyuyor.

"İstanbul hayatından kesitler"in seyirlik tarafı, özellikle son dönemin araştırmacıları tarafından ele alınmıştır. Genel anlamdaki tiyatro sahnesi, bu yöndeki çabaların başında gelmektedir.

Ses ve beden birleşiminin sahne takdimindeki en çarpıcı yanını taşıyan *İstanbul Geceleri ve Kantolar* kitabımızın, bu yöndeki çabalara katkıda bulunmasını diliyoruz.

Musiki yetkinliğinin 'makam'ını konunun uzmanlarına bırakarak, kantonun geçmiş hayat içindeki izlerini sürmek gayretinde bulunduğumuzu ifade etmek isteriz. Buna rağmen genel sahne gelişimi ile müziğin ayrıntılarına bir katkımız olursa, bundan da ayrı bir kıvanç duyacağız.

Teşekkür

Her kitap yazar için yeniden doğuştur...

Ancak bazen bu doğuşlar pek kolay olmuyor. Bu kitabın oluşumunu önemseyen ve teşvik edenler, şüphesiz bu çabaların yazarı kadar pay sahibidir.

Zafer Mutlu ve Selahattin Duman, *Sabah Gazetesi*'nin başta *Star* ve diğer haftalık ekleri ile birlikte sayfalarını açarak, bu yöndeki çalışmalarımızı sürekli kılmışlardır. Onlara ve *Takvim Gazetesi*'nde bu yöndeki çabalarımızı bilgisi ile destekleyen Tevfik Yener'e müteşekkirim.

'En sadık okur'larımdan Hıncal Uluç, tükenmez teşviki ile bu çalışmanın sonuçlanmasından mutlu olacak bir başka okur 'yazar'dır.

Murat Bardakçı'nın özel koleksiyonundan esirgemediği, Peruz ve diğer kantoculara ait besteler, bu çalışmayı güçlendirmiştir. Müteşekkir olduğumu ifade etmek isterim.

Turgut Kut'un takdim ettiği *Ermeni Harfleriyle Türkçe Basılmış Şarkı ve Kanto Mecmuaları* çalışması da önemli bir eksiğimizi gidermiştir.

Kut ve bu yöndeki çalışmalarıma her zaman dostane ve karşılıksız destek veren Cengiz Şahin ile, Osmanlıca metinlerde yardımını esirgemeyen Fazıl Mecit'e, ön araştırma ve yazım aşamasındaki gayreti için Sema Ok'a, fotoğraf ve belgelemeyi gerçekleştiren Aydın Soylu'ya teşekkür ediyorum. Şüphesiz Sabah Kitapları ekibinin eserin oluşumundaki paylarını şükranlarımla belirtmem gerekir.

Kitabın kaynak açısından ilk bilinmeyenlere pencere açmasında meraklı ve araştırıcı bir yöntem benimsenmiştir. Türkçe ilk kez yayınlanan kanto sözleri kadar defterlerde kalmış çok sayıda güfteyi de sayfalarımıza katmış bulunuyoruz. Okurlarımız kanto güftelerindeki bazı sözcükleri aynen verdiğimizi ve üzerinde aslının bozulmaması için düzeltme yapmadığımızı kolayca farke deceklerdir.

Ve sonuç olarak bu çalışmadan haberdar olan ve şevkini esirgemeyen fakat ne yazık ki, kitabın tamamlanmasını göremeden aramızdan ayrılanlar da olmuştur. Sanatçı dostlarım Sezer Tansuğ, Alaattin Eser, Esin Engin ve Barış Manço'yu da rahmet ve sevgiyle anarak, bu kitabı onlara ve kardeşim Namık Hiçyılmaz'a adıyorum.

BÖLÜM 1

Kantonun Doğuşu

Doğuşu 19. yüzyıl olarak kabul edilen kantonun başlangıcı olarak, çoğunlukla 1870 tarihi verilir.

Kanto adı, İtalyanca şarkı söylemek anlamına gelen 'Cantare'den alınma bir deyim olarak, İstanbul'a gelen gezginci bir tiyatrodan kalmıştır.

"Sahnede hareket ederek şarkı söylemeye ve bu yolda yazılmış özel şarkılara kanto denir."

Tiyatro Ansiklopedisi yaptığı bu tanıma ayrıntılar da getirir ve şarkıların ilk defa Güllü Agop Tiyatrosu'nda, programı çeşitlendiren, 'tamamlayıcı' bir unsur olarak yer aldığını ifade eder.

'Baletto, raks, şanson, şansonet' adları ile sunulan bu çeşitlemeler 'eklenti' eğlenceler olmakla beraber sanat değeri de taşımaktaydılar. Ancak Galata'daki 'baloz'lar ile 'kafeşantan'lardaki uygulamalar bu tarifin dışında kalıyordu.

Güllü Agop Tiyatrosu'ndan sonra ilk yönelme alanının neresi olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Mekânlar bir görüşe göre Galata ve Beyoğlu'dan Şehzadebaşı Direklerarası'na uzanmıştır.

Karşıt görüş ise şöyle aksettirilir:[1]

"Bu kanto ve kantocu kız, Şehzadebaşı tiyatrolarına da tuluatçılar tarafından getirildi. Zamanın kadın mahremiyeti içinde bulunan İstanbul tarafı halkının iştahlarını kamçılamak için yarışa çıktılar. Manakyan Tiyatrosu'ndan başka bütün öteki tiyatroların kadın oyuncularının hepsi veya çoğu kantoya çıkarlardı."

1. *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi*, M. Nihat Özün, Baha Dürder, Remzi Kitapevi, 1967.

Tiyatronun öncü isimlerinden İsmail Dümbüllü, kantonun tarifi yanında, ilk kantoya çıkan sanatçının adını da verir.[2]

"Bizim çiftetelli dediğimiz kırık oyun tarzı ile karıştırılarak, kanto adı ile bir tip sahne dansı halinde tuluat tiyatrolarımıza da geçmiştir. Trompet, davul, keman gibi çalgılardan kurulmuş bir takımla icra edilen kantonun ilk kez Kadıköy Yoğurtçu Parkı'ndaki salaş tiyatroda oynandığı söylenir. İlk kez kimin tarafından sahneye getirildiği hakkında kesin bir bilgi yoksa da kantocu Aranik Hanım'ın adı geçmektedir."

Vasfi Rıza Zobu'nun hatıralarında ise bir başka isim Kadriye Hanım yer alır. Bu görüşe göre İlk Müslüman Türk kadın aktristi 1889 yılında Papasköprülü Amelya takma ismiyle 1889'da Nazilli'de sahneye çıkan Kadriye Hanım'dır.[3]

Vasfi Rıza Zobu, "Müslüman Türk kadının sahneyè çıkma hadisesi İstanbul'da Afife ile başlamış değildir" diyerek Galata'daki ünlü tuluat kumpanyaları arasında 'Hüsnü Efendi'nin sahnesini gösterir ve bu 'Komik' Hüsnü Efendi olarak bilinen sanatçının Karamanlı Mihaliki'nin oğlu Anastas olduğunu ifade eder. Bu konudaki bilgileri Behzat Butak'ın notlarından aldığını belirten Zobu, Kadriye Hanım'la ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Kadriye Hanım sahneye şarkılı sözlü Amelya olarak çıktığı yıllarda Ankara'daki bir konağa temsile gitmişlerdi. İlk gün Kadriye Hanım, allı pullu elbiselerle meydana çıktığında, Yozgat'tan tanıdığı Nefise Hanım'ı koltukların birinde oturur görünce, beyninden vurulmuşa dönüyor. Temsilden sonra gizlice oteline kaçan Kadriye Hanım'ı konaktan bir araba göndertip tekrar aldırırlar. Nefise Hanım gözlerine inanamıyor. O zaman bu cüreti hiçbir kadın gösteremez ki... Nefise Hanım babası Abidin Paşa'ya her şeyi anlattı. İlk icraatı tüm oyuncuların Ankara'yı terketme emrini vermek oldu. Arkasından da hacısıyla, hocasıyla bir meclis kurdurup her ikisine de nikah yaptırdı. Böylece Hüseyin Hüsnü efendi Ankara Mahpushanesi Müdürlüğü'ne tayin edildi."

Kadriye Hanım Ertuğrul Sancağı Adliye Başkatibi olan eşinin genç yaşta ölümü üzerine dul kalmış Şehzadebaşı'ndaki konaklarına yiyecek getiren Karamanlı Bakkal Mihaliki'nin oğlu Anastas ile tanışmıştı. Sevdalılar önce Bursa'ya daha sonra İzmir'e kaçacak ve böylece 'Aşk Turnesi' beraberinde 'Tiyatro Turnesi' de getirecekti.

Vasfi Rıza Zobu'nun anlattığı Kadriye Hanım'la, Anastas arasındaki beraberlik, tiyatro beraberliğini de sağlamıştı...

Anastas Hüsnü adını almış, Kadriye Hanım da adını Amelya'ya çevirterek sahneye çıkabilmişti. Amelya yani Kadriye daha sonra uğruna isim değiştirdiği Anastas'dan (Hüsnü) ayrılmış ve Kabile Kadriye adıyla 1925 sonrasın-

2. *Dümbüllü İsmail Efendi*, Sadi Yaver Ataman, Yapı Kredi Bankası, İstanbul.
3. *Hayat Mecmuası*, Vasfi Rıza Zobu, Sayı 1 ve 2, Ocak 1961.

da ebelik yapmıştı.

'Sahnedeki ilk Müslüman kadın sanatçının kimliği' konusunda Zobu ile aynı görüşü paylaşanlar da vardır.

Özdemir Nutku'nun "Kadriye hem kantoya, hem oyuna çıkmış" ifadesi, 1890 tarihi itibariyle, Amelya Kadriye Hanım'ın sahnedeki 'ilk Müslüman Türk kadını' ve 'İlk Türk kantocu' oluşunu pekiştirmektedir. Nutku, bu konuya M. Kemal Küçük'ün 1932'de *Darülbedayi* Dergisi'nde yayınlanan 'Temaşamızdaki Türk Kadını' yazısı ile temas etmişti.[4]

"Sahneye çıkış tarihi 1890 olarak verilen Kadriye'nin 'Amelia' adını alarak sahneye çıkması bir gönül bağıyla olmuş ve ilk Nazilli'de oynamıştır. Kadriye hem kantoya, hem oyuna çıkmış ve bir Rum kadını olarak tanındığından, seyircileri lehçesinin doğruluğuna hayran etmiştir."

Ahmet Fehim Bey'in hatıralarında da konuya temas edilir:[5]

"Komik Efendi işi sahneciliğe dökerek, karısının da ismini Seniye iken Amelya yapmış, kadını kantoya çıkartmaya başlamış."

Fehim Bey, anlatımında Kadriye Hanım'dan Senihe olarak söz etmekte ama Amelya ismini doğrulamaktadır.

Ahmet Refik Bey de Kadriye Hanım'ın sahne serüveni ile ilgili görüşünü Ahmet Fehim Bey'in anlatımına temel dayanak yapmaktadır:[6]

"Merhum Aktör Fehim Efendi, mutlakiyet devrinde Abdülhamid'in saltanatı zamanında İstanbul'da bir kazazker kızının konaklarındaki çubukçubaşıyı sevdiğini, babası öldükten sonra onunla evlendiğini, çubukcubaşının hayatını kazanmak için tuluat aktörlüğü ettiğini, karısını da sahneye çıkararak oyun oynattığını bana söylemişti. Bu kadının ismi Kadriye Hanım'mış. Sahnede tanınmasın, başına iş gelmesin diye Amelya ismi ile yaşarmış..."

Ahmet Refik Bey'in Fehim Efendi'den naklettiği bu anlatımda dikkat edilirse Amelya Hanım'ın asıl ismi Kadriye olarak belirtilmektedir.

Amelya Kadriye Hanım'ın Afife Jale'den önce sahneye çıkan ilk Türk Müslüman kadın oyuncu olduğuna ilişkin iddia tartışmaya açıktır. Ancak Amelya Kadriye Hanım'ın sahnedeki ilk Türk kantocusu olduğu da bu kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Kanto dünyası şüphesiz ne Amelya Kadriye, ne de Peruz'la sınırlıdır... Yüzlerce isim bu kanto sahnelerinin pek aydınlık olmayan dönemlerine ışık düşürmüştür.

Kel Hasan'ın Hayâlhane-i Osmani Kumpanyası'nda kantoculuğa 14 ya-

4. *Darülbedayi'nin Elli Yılı*, Özdemir Nutku, A.Ü.D.T.C.F. Yayinları, Ankara 1969.
5. *Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları*, Hafi Kadri Alpman, *Tercüman 1001 Temel Eser*, İstanbul 1977.
6. *Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu*, I.Cilt Refik Ahmet, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1934.

şında başlayan ve hayat defterini 54 yaşındayken kapatan Sivaslı Perviz Hanım ilk öncüler arasında yer alır.

Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosu'nun karşısındaki binada faaliyet gösteren bu tiyatronun sahnesine nice yıldızlar çıkmıştı. Küçük ve Büyük Virjin'ler, yine Küçük ve Büyük Emilye'ler (Amelya'lar), o yaşanması bir daha mümkün olmayan gecelerin ilk büyük yıldızları olmuşlardı.

Şehzadebaşı Vezneciler'deki Handehane-i Osmani Kumpanyası'nın karşısında Büyük Pandomim Kumpanyası vardı ve işletmeci Mösyö Foti, kadın oyuncuları da sahneye çıkarmıştı. Bu oyuncular danslı oyunlarla sahneyi renklendiriyordu. 1800 sonlarının Ramazan ilanlarında adını gördüğümüz Tereza Hanım da bu oyunculara katılmıştı. Tereza Çukacıyan bu ilanlarda Osmanlı Tiyatrosu'nun en güçlü artistlerinden biri olarak gösterilmişti.[7]

Emilye Hanım, Amerikan Tiyatrosu'nun Küçük Amelya olarak bilinen ünlü kantocusudur ve kocası Todori ile düetlerin unutulmazları arasına girmiştir.

'Hayâlhane-i Osmani Kumpanyası,' 'Sahte Peder,' 'Sefil Familya' ya da 'Leyla ile Kays' oyunlarının arasına hem ince saz, hem de önemine binaen kanto takımı programlarını yerleştirmişti. (*Sabah Gazetesi*, 5. 2. 1897)

Virjin Hanım (Karakaşyan) 1839'da başlayan hayatının en çarpıcı sahne renklerini olgunluk döneminde yansıtmış ve yaşı 30'u aştığında bile kantoları ile yürekler hoplatmıştı.

Müzik araştırmacısı Cemal Ünlü, taş plakların kantolarına ilişkin çalışmasında, plak firmalarının şarkılara, gazellere ve taksimlere ağırlık verdiği dönemlerde, kantolara da yöneldiğini ifade etmekte, Madam Pepron ile bazı sanatçıların adını vermektedir:[8]

"Kadın sanatçılar arasında kantonun yanısıra Türkçe şarkılar söyleyen azınlıklar Mme Victoria, Mme Eugenie, Kamelia ve Minyon Virgin Hanımlardır. Nassip, Gülfidan, Şevkidil Hanımlar büyük olasılıkla çingene asıllıdır."

Eski İstanbul Ramazanlarının eğlence hayatı doğal olarak sahneyi de renklendirmişti. Sahnenin en önemli rengi de kanto olmuştu.

Naşit Bey, Fahri Bey ile Ramazan gecelerinde Millet Tiyatrosu'nun perdelerini ses muganniyesi Hamiyet Hanım'la açıyor, Şamram, Hermine ve Ayten Hanımlar da kantoya çıkıyordu.

Beyoğlu'nun kaybolan pasaj ve geçitleri üzerine bir çalışma yapan Behzat Üsdiken, Konkordiya Tiyatrosu'nun eğlence merkezi olduğuna işaret eder.

Saint Antoine Kilisesi'nin bulunduğu yerde, ahşap bir binada faaliyet gösteren Konkordiya Tiyatrosu eğlence dünyasında önemli bir yere sahip olmuş, sahnelerinde nice yıldız parlamıştır.

7. *Tarih Toplum Dergisi*, Sayı: 99, Mart 1992.
8. *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı 94, Ekim 1991.

Repertuvarında müzikli oyunlara yer ayıran tiyatroda Viyana'dan getirilen dans öğretmenleri de görev almıştı.

Batı tarzının ilgi görmesi diğer eglence merkezlerini de aynı yönde gösteri yapmaya sevketmiş ve böylece, tiyatrolar ardı ardına yabancı aktristler getirmeye başlamıştı. Kanto da bundan etkilenecekti.

Galata'nın Tophane Caddesi'ndeki Alkazar Amerikan Tiyatrosu, eğlencelere 'mey' de katmış, pandomim, şarkılı oyunlar ve bilhassa kantolarla İstanbul gecelerini şenlendirmişti.

Bu şenlikli programlara bir yerinden mutlaka kanto da katılırdı. Örneğin Katip Salih Efendi, Karagöz'ün envai çeşit takdimi ile yetinmez, 'Gülünçlü Oyun'larına 5 perdelik muhavereli kantolar da eklerdi.

Osmanlı Kukla Kumpanyası da Mehmet Bey'in idaresinde program alanını hayli genişlettiğini ve programlarında 'Avrupalı' oyunculara yer verdiğini ilanlarla duyurmuştu:

"Mezkûr tiyatroda her akşam meşhur üç İngiliz rakkasesi tarafından türlü türlü ayak oyunları icra ve kantolar teganni edilecektir."

Kanto Sahneleri

Özellikle kafes arkası çağının kadın hasretini, gizliliğini ve vücut estetiğini ortaya koyan aşk motifleri ile dolu, seyreden erkekleri baştan çıkaran, omuz, göbek, kalça, baldır, bacak hareketleriyle ve davet vadeden kaş oynatmalarıyla süslenen bir çeşit 'Ballet Pantomime' olarak da tanımlanan kantonun iç mekân görüntüsü çeşitli biçimlerde tasvir edilmiştir. Bu tasvirde doğal olarak kantocunun da anlatımı yer alır.

"Sahneye yakın bölümler tıkabasa doludur. Sahneyi kenarlarına doğru localar çevirir."

Tiyatromuzun öncülerinden Ahmet Fehim Bey'in oğlu ressam Münif Fehim'in Direklerarası kantolarına dönük çizgilerinde, bu locaları iki katlı olarak görürüz. Üst locaların genelde fiyat olarak daha ucuz olduğunu, çizilen seyirci tiplerinden anlamak mümkündür. Üst loca müşterileri hem kıyafet, hem de tipleme olarak 'hâli vakti yerinde' olan kesimi yansıtmaktadır.

Kanto seyircilerinin bir diğer kesimi de 'hususi loca' müşterileridir. Bu locaların seyirciler boyunbağı takmış ve üst düzey kişiler olduklarını öne çıkaran 'Avusturya fesleri'ni özenle giymişlerdir. Kıyafet geceye mahsus ve münasip olup, Osmanlı burjuvazisini yansıtmaktadır.

Tiyatronun kantolardaki sahne düzeni hayli renklidir. Renk derken bir uyumdan söz etmek mümkün değildir. Daha çok kırmızının hakim olduğu perde, bütün sahneyi kaplamakta ve bu işle görevli bir 'perdeci' bulunmaktadır. Kantocular eğer düet yapmıyor ve mutlak surette biçimsel bir gö-

rüntüye ihtiyaç duymuyorsa, sahne tiyatro oyunları takdim edilene kadar bu düzenini muhafaza edecektir.

Arkada ağaçları, çiçekleri ve diğer unsurları ile doğayı yansıtan bir renk karmaşası vardır. Kanto gösterileri sırasında iç mekân şartlarının zorluğu nedeniyle bazen bu sahneye hiç dokunulmaz ve dekor, kantocunun ihtiyaç duyduğu eşya ile takviye edilirdi... Örneğin 'Gemici' gibi oyunlarda 'miço' görünümlü kantocu böyle bir dekora ihtiyaç duyacaktır. Bisiklet kantosunun ses kadar görüntü ile takdimi gerekir ve kanto bu sebeple bisikletli olarak icra edilecektir.

Anadolu yakası tiyatrolarında çevre ve mekân olarak daha farklı bir manzara vardı. Apollon Tiyatrosu da alafranga sınıfın mekânı olarak öne çıkmıştı.

Kuşdili Tiyatrosu ise gezinti ve eğlence alanının girişinde bulunduğu için daha kitlesel bir durum arzediyordu. Kuşdili Çayırı'ndaki (Salı Pazarı'nın bulunduğu alan) tiyatro, özellikle yaz akşamları her kesime mensup seyircilerinin akına uğrardı. Sol tarafta dere üstünde sandallar görülür, kenarında ise Hamdi'nin Gazinosu yer alırdı. Bu gazino, içlerinde Hafız Burhan gibi ünlü sanatçıların yer aldığı incesaz takımı ile meşhurdu.

Kuşdili Tiyatrosu ise çok geniş bir alanı kaplıyordu ve tek kat locaları vardı. Sahnenin daimi dekoru, iri gövdeli ağaçların yer aldığı bir kır veya ormanı yansıtırdı. Kantolar ve bir kısım oyunlar bu dekorun önünde oynanırdı.

Yazlık bahçenin en önemli ismi Hasan Efendi idi. Kumpanyasında Meşrutiyet döneminin önemli ismi Hakkı Necip ile karısı Madam Agavni de yer alıyordu. Naşit Bey (Özcan) ise hem Kuşdili hem de Mısırlıoğlu Bahçesi'nde geniş ve kanto takviyeli kadrosu ile temsiller verirdi. Sonradan Hale adını alan Apollon da müşterilerin ilgi gösterdiği bir alandı. Sadece Kadıköy'de değildi bu bahçeler. İstanbul'un her tarafına yayılan açık hava tiyatroları ile bahçelerinde kanto ve temsiller oynanırdı.[9]

9. İstanbul'un diğer önemli açık hava tiyatroları ve bahçeleri şunlardır: Arnavutköy Çiçektarlası Bahçesi, Bağlarbaşı Çırağan Bahçe Tiyatrosu, Bebek Belediye Bahçesi, Beşiktaş İskele Gazinosu, Beşiktaş Suat Park Sineması, Beşiktaş Şen Sinema Tiyatrosu, Beykoz İskele Gazinosu Bahçe Tiyatrosu, Beykoz Park Tiyatrosu, Beylerbeyi İskele Aile Gazinosu, Bostancı İskele Gazinosu, Büyükada Plaj Oteli Gazinosu, Cağaloğlu Çiftesaraylar Bahçesi, Defterdar İskele Aile Bahçesi, Halk Sinema Tiyatrosu, Fıkaraperver Sineması, Heybeliada İskele Gazinosu, Kadıköy Kuşdili Lale Sineması, Kadıköy Kuşdili Papazın Bahçesi, Kadıköy Vidalıköşk Bahçesi, Kadıköy Yeldeğirmeni Şifa Bahçesi, Zafer Sinema Tiyatrosu, Kadıköy Zambaoğlu Bahçesi, Karagümrük Uzunbahçe Sinema ve Tiyatrosu, Kasımpaşa Geyikli Aile Tiyatrosu, Kasımpaşa Kışlık Aile Tiyatrosu, Kasımpaş Yavuz Sineması, Kumkapı Kadırga Aile Bahçe Tiyatrosu, Küçükçamlıca Bahçesi, Libade Bahçe Tiyatrosu, Narlıkapı Şafak Bahçesi, Nişantaşı Film Stüdyosu yanındaki Aile Bahçesi, Ortaköy Emek Sineması, Sarayburnu Park Gazinosu, Sarıyer Fındıksuyu Mesire Bahçesi, Sirkeci Azeri Sinema Tiyatrosu, Şehremini İnrişah Bahçesi, Taksim Altıntepe Aile Bahçesi,

Yaygınlaşan salon ve bahçelerin seyircinin ayağına kadar gitmesi, programların zenginliği, oyunlar ile oyuncuların kalitesi de izleyenleri tatmin edici olmuyordu. Sadece 'Gişe' değildi sorun...

Avrupa'yı yansıtan yayınların takip edilir olması, seyirciyi daha farklı ve daha çarpıcı bir bakışa itmişti. Tiyatro salonlarında ve açık hava bahçelerinde seyirciye hürmetin ifadesi ile takdim edilen sanat ağırlıklı programlar giderek daha zenginleşecekti... Seyirciler çok perdeli 'facia'lar kadar renkli programlar beklemektedir.

Nasıl bir renk istendiğinin cevabını, Kel Hasan ile sahneye tahterevanla çıkan Peruz arasındaki bir konuşmada bulabiliriz. Peruz bir gün Kel Hasan'ın fotininin yırtık tarafını gösterip onun pintiliği ile alay ettiğinde şu cevabı almıştır:

"Ne yapalım, biz sizin gibi tahteravana binmiyoruz, yürüyerek sahneye çıkıyoruz."

Kel Hasan'ın bu cevabında, patronluğun ekonomik sıkıntısı kadar, Peruz'un seyirciyi etkileyecek bir konumda, yani tahterevanla sahneye çıkması da vardır.

Seyirciyi sesi kadar bedeniyle de etkileyen Peruz'un buna 'mizansen' eklemesi de gerekmiş, böylece seyirciler 'çok renkli sahne'den memnun olmuşlardır.

Kantocuların sahne görünümleri ve onların seyirci kesiminde oluşturduğu heyecanı en ince ayrıntılarına kadar dönem tanıklarından dinleyebiliriz. Hüseyin Cahit Yalçın'ın anlatımı şöyledir:[10]

"Bunlar kısa etekli, kol ve bir dereceye kadar göğüsler açık, allı pullu fistanlar giyerlerdi. Perde arasının çalgı sesleriyle karışık gürültüsü, birinci çıngırağın ince sesi işitilince birden bire kesilirdi. Sabırsızlanmaya başlayan göğüsler ince bir nefes alır, iskemleler fesler düzeltilir, bıyıklar burulur, satıcılar yerlerine çekilmek için acele etmeye başlarlar, sonra hiç gürültüye meydan vermemek için şimdiden birkaç kere fazla öksürülür. İkinci çıngırağın birçok kalpte heyecan uyandıran titrek sesinden sonra çalgı başlıyor, perde nazlı nazlı kalkıyordu."

Ardından ufak bir bekleme anı gelecek, soluklar durur gibi titreyecektir. Sahnedeki kadın alabildiğine cezbedicidir. Kollarını ta omuzlarına kadar kaldırmakta ve yalvaran bir eda ile ellerini alnına bağlamaktadır. Gerdanı aldatıcı bir renkle pembeleşmiş, adeta yeniden canlanırcasına belini ve göğsünü ileri geri uzatmaktadır. Kimi zaman utanmakta, kimi zaman yalvar-

Taksim Operet Bahçesi, Tophane Karabaşa Yüksel Aile Bahçesi, Üsküdar Bağlarbaşı Aziziye Bahçesi, Üsküdar Fıstıkağacı Beyleroğlu Bahçe Tiyatrosu, Üsküdar Hale Sineması, Üsküdar Selimiye Tiyatrosu.

10. *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi*, M. Nihat Özün, Baha Dürder, Yükselen Matbaası, 1967.

makta ve kesik sesi ile yavaş yavaş yürümektedir.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın kalemi şüphesiz çok kanto görmenin rahatlığı içinde kimilerine abartılı gelse de, sanki kantocu ile sahneyi dolaşmaktadır.[11]

"Eller alında, baş geriye düşmüş, bütün göğüs, gövde, bel sıcak ve baygınlık veren bir okşama içinde gibi ileriye uzanmış, dar bir şalvar içinde bütün tombulluklarıyla hissedilen kalça durmadan çalkalanarak, üzerine bağlanmış bir kordela ile dikkati avlayan göbek durmadan oynayarak nefesi kesik, kalbi çarpıntı içinde işveler yaparak, bütün tiyatroya iltifatlar saçarak, kırılarak oynaşıyor. Arada bacağını havalandırarak göbeğini şiddetle çalkalayarak, bütün tombul göğsünü titreterek süzülüyordu."

Kanto Dili

Danseden kantocunun sesini ikinci plana düşürmesi çoğu zaman kantodaki güfteyi bozmuştu. Bu sebeple kantolar dil ve ifade yanlışlarıyla icra edilmişti.

"Kantocuların değişik o ara nağmeleri, cümleye 'e' diye girmeleri, bitişte ters bir vurguyla ilgisiz bir tiz not çıkarıp bitirmeleri, galiba seslerinin olmayışından, şarkı söylemeyi bilmeyişlerindendi. Ufak sesleri ile finallerde not değiştirip, bilgisiz bir biçimde şarkı bitirişlerinin başka nedeni olamazdı. O zamanlar genellikle Ermeni, Rum olan bu hanımlar nedense o günler Avrupa usulü olsun diye oynadıkları çiftetellinin başına dört satırlık da olsa bir şarkı ekliyorlar ve çengilikten şarkıcılığa, yani kantoculuğa terfi ediyorlardı."

Gülriz Sururi, Direklerarası oyunu için kantocu Zarife ile yaptığı ön çalışmalarda bu kanıya varacak ve sözü edilen 'e'li kantoyu Zarife'den bize ulaştıracaktı:

"Sevdim dostlar e ben bir çiçek
Aman ne zehirli böcek
E ben kıskanırım o güler
E gam çekme der enfiye çek
E bu dünyada aşk çekmeyen
Ahirette sopa yiyecek"

Sanatçının ifade ettiği gibi yukarıdaki görüşleri doğrulayan örneklere kanto plaklarında da rastlamak mümkündür.

Sururi, konu ile ilgili şu yorumu da yapacaktı:[12]

"Çok güzel kanto söylemek diye bir şey yoktu aslında. Çünkü kanto, kötü,

11. A. g. e.
12. *Kıldan İnce Kılıçtan Keskin*, Gülriz Sururi, Milliyet Yayınları, 1978.

yanlış söylerken sempatik bir biçim, bir stil ortaya çıkaran Ermeni çengilerin marifetiydi. Eğer aynı şarkıyı güzel söylerseniz, o 'şarkı' söylemek olurdu, 'kanto' değil. Sıkıştığı yere bir 'e' koyup nefes alan, şarkının sonunu sesi yetmediği için garip feryatlarla bitiren kantoculara ve kantolara bayılıyorum. Anımsıyorum. Adalet Cimcoz'un evinde doğum gününü kutluyorduk. O gece Adalet Cimcoz coşmuş ve nefis bir kanto söyleyip, ardından inanılmaz güzellikte bir çifetetelli oynamıştı. Galiba ben ilk kantoyu Adalet Hanım'dan izlemiş oluyordum böylece."

Musiki çerçevesi bir tarafa, ekleme, çıkarma, abartma ve kimi zaman yok edilen bir Türkçe ile karşılaşmak nadirattan sayılmazdı.

Dili kimi zaman 'Frenkçe' özentisine yönelir ve ortaya anadilin uzağında dörtlükler çıkardı. Taksim Bahçesi o sıralarda sefirlerden edebiyatçılara kadar ekâbirin yeridir. Hem burası, hem Tepebaşı onlar için 'Jarden' olarak tanınır. Şamram Hanım da burada sahneye çıkmış, kantosunun adını da 'Jardenler Bahçesi' koymuştur.

"Jardenlerde gezerim
Muzikayı dinlerim
Eteymi şık tutarak
Ben promenad ederim

Matmazeller, mösyöler
Kolkola gezinirler
Aşku sevdadan bahsedip
Ezilip büzülürler"

İlk dörtlükte kantocu 'Jardenler'de gezerken eteğini değil, 'eteyni' şık tutmakta 'hafif yürüyüş'le, 'tenezzüh' yerine 'promenad'ı tercih etmektedir.

İkinci dörtlükte ise bayanlar ve baylar yerine 'matmazeller' ve 'mösyöler' vardır. Tiyatrolar, kalitesi ne olursa olsun, kantoyu da kantocusunu da sanat değerlerini dikkate alarak seçmemiştir. Çünkü İstanbul yüzlerce kantocuya sahip değildir ve seyirciler takdirlerini bedeni önde tutan bir anlayışla sunmaktadır. Ayrıca patronların da oyuncu seçişlerinde seçkinci davranmak gibi bir temel kavramı olmamıştır.

Bırakın 1900 öncesini Meşrutiyet ve sonrasında sahnelerin alaturka ve alafranga arasında bocalayıp, Şark bedenine Garp kıyafeti giydirdiği yıllarda tiyatroların durumu pek övgüye değer değildir... Adaptasyon bir kenara, üç perdelik bir oyuna fabrikasyon usulü bir perde daha eklenmesi ve seyircinin alakasına uygun 'facia' haline getirilmesi doğal karşılanıyordu. Oyunlarda çoğu zaman kimin ne dediği belli değildi. Bu ülkede yaşamalarına rağmen Türkçe'yi çok zor ya da hiç konuşamayan oyuncular vardı. Bu durum

ise temel tiyatro kavramı ile bağdaşmıyordu.

Bu ana eksiklik tiyatroda telafisi güç bir durum yaratıyor, bu yetmiyormuş gibi kanto da, bedensel ve işveli tarzı ile alkış alıyordu.

Seyirlik Kantolar

Seyirlik kantolar hem seyredenler, hem de kalem erbabı tarafından zaman zaman irdelenmiş ve kimi zaman oyunlar ve oyuncular 'seyre değer' olarak ifade edildiği gibi, bir bölümü de 'adaba mugayyir' telakki edilmişti.

Giysileri son derece çarpıcıdır. Alaca bulaca ve aynı derecede açık saçık. Figürler abartılıdır ve ses çoğunlukla beden hareketlerinin altında kalır. Şarkılı bir oyun oynadıklarını da söyleyebiliriz.

Bütün mesele şarkıyı makama uydurmaktır ama asıl mesele şarkının bedenle birleşimidir. Böylece ortaya daha çok 'bedensel makam' çıkacaktır. Bu makamın ne olduğu da belirgin bir biçim taşımaz. Her kantocu bu rolünü aynı görünmekle birlikte her programda aynı olarak ortaya koyabilir. Farklılık sadece bedenin değil, makamın takdiminde de görülür. Tabiri caizse herkes her telden çalmaktadır. Topluluğu, dinleyiciden çok seyredici olarak vasıflandırabiliriz.

Musahipzade Celal'e göre halk için Peruz'un kıvrak oyunlarını görmek, Şamram'ın şarkılarını izlemek bir zevkti. Seyretmek ve dinlemek olarak iki zevki tespit eden Celal Bey, yorumunu söyle yapıyordu:[13]

"Sahnede gördükleri (dinledikleri değil) Rum ve Ermeni kantocu kadınların kıvrak dansları ve şarkıları yüzünden bu gençler aşık olup, bu surette tuluat hayatına atılmıştır."

"Kantocu kızların kantolarını söylerken zıplayıp hopladıklarını, sahneyi dört dönerken bedenlerinin anafora kapılmışçasına titrediklerini anımsıyorum."

Anımsayan Salah Birsel'dir.

Konkordiya'da keyfini bira ile cilalayanlar için bu tür kanto nefis bir 'altlık' olarak görülür.

'Çeribaşının gelini / Çerkeye dayamış belini' ile beden kıvrımlarını ritm ile ortaya koyanların sesine değil de seyrine doyum olmazdı.

Oyuncu kızlar, her türlü oyuna açıktılar. Bu sebepten oyun içi tavır oyun dışında da hayran kitlesi oluşturacaktı.

Mabeyn hafiyesinden orkestranın kemancısına, sokak satıcılarından Kapalıçarşı esnafına kadar uzanan geniş bir hayran kitlesi...

Bitmedi... Mekteplisi de vardır, gözü açılmamış mirasyedileri de... Tulumbacı reisleri, Nizamiye çavuşları, Galata kaldırım sakini ile kürekçi esnafı

13. *Eski İstanbul Yaşayışı*, Musahipzade Celal, Türkiye Yayınevi, 1946.

da bu kaleme dahildi.

Göğsü nişan dolu saray erbabı, Samatya, Edirnekapı, Yeniçarşı, Sulu Manastır kabadayısı da oyuncu kızlara 'oynaş' olacaktır.

Galata taraflarının kantocuları günün meşhur kantolarını söylerken manaya eş bir tavır takınır, işve ve cilve ile gözlerine kestirdikleri seyircilere pas verirlerdi.

Galata'nın Amerika ve Avrupa Tiyatrosu ile Beyoğlu gecelerinin alanı Konkordiya veya balozlar, başta Ahmet Rasim olmak üzere çok kimse tarafından 'fuhuşun tahrik merkezleri' olarak vasıflandırılmıştır.

'Fuhş-i Âtik' de bazı satırlar konuya bu tür ışıklar düşürür:[14]

"Amerika Tiyatrosu'ndaki Küçük Amelya, Avrupa tiyatrosundaki Peruz Hanım'lar ile peyklerinden 'Eranik' vesair isimlerindeki şantözler, aktristler, yeni yeni istidatını gösteren Eleni ve emsali, göz, kaş işaretleri, el, mendil parolaları sayesinde alınma, benimseme tarzındaki ilk tahassüslere yine uğruyordum. Görüyor ve anlıyordum ki, bunları yüzlerce kimse seviyordu. Localar, ön sandalyeler, hususi yan koltuklarda oturanlar bu aşıklar zümresini teşkil ediyordu. Piyesler birer bahane, bu kadınlar ayrı ayrı gaye hükmünde bulunuyordu."

Bu sebepten Osmanlı Kumpanyası'nda faaliyet gösterenler 'aktrist,' Galata tiyatrolarını mensupları ise en fazla 'oyuncu kız'dır. Onların bestesi itibarıyla en bayağı kantoda bile alkışa layık görülmeleri geçmiş dönemde de eleştirilere sebep olmuştu. Buna karşın müziği icra edenler ile bedeni icra edenler arasında bir ayırım yapmayanlar olacaktı. Seyircilerin bu kesimi oyunu, 'seyirlik oyun' telakki edebilir ve ayrıca söyleyenin güzelliğine meftun olup, bunu 'seyrine doyum olmaz' olarak ifade edebilirdi.

Neydi seyrine doyum olmayan?

Birincisi seyir telakki edildiği için kıyafetle 'mütenasip' hâle getirilmiş bir kadın... İkincisi ise 'tahrikkâr ve tahripkâr' bulunan sesin hareketle birleştiği tavırdır.

Sahneler yanlışlar ile eksikler arasına şüphesiz kimi zaman doğruları da koyuyordu. Ama daha çok ortaya konulan bir hayli cezbedici unsurlar olmuştu. Yani çok program, çok insan... Ve tabi ki çok kadın...

Seyircinin 'oyuncu kadınlar'a ve 'şarkılı oyunlar'a olan ilgisi, ekonomik sıkıntı yaşayan ve sürekli arayış içinde olan tiyatrocuların çabalarını, doğal olarak bu yöne sevketmişti.

O zaman kantolara ağırlık vermek gerekecek, bir değil, hatta iki üç kantocu iç gıcıklayıcı görüntülerle müzik eşliğinde sahne alacaklardı. En beğenilen en son çıkacak, diğerleri 'solist altı' gibi asıl yıldıza 'altlık' olacaktı.

14. *Fuhş-i Atik*, Ahmet Rasim, İskit Yayınları, 1959.

Kantoya kibrit çakan ve tutuşturan bu alt takımdı. Tulûat sonrası uzunca süren bir fasılı, kanto faslı izleyecek ve alt takıma mensup kadınlar bir veya iki kanto ile görüneceklerdi.

Seyircinin onlara sunduğu takdir hissi yıldız kantocuların yanında bir hayli yoksul kalırdı. Sahnelerde kısa fistanların görüldüğü dönemlerde uzaktan da da olsa bir kadın bacağı görmek, bazıları için sanatı görmekten çok daha önem taşıyacaktı. Bu durum seyredilen ve seyredenler kadar patronlar için de söz konusuydu. Oyuncu, seyirci ve patron bu anlayışa ortak olmuştu.

Kanlı Sahneler

Cezbedici ve seyirci ile içiçe oluşları kantocuları ister istemez hayranları ile yakın kılmıştı.

Seyirci ile kantocu arasında daima bir sıcaklık vardı ve bu hararet hem parçanın, hem de kantocunun takdimi ile yükseliyordu.

Seyirci, kantocunun cilve ve işvesini kendine mahsus bir davranış olarak algılayabilir.

Kantocunun oyununu takdiminde kimi zaman dozu kaçırmış olması ve seyirciye gereğinden fazla alaka göstermesi, bu yakın ilgiyi ateşliyordu.

Sahneye çiçeklerin, gümüşlerin serpilmesi ile alakaya mazhar olan kantocu, bu görünüş içinde sadece bedii değil, bedeni olarak da bir hayli 'erkeksi takdir'e maruz kalmıştı.

Takdiri sunmanın çeşitli biçimleri yaşanmıştı.

Kanto dünyasının zirvesinde görülen Peruz Hanım, geçmişten günümüze akseden bilgilere bakılırsa her bakımdan 'en fazla takdire mazhar' bir kantocudur.

Ama ona layık görünen takdir ifadesi çok değişik ve kimi zaman ölçüsüzdür. Bir dolu sevdalısının içinde külhanisi de vardır, paşazadesi de... Ve tabi ki Şevki Bey gibi sanatının doruğuna çıkmış gerçek tiyatro sanatçıları da... Şevki Bey ve paşazadelerin iltifat ve teveccühünü kazanmış ama bazen 'Bıçakçı Petri' örneğindeki gibi 'bıçak kemiğe dayanmıştır.'

Kabadayıların sevgilerini ifade ediş tarzında 'kaba'dayılık da vardır, zorbalık da...

Hayatı sahneler içinde geçen Nazım Güneş, Sadi Yaver'in *Dümbüllü İsmail Efendi* kitabında bu görüşü doğrulayacak bilgiler verir:

"Efendim bunlar (kantocular) sahnede seyirciye envai çeşit cilveler yaparlar, kaşgöz oynatırlar, adeta 'oyundan sonra yanıma gel aslanım' gibilerinden işmarlarda bulunurlardı. Bu kendilerine dikkati çekmek, beğendirip ilgi uyandırmak için artistlerin dozunu kaçırmamak şartıyla her vakit yapmaya mecbur oldukları şeylerdir. Mesela Peruz olsun, Şamram olsun, güzellikleri-

ne güzel... Onlar da sahnede dikkati üzerlerine çekecek hareketlerde bulunurlardı. Ama sınırlı bir hava içinde. Cilveyi sanat haline getirmiş kadınlardı."

Aslında bu tip hadiseler genel eğlence düzeni içinde yaşanıyordu. Özellikle Beyaz Ruslar'ın akınına uğrayan İstanbul'da, eskinin geleneksel eğlence hayatı dikkate değer bir değişime uğramıştı.

Agavni'nin Ölümü

Kantocu hanımların sayısız aşkları olduğu tabiidir. Bu yüzden birçok aile yuvasının yıkıldığı hakkındaki rivayetleri Dümbüllü İsmail Efendi de doğrulamakla beraber Peruz, Şamram ve diğerleri gibi ünlü kantocuların sahnedeki hafif ve cilveli hareketleri dışında, özel hayatlarının gayet mazbut geçtiğini ve her birinin yuva sahibi olduğunu, daha doğrusu yuva sahibi olmanın özlemi içinde yaşadıklarını söylemektedir. Bazıları ilgi göstermese de kendilerinin arzu ve inisiyatifleri dışında hayran ve sevda kitlesi oluşmuştur.

"Kantocu Agavni bu kurbanlardan biridir. Anlatıldığına göre; Agavni devrin saraya mensup paşalarından birine aşıkmış, paşa da ona tabi. Kadının ayrıca 'Mart Dokuzu' adında bir de belalısı varmış. Bir Ramazan gecesi iki aşık da tiyatroya gelmişler. Damat paşa sahneye bir çiçek demeti atınca, dan dan... Mart Dokuzunun tabancasından çıkan iki kurşun sahnedeki kadıncağızı yere sermiş."

Sadi Yaver Ataman'ın *Dümbüllü İsmail Efendi* kitabındaki bu kanlı kanto hadisesini, Dümbüllü'nün yakın sahne arkadaşı Hüseyin Erişen teyit etmez. Gerekçesi şöyledir:

"Galata tiyatrolarında böyle hadiseler olurdu. Direklerarası'nda olmazdı. Çünkü Şehzadebaşı tiyatrolarına ayak takımı pek gelmezdi."

Bu anlatıma ekleyeceğimiz bir başka husus öldürülen ya da öldürüldüğü öne sürülen bu Agavni'nin, sahnelerin en cüsseli kantocusu olan ve bu yüzden 'Fil Agavni' lakabıyla tanınan kantocu olmadığıdır.

Bir başka örnekle 'kanlı bıçaklı' hadiselerin daha çok Direklerarası dışında yaşandığını görüyoruz.

Talimhane Meydanı'nda kurulan çadır tiyatrolarının kantocusu Duruhi'nin Tarlabaşı'nda yakılarak öldürülmesi gazetelere de aksetmişti. Duruhi, Direklerarası'nın değil, Galata ve Beyoğlu çevresinin kantocusuydu.

Erişen, bu tip sahnelerden söz ederken işin içinde saraylıların da olduğunu belirtmektedir:

"Çoğunun yavuklusu paşazade Saraya mensup varlıklı, hatırlı kimselerdi. Cilveyi de zaten çoğu bunlar için yapardı. Adam zaten oraya içmeden sarhoş gelmiş, aşık, umutlu da. Eee... Yavuklusunun başkasına kaşgöz etmesi, cilvelenmesi onu çileden çıkarmaya yeterli. Bunu kendisine hakaret sa-

yıyor, iradesini de yitirince çekiyor tabancayı... Agavni'yi sahnede öldüren bu tip bir aşıktı."

Kantocu Rana Dilberyan'ı sahnede vuran kişi de 'aynı tip' olarak nitelenir. Arada yaşanmış veya yaşanması muhtemel bir ilişki yoktur. Ama seyirci belki bir övgünün nişanesi, belki bir beklentinin ifadesi olarak sahneye çiçek atacak, kantocu da bu çiçeği bilerek ya da farkında olmadan çiğneyecektir. Erişen örneklemeyi şöyle yapıyor:

"Vayy... Bu bana büyük bir hakarettir diye çekmiş piştovu, veryansın etmiş, etmiş ama bereket versin iyi tutturamamış. Yosma da hafif bir yara ile ölümden kurtulmuş. Yara unutulup, heyecan durulunca güzel kadın yine sahneye çıkacak, kantoculuğun havası olan cilveli bakışlarını, kalça ırgalamalarını, gerdan kırıp göz süzmelerini sanatı uğruna olsa da sürdürecektir. Nitekim Rana Dilberyan da bunu yapmaya devam etmiştir. Ta ki, alaza gençliğin kaynar kazanı durulunca ya dek..."

Çingene Kantoları

Çingene kantoları her daim alaka uyandıran bir türdü. Neredeyse her konuda tanzim edilen kantolara baskın çıkardı.

Çingene kantolarının ünlü isimleri arasında Peruz, Şamram, Büyük Amelya, Virjini, Küçük Amelya ve Eleni başı çekerdi.

Kantocuların seyirciyle kurduğu iletişimde aksesuar ve kostüm önemli yer tutardı. Sıradan kantocuların bile bu unsurlarla dikkati çekmesi ve daha çok alkış mümkündü. Çünkü seyirci bir tiyatro ortamında kıyafetinden hareketlerine kadar oyuncuları alabildiğine renk içinde görmek istiyordu. Bu sebeple, tabire caizse etli butlu ve o nispette fingirdek, işveli kantocular sahnedeyken müzik geri planda kalıyordu.

Dekor çingene hayatını temsil eder ve kantocu oba çingenesi kıyafetinde sahneye çıkardı. Kantolar ise kıvrak oyun havaları ile beslenmişti. Ayvansaray ve Sulukule çingenelerinin hareketli 'keriz' denilen fasıl repertuvarlarında bu kantoların çoğu görülür.

Çingene kantoları tekdüze bir hayatı dar kapsamda vermez. Kantolarda bu dünya çok geniş olarak yer alır. Çingene dünyasının her kesimi kantolarla dile getirilir. Bu dünyanın hoş sohbet, neşeli insanları bazen falcı, demirci ve çiçekçi olarak takdim edilir.

'Bir bakmışsınız gemide tayfa, bir bakmışsınız kalabalıkta bir çingene' diyen Ahmet Rasim, sahnelerden bir de çingene kantosunu örnek olarak verir:[15]

15. *Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul*, Şerif Aktaş, Kültür Bakanlığı, 1988.

"Ortaya maskeli fakat arasına yapma güller takılı baş örtülü, kollarında sepet, sırtlarında soluk mavi yeldirme olan kıpti karıları kıyafetli iki kadın atladı, sepetleri bıraktılar. Saz bir anda coşarak;

Çeribaşının gelini
Çerkeye dayamış belini
Arap çıkarmış dilini
Korkarım ısıracak elimi
Ha! ha! ha! Maşallah ha ha ha inşallah
Anayisi, babayisi
Kavurması, kıvırması da çalka!
Ne ahenk! Ne raks... Fakat salon boğazına
Kadar dolu. En nihayet oynayan iki maskeli
Sepetlerini aldılar. Etvar-ı kıptıyane yürüyerek:
-Falcı!...Falcı!... Kokozlu falım var!
Narasını izdiham yarıp çıktılar."

Lavantacılarla, labadacılarla renklenen sahnede çapkın beyler, can yakan dilberler kantolarla dile getirilir. Çingene kantoları, her kesimin alakasına mazhar olduğundan bütün sanatçıların repertuvarlarında yer almıştı.

'Çolak' ya da 'Todi' adı verilen erkekler, 'Naile' veya 'Pembe' adlı çingene güzellerine aşık olurdu. Çiçekçi ya da lavantacı kızların yer aldığı çingene kantolarının değişik biçimlerini, başka bir mekân ve dekor içinde görmek mümkündü. Daha çok tiyatroların kuruluş yıllarında moda olan aktrist-kantocular türlü isimlerle 'çiçekçi kantoları' takdim etmişlerdi.

Esnaf Kantoları

Eski İstanbul'un 'ayak esnafı' ve satıcıları sadece rengârenk kılık ve kıyafetleriyle değil, sesleri ile yaşamışlardı.

Ayak esnafı ve satıcıların dil-işve zenginliği ile enginleşen nükteleri, sahne kadar halk musikisine de girmişti. Esnaf ve satıcılar üzerine kantolar yazılıp bestelenmişti. Kanto yıldızlarının, geçen asrın sonlarında, kitlenin esnaf kesimine ağırlık vererek yönelmesi, çok sayıda kantonun ortaya çıkmasına neden olmuştu. 'Orfeon Rekord'dan çıkan 'Dondurmacı' kantosu en çok benimsenen kantolardan biri olmuştu.

'Dondurmam şekerli kaymak / İnanmazsan tadına bak' diyen kantocu, 'Keten Helvacı'yı da diğer kantolara nazaran başka bir 'ağız tadı' ile söyleyecekti. Dondurmaya ve keten helvaya getirdiği biçimsel davranış, bir hayli etkileyiciydi. Dondurmacı'da 'Çıtı pıtı beylere / Parasını almadan tattır-

mam,' Keten helvacı da 'Nane suyu, nane şeker / Benim canım seni çeker' sözleri uygun hareketlerle seyirciyi tahrik edici biçimde söyleniyordu.

Peruz 'Mısırbuğdaycısı' kantosunu rasttan okuyor ve Reşat Ekrem Koçu'nun "İstanbul'un bir sınıf uçarı halkı" diye tanımladığı kitlenin bu kantoyu yıllarca terennüm etmesine yol açıyordu:[16]

"Sesim kısılıyor benim
Sokak sokak bağırırken
Mısır buğday kıtır kıtır
Taze pişmiş çıtır çıtır"

Ayak satıcıları ve esnaf, kantolarda hep yiyecek ve içecek bölümünden alınmamıştır. Güldürü unsuruna elverişli nice mesleğin kantosu yapılmıştır. Turşucudan arabacıya, paçavracıdan Acem ve Yahudi satıcılarına kadar uzanan 'işkolu,' kantocuların vazgeçemediği tür olmuştu... Bu tür kantolarda kimi zaman methiye öne çıkmaktadır:

"Ey Hüdai perverdigâr
Ademi yoktan ider var
Bu nimeti celilenin
Bilmek gerekir kıymetin

Şanına layıktır paçavracı ismimiz
Çalışmaktır kesbimiz
Minnet idüp kimseye
Asla aman dimeyiz."

(Kantocu Rozali/Rast)

Esnaf takımı arasında 'Turşucular' da unutulmamıştır:

"Biber turşusu yaparım
Sokakları gezmek kârım
Lahana patlıcan katarım
Domates salatalık satarım
Lahana biber turşusu
Hani ya bunun ekşisi..."

Bileyciler, leblebiciler, aşçılar, berberler, tellaklar, basmacılar, balıkçılar, börekçi ve çörekçiler, ciğerciler, paçacılar, çıracı ve çiçekçilerden arabacı-

16. *İstanbul Ansiklopedisi*, Reşat Ekrem Kocu, İkinci cilt, Fasikül 18.

lara kadar uzanan ve saymakla bitmeyecek kadar çoktur kantolarda meslek erbabı...

Diyor ki Reşat Ekrem Koçu:

"Eski tûluat tiyatrolarının seyircileri arasında hovardalıkları ile tanınmış İstanbul arabacılarını hoşnut etmek için tanzim edilmiş arabacı kantoları, bilhassa sevdalısı arabacı kabadayılardan olan kızlar tarafından okunur ve coşkun bir fori ile karşılanırdı."

"Hopla hopla hopla hey
Kayıkla gitmeyiniz
Arabaya bininiz
Hopla hopla hopla hey."

Kâğıthane sefası üzerine söylenen bu kantoda, eğlence alanına gidiş için, 'arabacı' tercihi yapılmakta ve kayıkçı yerine de arabacı önerilmektedir.

Arabacılar ve diğer meslek erbabı bu kantolarla övülmekte kimbilir kantoya bir çeşit 'pazar' yaratılmaktadır:

'Bizim çayır boştur / Beni çayıra koştur / Ne güzel eğleniştir / Cana safa veriştir.' Kanto ile arabacılar hoşnut edilmektedir ama kayıkçıların kızması da başka övücü bir kanto ile önlenmektedir.

Düettolar

Düetto, kantoların iki kişinin müzikli bir oyunu şeklinde sahneye konmasıydı. Rengârenk bir sahne, cıvıl cıvıl iki kantocu karşılıklı tartışma içine girerdi. Seyirlik unsuru çok olan düettolarla, kanto dünyasının en renkli bölümü oluşmuştu.[17]

Düettoya çoğunlukla iki kadın çıkardı. Ama bazen Yervart-Eleni'de olduğu gibi biri erkek olabilirdi. Kantocuların Küçük Amelya gibi erkek kılığında düettoya çıkması seyirciye hayli çarpıcı gelirdi.

Düetto güldürür, fazla atışmalarla dolu olduğu gibi alaycı ve övücü de olabilir. Mesela Luçika ile Virjini'nin rast düettosunda kocalar, 'Bulunmaz Hint Kumaşı'dır. Todori ile Küçük Amelya'nın karciğar düettosu erkekle kadın arasındaki 'aşki bir durum'u yansıtır.

Kızın adı diğer çingene kantolarında olduğu gibi Penbe'dir. Kâğıthane'de raks eden Penbe (Pembe değil) Çolak adındaki gence fazla yüz vermez ve:

'Aman Çolak çatma bana / Benim gönlüm olmaz sana' der.

Bir başka düettoda Madam Eleni ile Yervart Efendi de, çarpan bir yüreğin sesini duyururlar. Düettonun adı 'Tiktak' olup, Eleni aldatılmış bir kadının

17. *Eski İstanbul'da Muhabbet*, Ergun Hiçyılmaz, Cep Kitapları, 1995.

hissiyatını ifade eder:

'Merhametsiz bi vefa / Aldattın beni nayfa.'

Peruz'la Şamram'ı Hicaz düettosunda bir arada görmek mümkündür. Burada da çingenenin adı Pembe'dir. Düetto çingene dünyasından bir kesit verir. Peruz düettoda Şamram'ın deyimi ile 'Güzel Beyaz'dır. Peşinde küçük beylerin dolaştığı kadife cepken giyen Peruz, ızgara maşa yapan Şamram'la kapışır.

Ancak kim kimden üstündür?

Kanto dünyasının onca yıldızı arasından birini seçmenin çeşitli güçlükleri vardır. Çeşitli unsurları birleştiren kantonun sadece ses olarak ele alınması mümkün değildir. Ama kimin ünlü olduğu sorulursa, hem yaşadığı hayatın rengi, hem de bir döneme adını vermesi ile Peruz, bu dünyanın bir numarasıdır. Şamram Hanım'ı ikinci sıraya koyar, Virjini ve Kamelya'yı üçüncülük kürsüsüne çıkarabiliriz.

Küçük Virjini, Rozika, Eleni, Viktorya, Mari, Luçika ve Tereza diğer önemli isimler arasında gösterilir.

Kanto Mecmuaları

Sahne ve taş plakların dışında müziğin kitleye ulaşmasında 'Şarkı Mecmuaları' köprü teşkil etmişti. Plak döneminin bitimine kadar ilgi alanı geniş olan bu şarkı mecmuaları, Şamlı İskender Kutmani gibi İstanbul'un belli başlı notacıları tarafından yayınlanırdı. Son döneme kadar seyyar şarkıcılar, güfte içeren yayınları, müzik aleti olmadan söylemek suretiyle satıyorlardı.

Son ve Nadide Şarkılar ya da *En Son Şarkılar* gibi isimler taşıyan bu yayınların içinde Ermeni harfleriyle Türkçe basılmış şarkı ve kanto mecmuları da vardı.[18]

Ermeni harfleriyle Türkçe basılan *Yeni Şarkılar ve Yeni Yeni Kantolar*'ı neşreden İstanbul'un en önemli kitapçılarından Garbis H. Balamudyan'dır. Garbis Efendi'den sonra, büyük kardeşi Misak ve yeğeni Jan Jak Balamudoğlu ile 1960 sonlarına kadar yaşatılan Zaman Kitabevi 1897'de kurulmuştu. Adı geçen mecmuada biri Arapça olan on üç kanto, üç düetto ve çeşitli makamlarda on beş şarkı ile bir de Eğin Türküsü vardır.

Mecmuada, Eleni Hanım'ın dışında Verjin Hanım'ın 'Yeni Bülbül' ile 'Kelebek' kantoları da bulunmaktadır. Şarkı ve kantoları da olan Udi Abdullah'ın yanı sıra Komik Hasan Efendi'nin 'Çingene Kantosu'nu da bu mecmuada görmemiz mümkün oluyor. Nadir kantolara Eleni ile Aşod Efendi'nin düettosunu, Peruz'un (Terzakyan) Trompet, Minyon Verjin'in Çoban, Abdullah Zühtü'nün Yandım Aman kantolarını örnek verebiliriz.

18. Turgut Kut, *Müteferrika Kitabiyat Dergisi*, Yıl 1993, Sayı 1.

Bir başka mecmua ise *Güldeste-i Musiki* yahut *Kantolar ve Şarkılar Mecmuası*'dır.[19]

Mecmuada üç kanto yer almaktadır. 'Aynalı Pembe' adına yapılan kanto, sözleri itibarıyla hayli ilginçtir:

"Aynalı Pembe derler bana
Hayde de bakalım hayde (Hayda)
Geriz atalım (göbek atalım) hayde
Yeni yeni şarkılar ne na nay tım tım
Kara gözlü yosmalar ne na ne na na
Güzelim var söyleyecek ne na na ne na na
Ah aman of...
Yâr üstüne yâr sevmek
Hata diyelim mi canım
Hayde bakalım hayde
Geriz atalım hayde"

Neşe-i Dil yahut *Nevasul Şarkı Mecmuası*, en kapsamlı yayınlar arasında olup dört yüz on şarkıdan kırk üçünü kantolar kapsar.[20]

Piyasa udilerinden Şnork Efendi ile Anuş Hanım'ın 'Neva' kantoları ise *Yeni Şarkı ve Kantolar Mecmuası*'nda yayınlanmış, 'Nisahat Destanı,' 'Gazeller ve Saire'de 37 kanto ile birlikte yer almıştı.

Direklerarasının Sonu

Sadece kaybolan Direklerarası değildi elbette. Kadıköy Papazın Bahçesi'nden Üsküdar Tophanelioğlu'na, Millet Bahçesi'nden Adalar'a, Göksu'dan Makriköy'e (Bakırköy) uzanan kantolu sahnelerin önce dekorları, ardından da mekânları uçup gidecekti.

Direklerarası ilk ciddi sarsıntıyı Meşrutiyet sonrası geçirmiş ve 1910'da tarihi direkleri yıkılmıştı.

Yol eski güzelliğini ve mimarî görünüşünü yitirmişti.

Direklerarası'ndan tramvay geçmişti...

Buna rağmen yine de insanlarını çağıran ve direnen bir taraf olmalı ki, geleneği oyunlarla yaşatmaya çalışacaktı.

Direklerarası giderek kendi dramını seyretmeye başlamıştı. 1919'da Beyaz Ruslar'ın sığınma olayında, onların yaşadığı sefalet kadar İstanbul gecelerinin yaşadığı dram da önem taşıyordu. Kendi dünyası içindeki Der-

19. *Birinci Cüz*, Stambol Kütüphanesi, Kaspar Matbaası, 1902.
20. Zareh N. Berberyan Matbaası, Dersaadet, 1908.

saadet, yokluğun ve çaresizliğin kamplarından sokak köşelerine, otellerden gazinolara sürüklediği onbinlerle tanışacaktı.[21]

Getirdikleri yaşama biçimi içinde 'gece hayatı' da önem yer tutuyordu.

Gazetelerde değişik ve alışılmamış eğlence ilanları vardı.

"Rus matmazelleri tarafından güreş, 9 kısımdan mürekkep, fiyatlar 15 kuruş."

Nasıl güreştikleri önemli değildi. Bazıları için kantonun nasıl söylendiğinin önemli olmayısı gibi...

Güzel ve oynak vücutlu, aynı zamanda kıvrak ve kolay elde edileceği intibaını bırakan sarışın ve mavi gözlü kadınlar her tarafı sarmıştı.

İstanbul ekâbiri artık Direklerarası'nın dışındaki bu eğlence dünyasına yönelmişti. Meddah Sururi Direklerarası'na elveda demiş ve Divanyolu'ndaki Dıyaribekir Kıraathanesi'nin yolunu tutmuştu. Karagözcüler mahalle kahvesine, ünlü komikler Kadıköy'e taşınmışlardı.

Sadece Komik-i Şehir Naşit Bey direniyordu.

Milli, 'Milli' olmaktan çıkmış, ince ten fanilalar içindeki cambaz kızlara sahnelerini açmıştı. İthal anlayışla sadece iç değil, dış giyim de değişecek ve çarşaflara yırtmaç yapılacaktı:

"Yandan yırtmaç çarşaflar
Görünüyor tombul bacaklar
Kapayın şeytan postallar
İmreniyor gören esnaflar"

Bu tarz söylemler dönemi yeterince aksettiriyordu.

Sadece Direklerarası kaybolmuyor, toplumsal değerler de yok oluyordu. Mekânlarla birlikte o mekânların sanatçıları da bu 'sosyal darbe'den nasibini alacaktı.

Uyuşturucu kol geziyordu ve sahneden içeri de girecekti. İlk Müslüman Türk kadın oyuncusu kabul edilen Afife Jale ilk kurban olmuştu. Afife Jale Akıl Hastanesi hücresinde duvarları tırnaklarıyla kazıya kazıya ölürken toplum ve sanat çevresi 'iane"nin dışında, sessiz kalacaktı.

Bırakın sanatçı dayanışmasını, insanî olgular birer birer ölüyordu. Tıpkı açlık ve yokluğun alkol ve uyuşturucuya yönelttiği diğer sanatçıların ölüme terkedilişleri ile Dersaadet bir 'Facia-ı Dram' sahneliyordu.

Tek başına tiyatro kabul edilen ve hayatını sahneye verenler de bodrum köşelerinde ve turnelerin soğuk gecelerinde ölüp gideceklerdi. Bazıları hemen ölecek kadar şanslıydı, çünkü sürünmemişlerdi.[22]

21. *Beyaz Ruslar*, Berat Günçıkan, Orion Yayınları.
22. *Beni Toprağıma Gömün*, Ergun Hiçyılmaz, Altın Kitaplar, 1996.

Kimileri bu acıyı yıllar sonrasına taşıyıp, 'Othello Kamil' gibi bedenin her uzvunu yavaş yavaş kaybedecekti. Sahneden sahneye koşan Kamil Bey koşamamıştı, çünkü ayakları kesilmişti. Örnekler bir zamanlar beraberce sahneye çıkanların, yine ayaklarına taş bağlayıp yine beraberce intihar etmesine kadar uzayıp gidiyordu.

Şamram'lar, Virjin'ler ile Amelya'ların geçkin ve tombul dünyasının yerini ince varyeteciler almıştı.

Cazbant müzik aletlerini, perdeciler dekorlarını, kantocular da valizlerini topluyordu. Geride ise birkaç hatıra ve albümden başka bir şey kalmayacaktı.

Kanto susmuştu... Cazbant susmuştu...

Direklerarası eğlencehanelerinin kapı önlerini şenlendiren ve tam manasıyla müzikle cazgırlık yapan davullar, trombon Arap Basri, Klarnetçi Lüfer Mehmet ve Kambur Rıfat, Davulcu Hakkı, Zurnacı Salih susmuştu, nefesleri kesilmişti.

Bir zamanlar kantonun sesini yükseltenler, kanto nağmeleri ile İstanbul'u sarsan dilberler gibi onlar da susmuştu.

Oysa Şehzadebaşı'nın Ferah Tiyatrosu'nda şark sahnesinde müziğin yüksek mertebesine erişmiş 'hoca'lar da çalıyordu.

Aksaray'lı trompetçi Küçük Hayri, Saffet Bey, klarnetçi Hayri Bey, büyük usta Yanki Bey'in talebeleriydi.[23]

Trompetçi Arap Recep, klarnetçi Girit'li Ahmedaki, trompetçi İzmir'li Hakkı, flütçü Hasan Bey de Şehir Bandosu'nun mümtaz simalarıydı. Trompetçi Hikmet ve Hayri ile Kurt Ömer yavaş yavaş müzik aletlerini topluyordu.

Sahne ışıkları sönmüş, kanto dünyası da kararmıştı.

Sonrasında 31 kısım filmlerin dünyası ile tiyatrolardan sinemaya dönüşen Şehzadebaşı alanı, ta Vezneciler'den Saraçhane'ye kadar yoksul ve harabe görüntüsüne kavuşacaktı...

Kereste depoları, pasajları ve işportacıları ile Direklerarası yürekler acısı olmuştu...

Perde kapanmış, oyun bitmişti...

Kanto da mekân kadar seyirci ve dinleyici arıyordu.

Zorunlu Değişim

1930'ların sahneleri, öncesinin Ferah'ı gibi değildi. Tiyatrolar hem mekân biçimselliğinde hem de sahneleme özünde farklılığa uğramışlardı.[24]

Ferah Muhallebicisi'nin yanındaki 38 numaradaki tiyatro binasının cephe-

23. Tevfik Yener, Perde Arkası, *Sabah* gazetesi yazıları, 1998.
24. Necdet Sakaoğlu, *İstanbul*, Üç Aylık Dergi, Ocak 1999.

sini görkemli panolar süslemişti. Panolarda dansedenler çıplaktı. Tıpkı, 'Beynelminel Varyeteler'in programlarına çıkan 'Avrupalı Artizler'lerin çıplak oluşu gibi... Binanın özellikle çatı katının neredeyse dökülecek halde eski oluşu kimseyi ilgilendirmiyordu.

Tiyatro eski ama program yeniydi.

Bu görünüş içinde kantocuların yerlerini 'Beynelminel' ya da arz-ı ulusal varyetecelere terketmeleri mukadderdi. Ve böylece zaman içinde kanto dünyası Anadolu'ya açılacaktı. Tiyatrolar kumpanyalara bölünmüş, dönemin çok çok ünlü tiyatro oyuncuları bile kantoya çıkmışlardı.

Eski kantocuların kantoya zorunlu sarılışı ile, çadır tiyatrolarında bu ateş bir süre daha yanık kalacaktı.

Ama 'ateş düştüğü yeri yakardı' ve asır öncesi nesilden nesile seyirciyi yakıp kavuran kanto artık kendini yakıyordu. Renkler kim zaman şatafatlı, kimi zaman solgundu. Cumhuriyet döneminde ise bir parlayıp bir sönecekti.

1940'a kadar yine seyirci bulan, kimi zaman kumpanya ile Anadolu'yu dolaşan, kimi zaman İstanbul başta olmak üzere kent tiyatrolarının oyunlarında bir sahnelik yer bulan kantonun ateşini hep 'eski'ler yanık tutmuştu.

Osmanlı ile Cumhuriyet arasında kalmak ve zamana ayak uyduramamak sadece geçkin kantocular için söz konusu değildi. Sahne anlayışı, seyirci anlayışı ile değişmiş ve 'Jardenlerde gezerim' diye başlayan 'Matmazel ve Mösyö'lü kantolar repertuvardan, kilolu kantocular da çaptan düşmüştü.

Bisiklet mucize buluş olmaktan çıktığı için 'velesbit'li kantolar da yoldan çıkacak ve otomobilli dünya, 'arabalı' kantolara yol vermeyecektir.

Değişen sadece sahne anlayışı değildir ve kostüm farklılığa uğrasa bile beden artık hiç değişmeyecektir. Seyirci her yönden kendi anlayışı içinde 'kalite'aramakta, özellikle bu kalite kent alanlarında 'bedensel bakış'da yoğunlaşmaktadır.

Kanto artık kentlerde 'tek başına' değildir veya oyun içinde eritilmekte ya da eski özelliğine binaen zaman zaman hatırlanmaktadır.

Kanto dünyasının zorunlu Anadolu göçü işte bu sebepten dolayı başlamış ve kumpanyaların programlarındaki yerini 'hatıra binaen' almıştı. Eskinin hakiki kantocuları ile sahneye yıllarını vermiş oyuncuları, büyük afişlerden kumpanya ilanlarına düşmüşlerdi. Artık 'hususi sıra' ve 'loca" yoktur, artık sahneye atılan çiçekler de solmuştur

Meşrutiyet döneminde azınlık mensubu şarkıcıların sahnede kıvrak hareketlerle, dansı öne alan ve kimilerince 'açık saçık' bulunan kantolar, ilk normal seyrini takip ettikten sonra değişime uğramıştı.

Yeniden Yaşatanlar

1960'ların Ramazan gösterileri ile gündeme gelen kanto hayatı, tiyatrolarda yer bulmaya yine devam ediyor, çoğunlukla birlik ve kurumların özel ilgisi ile yaşatılıyordu.

O yıllarda Altınyurt Kulübü'nün düzenlediği Ramazan eğlenceleri ilanında, amaç şöyle ifade edilmişti:

"Sayın misafirlerimiz. Bu yıl sizlere Ramazan eğlenceleri programının dördüncüsünü sunuyoruz. Amacımız sizlere eski Ramazan gecelerini yaşatmak, dolayısıyla birkaç saat hoş vakit geçirmenizi sağlamaktır. Programımız iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde kantolar, ikinci bölümde Musahipzade'nin oyunu sunulmaktadır."

Ekibin tamamen amatörlerden kurulu olduğu belirtilen ilanda yardımları için teşekkür edilen isimlerin başında Enise Can, Fulya Akaydın gibi sanatçılar bulnmaktadır.

Programın Kantolar bölümünde şu isimler yer almaktadır. (1967)

"Gülistan: Nuray Dinçer, Bebeciğim: Erdal Şenol, Bana Zevzek Hoppa Derler: Ezel Denizolgun, Hovarda: Ünvan Pepemehmet, Kayseri Kanto: Gülay ve Fahir Güneri, Sarhoş Rasih: Vedat Manuysal, Elmalı: Muhittin Yavaş, Ağzıburun Ufacık: Yılmaz Yükler, Köşebaşı: Gülay Güneri, Bak Şu Kızın Fidan Boyuna: Hikmet Okçu, Çoban Kanto: Nuray Dinçer, Erdal Şenol, Vedat Manuysal, Dünyaya Geldim Gülmek İçin: Fezal Denizolgun, Çık Güzelim Pencereye; Hikmet Okçu..."

Eskinin yaşatılması konusunda Enise Can, Fulya Akaydın gibi sanatçıların verdiği sevgiye dayalı destekle 'müzikli sahneler' amatör anlayışla bir 'perdee' diyordu.

Nurhan Damcıoğlu Türk tiyatrosunun rahle-i tedrisinden geçmiş bir oyuncusu olarak yıllarını kantoya veriyor ve ifade etmek gerekir, eskinin onca kantocusundan daha başarılı oluyordu. Kantonun taş plaklardan sonra 45'lik ve uzun çalara dönmesi belki de bir hasretin ifadesiydi. Dinleyicinin eski hastalığı nüksetmişti.

Altan Karındaş, Seden Kızıltunç, Oya Alasya, Ayben Erman, Meral Küçükerol, Can Birim ve Seyfi Dursunoğlu bu yönde çabalar vermişti. Nurhan Damcıoğlu'nun plaklarında eski kantoların sesi, sahnesinde ise kantocuların bir hayli latif ve cezbedici bedeni vardı. Kantoyu özümsemiş ve sahnesine oyun gücü getirmişti. Beden ritmi ile kanto ritmi uygunluk arzediyor, üstelik o çok tenkid edilen dil hatalarına düşmüyordu.

Damcıoğlu uzunçalarında Ben Kalender Meşrebim, Dingala, Fındık Kurdu, Yangın Var ve Çingeneler gibi kanto örnekleri vardı.[25]

25. Balet LBA 195, Derleyen Fehmi Ege, Yöneten: N. Demirci.

Seyfi Dursunoğlu (Huysuz Virjin) sahneye sadece 'Virjin' adını değil, ekran programlarına kantoyu da taşıyacaktı. Sahneyi onca yıl özümseyen Dursunoğlu'nun özellikle 'yoldan çıkmış kanto'da son derece başarılı olduğunu ve dönemin Galatalı oyuncusunu çok iyi uyarlamasına 'Katina' veya 'Daktilo' kantolarını misal olarak verebiliriz.

Eski Sosyal Sigorta Kurumu Memuru Seyfi Dursunoğlu 1977'de kendisi ile yapılan bir röportajda 'kantoyu şimdi de bir erkek yeniden sahneye getiriyor' şeklinde tanıtmıştı.[26]

"Beylerbeyi Kültür Cemiyeti'nde amatör olarak sahneye çıktığım zaman bakan da gelip görmüş, bir şey söylemedi. Kantolar, düettolar yapardık. Arkadaşlarımın her birine kişisel özelliklerine göre isimler vermiştik. Birimizin adı Peruz'du. Benim ki Virjin. Dostlar beni biraz titiz ve huysuz bulurlar. O münasebetle çekinmeden 'Huysuz Virjin' diye anons etmişlerdi."

Seyfi Dursunoğlu, kantoya çıkmadan önce yaşlı kişilerle konuşup, kıdemli sahne sanatçılarıyla görüşüp eski kantoyu sormuştu:

"Bu arada Niko ve Amelya gibi bu sanatla doğrudan temasa geçmiş kimseleri tanıdım. Kantocunun okuyuş tavrı ve uslübu hakkında bilgi edindim. Şimdi oldukça zengin bir repertuvarım var. Kadın görünümünde bir erkek olarak sahneye çıkışım ayrıca ilgi görüyor..."

Murat Belge'nin 'Seveni çok olduğu zamanlarda da ciddiye alınmamıştı' yorumu, müziğin çok hafife alınıp alınmamasını akla getiriyor. Önce sahne, sonra plaklarda bedensel işlevin ön plana geçmesi ve parçanın taklit, güldürü ya da sulu fantazi ile bezendirilmesi, doğal olarak sıradan bir icrayı ele alıyordu. Bir başka deyişle kantonun hafife alındığını gösteren çok örnek olacaktı. Belge, kantoyu Türkiye'nin kültürel tarihinde popüler sanatın ilk ürünleri olarak tanımlar:[27]

"Özellikle popüler diyorum. Folk anlamında halk sanatı dememek için. Bu ikincisinin çok örneklerini biliyoruz hepimiz; ama kentleşmiş bir toplumda bu tür sanatın artık dinamik bir müzik için yeterli olmadığını da kavramamız gerekiyor."

Doğrudur, folk anlamında 'halk sanatı' değildi ama sadece oluşup geliştiği zamanda değil, Cumhuriyet döneminde de yine halk adına, halk için yapılıyor ve günümüzün yaklaşımı ile 'halk böyle istiyor' diye piyasaya sürülüyordu. Hem sahnede, hem 78'liklerde yaşayan bu durum, sosyal değişimin sonucu değildi. Kitlenin değişim heyecanından yararlanmaka suretiyle kadının kullanılması ön plana alınmış ve doğal olarak da müziğin icrası değil, bedenin icrası söz konusu olmuştu. Plaklarda kadın görünmüyor ama icrada alabildiğine ortaya çıkıyordu. Önde olan müzik değil kadındı.

26. *Hayat Dergisi*, Hikmet Münir Ebcioğlu, Sayı 13, Mart 1977.
27. *Tarihten Güncelliğe*, Murat Belge, İletişim Yayınları, 1997.

BÖLÜM 2

Kanto Yıldızları

'Minyon Virjini'

Fasulyacıyan ile Benliyan'ın Büyük Dram Kumpanyası'nda henüz boy vermemiş bir fidandır Virjini.

Küçük bir rolle büyümeye çalışan ve henüz kanto ile tanışmayan Virjini bir yıl çalıştıktan sonra rağbetin kaynağını keşfetmiştir. Ama bu keşfinde ne teşvik edeni, ne de öğreteni vardır.

Sahneyi kaplamış ve halkın sevgisine mazhar olmuşların yanında tecrübesiz bir ismin kantoya çıkması pek kolay olmasa gerek.

'Minyon'un bu noktada takdir edilecek tarafı bilgisi kadar azmi ve hırsıdır. Peruz'u ve Eleni'li bir dünyada üstelik Şehzadebaşı'nda kantoya çıkmak, 1950'lerin radyosuna çıkmak kadar zordur.

Fasulyacıyan Kumpanyası'ndan ayrılalı bir ay olmuş ama sahneye ilk çıktığında kantosuna fevkalade oyunlar katmıştır. Farklı oyunu, çapkın ama aynı zamanda delişmen tavrı ile Şehzadebaşı'nda hengâme koparmıştır.

"Hiçbir zaman sahneden korkmadım. Eskiden kanto söyleyen kadınların hafiyelerinden, tulumbacılardan, mavnacılardan, köprü altı bıçkınlarından, kahveci çıraklar kadar mektepli efendi ve gözü açılmamış mirasyedilerden velhasıl her çeşit insandan sevdazadeleri vardı. Kız kantoya çıkıp da nazlı nazlı kantosunu söylemeye, kıvıra kıvıra oynamaya başladı mı hepsinin ağzının suyu akar ve ondan bir iltifat bakışı dilenirdi. Bir gülüşe, bir iltifata nail olamayan bazen üstünü başını paralardı. Sahneye tabanca sıkıp, bıçak atanlar bile vardı."[28]

28. *Şehir Mektupları*, Ahmet Rasım, Yayına Hazırlayan Nuri Akbayar, Arba Yayınları, İstanbul 1992.

Ahmet Rasim, sahneye dönük yazılarında başka kantocuları diline dolayıp bedensel tetkik de yapar. Darvin'den söz ettikten sonra şöyle diyecektir:

"Hayır. İnsan maymunlardan azma değildir. Maymunlar insandan azmadır. İşte Sahne-i Alem hakikaten eğlenceli. Peruz Hanım'la Vir... Virr... Virjin-i Minyon Hanım'ın düetto tarzında okudukları şarkılar bahusus... (kimsenin hatırı kalmasın, benim bir münasebetim yok ha!)

Sahne-i Alem'deki bir geceyi tarifinde ise hem salon hem de kişiler vardır.

Sigara dumanları top top olarak büküle büküle harice akıyor. Sahnenin ön tarafı firdolayı memeli, banklar hıncahınç, yukarıdan bakılınca gelincik tarlasında beş on dal papatya bitmişe benziyor. Muhtelif muhtelif sesler.

– Bu gece Minyon Virjini de var.

– Sahi mi!

Ma parol! Sabahtan ilanı vardı... Bak! Bak! 6 numaraya muharrirler de gelmiş...

Çın Çın? Perde açılacak.

Ah kantocular! İşte Minyon Virjini... Aman ne minyon!"

Ahmet Rasim, kantocuyu 'süzgün gözleri, buruşuk saçları pudralı yanakları ve hafif gerdanı' ile tarif eder. Minyon'a bakışında bedenin beyazlığı da vardır:

"Bütün nasiyesi kireç ocaklarının zemin-i sefidini andırıyor. O kollar gah kalbe, gah sineye dokunuyor.

Bu kavuniçi fistanlı kim? Peruz Hanım mı, şimdi Minyon'la beraber düettoya çıkacak! İncesaz kıpırdıyor.

'Ben hâlimi arz eyledim a güzel sana
Ey aşıklar himmet edin ram olsun sana'

diyorlar, fakat Minyon'un vakti mi var? Hepimizin elinden alıyor:

'Kendi hâlimde gezerken divane oldum
A benim tombul çobanım sana kul oldum'

diye vuslat oluyor."

Münir Süleyman Çapanoğlu'nun konuyla ilgili olarak yazdıklarında hem kanto hem de Minyon'un dünyasına açılan çok pencere buluruz:

"Benim çocukluğumda allı morlu bürümcük elbiseler, sarı kırmızı ve beyaz renkli pullarla iri iri güller işlenmiş, bol etekli fistanlar giyen bir takım Rum ve Ermeni kızları vardı. Bağlarbaşı, Kuşdili gibi tiyatrolarda, Şehzadebaşı sahnelerinde kantolar söyleyerek göbek atarlar, ayak oyunları, çiftetelli oynarlardı."

Çapanoğlu'nun sözünü ettiği kantonun en basit takımıdır. Beste ve güfte itibarıyla hiç değeri olmayan bu kantolarda dinlenen değil, görülen beden önem taşırdı. Güzel göğsü, geniş kalçası ve nihayet iyi göbek atışı ile salonu inim inim inleten kadınlar için kanto bir çeşit kurtarıcı olmuştu. Sahneler, Minyon'undan delişmenine kadar yeni yıldızların arayışı içindeydi.

Peruz yaşlanmış, Şamram kulislerde dolaşır olmuştu. Elle tutulacak hakiki bir kantocu da parmakla gösterilecek kadar azdı. İşte bu sırada sahneye çıkmak cesaret istiyordu.

"Jardenlerde gezerim / Muzikayı dinlerim / Nerede bir şık bey görsem / Ona ben göz ederim."

Nağmesi tatlı, işvesi ballı, bakışı da can alıcıydı. Fevkalade etkili göz süzüşü ile çıkar ve öbürlerinden farklı ve adabın sınırlarını zorlamayan 'beden'i hareketlerine başlardı.

Bir bacağını havaya kaldırıp döndürür, daha sonra tempo haline dönüşecek olan fısıltılar ve tepinmeler başlardı. Islıklar ve arkası kesilmeyen alkışlardan sonra sıra pek revaçta olan kantoya gelirdi.

"Mısırımı kavururken / Dumanını savururken / Ayaklarım yoruluyor / Sokak sokak dolaşırken."

Çapanoğlu Minyon için şöyle bir final yapar: [29]

"Yıllar evvel onu alkışlayan ellerimle, onun romatizmalı ellerini tuttuğum zaman, çapkın bakışlı Minyon'un evvelki gülüşlerini hatırladım ve hemen yüzüne baktım: Cami yıkılmıştı fakat mihrap yerindeydi."

İfade gayet açık ve mânidar. Yaşlıyken bile çarpıcı ve güzel olduğunu anlıyoruz.

Minyon iltifatlara, alkışlara ve sevgiye mazhar olmanın mutluluğunu yaşamıştır. Ama yaşadıkları içinde dikkate değer olaylar da vardır. Bütün misallerini görmüştür, hayatın...

Kendi İfadesi ile 'tatlı' olarak nitelediği bazı taaruzlara da uğramıştır.

"Uğradığım taaruzlar daima tatlı taaruzlardı. Tabanca yerine arabama şekerleme kutuları, ipekli mendiller atıldı. Benden önce Eleni ile Amelya'ya birkaç kere bıçakla taaruz edilmiş ve burunları kesilmek istenmiş idi. Fakat benim başımdan böyle bir hadise geçmemiştir."

Virjini bunları yaşamamıştır ama yanlış anlama ile hapsi de boylamıştır. Abdülhamid döneminde komitacılık yüzünden Zaptiye Nezareti de tedbirleri arttırmış ama bazen dozu da kaçırmıştır.

Virjini'nin başı derde bir şarkının sözlerinden girmiştir.

"Hay nare nare nare / Başımız yandı nare..."

Nezaret mensuplarından İncirliköylü Ali Bey tarafından daireye götürülen Minyon Virjini, kadınlar tarafında bir gece misafir edildikten sonra bırakılmıştır.

Minyon bir süre sonra neden gözaltına alındığını öğrenecektir. Jurnal, kantodaki kelimelerden dolayı yapılmıştır. 'Hay' kelimesi Ermenice 'Ermeni,' Nar ise Arapça'da 'Ateş' demektir.

29. *Hafta Dergisi*, Eylül 1935, Sayı 78.

Bu sözler Yıldız'a bir 'hayli mânalı' gelmiştir.

Minyon Virjini renkli hayatını kimseye muhtaç olmadan sürdürmüştü. Şişli'de ki evinin kirası ile yaşamıştı. Hiç kimsesi yoktu ve var olan sadece hatıralarıydı. Hayatta kimsesi olup olmadığına dair sorulan bir soruya verdiği cevap kantodan çok dostlardan çekmiş bir insanın cevabıdır:

'Çok şükür düşmanlarım yok.'

Peruz

Eski İstanbul çapkınlarını deli divane edip birbirine katan, kattığı yetmiyormuş gibi vuruşturan Peruz Terzakyan...

İsmail Dümbüllü Peruz'u zamanın 'en birinci' kantocusu sayar ve 'hem beste yapar, hem de güftelerini kendisi yazardı' diyerek Şamram Hanım'la Peruz'un hâlâ çocukları olduğunu teyit eder. *Nuhbe-i Elhan Mecmuası*'ndaki 89 nota içinde Peruz'a ait 12 kanto, Dümbüllü'nün sözlerinin bir belgesi gibidir:

'Hicran,' 'Kekeleme,' 'Pencereden Gördüm Ayı,' 'Sevda Pazarında,' 'Köylü,' 'Ah Ninem Bir Gelin Olsam,' 'Aman Dostlar Bakın Yavuklum Ne Dedi?,' 'Vay Vay Bir Dilbere Vuruldum,' 'On Yedi Tek Düz Rakı İçtim,' 'Kalbi Sevdazadeler,' 'Kara Kaşlı Penbe Geldi,' 'Keriz' (Şamram'la) ve 'Çoban Düettosu'...

Peruz'un musiki bildiğini, kantolarını bestelediğini Nazım Güneş de öne sürmekte ve onu 'afeti devran' olarak nitelemektedir.

'Davudiye yakın, muhrik (yanık) bir sesi vardı. Tombulca, sütbeyazı tenli, alımlı bir kadın güzeliydi. Peruz namuslu bir kadındı. Öyle seyirciye, şuna buna pas vermezdi. Ama onunda bir yavuklusu vardı. Ayvansaray'lı bir delikanlı, sonradan hamal kahyalığı yapmıştı. Peruz öyle paraya pula gönül kaptıranlardan değildir.'

Reşat Ekrem Koçu *Tercüman* gazetesinde 'Gün İçinde Tarih' sütununda bu sevdaya şu satırları düşmüştü:

"Asrımız başlarının namlı kantocularından bir Peruz Hanım vardır. Ayvansaray'da kalafat yerinde amele ve o semtin yangın tulumbacı uşaklarından, gayet esmer oluşundan kinaye (Çingene Cevdet) diye anılmış bir kopuğa aşık olmuş. Meşhur tulumbacı kantosunu o kara oğlan tiyatroya geldiği akşamlar yalnız onun şanında okurmuş. İşte o kantonun son nağmeleri:

Yangın var... Yangın var... Nerede?
Kıztaşı'nda... Kıztaşı'nda gönül evinde
Yangın var... Yangın var... Nerede?
Ayvansaray'da kalafat yerinde..."

Cevdet Ayvansaray'lı... Bir ekleme daha yapalım. Peruz'un evlerinden biri de o sıralarda Ayvansaray'da bulunuyordu.

Yani 'gönül yangını'na her şey müsait... Tutuşan mekân da, söndürecek tulumbacı da aynı semtte...

Nazım Güneş (Paşa) Peruz'un sahnesine avuç avuç para atıldığını ama onun paralara yan gözle bakmadığını, perdecilere toplatıp önündeki çalgıcılara attırdığını ifade etmektedir.

'Paşa' denilen Nazım Bey doğma büyüme İstanbul'ludur ve hayatının tamamı Direklerarası'nda geçmiştir. Naşit Bey'in tiyatrosunda sahneye çıkmış ve onunla karşılıklı 'Kahya' ve 'İhtiyar'ı oynamıştı.

Ama yine de Peruz için anlatılanlar, anlatılmayanlardan azdır. Kaç yürek yaktığının hesabını kimse bilemez. Çünkü Peruz sevdalarına pek 'çetele' tutmamıştır. Yani aşkı hesaba gelmez.

Yüreği çok yanmış sevdaların eski bir tüfeğine göre, hem hesapsız, hem de kitapsızdır.

Onun için sert konuşanlar da vardı:

"Çok kimsenin katili olmuş, çok gencin canını yakmış bir kahpedir..."

Udi İhsan'ı iyice yoğurup posasını çıkarmış, sevdada maraza çıkınca da intikam yolunu hicivde aramıştır. Eşref değildir ama 'eşref saati' gelince müthiş bir kanto yapmış ve İhsan Efendi'yi süprüntü kovasına benzetmiştir.

"Kalafata yatmış köprü dubası / Biçimine bakmaz süprüntü kovası"

Oysa İhsan Bey'in nezaket ve sukûneti kilosuna uygun enginliktedir. Sevdanın büyüdüğü dönemlerde hiç akla gelmeyen beden anlaşılıyor ki, Peruz'un uygulamalı 'beden eğitimi'nin bitiminden sonra eleştirisel bir anlam kazanmıştır.

Sevdiğini köprü dubası gören Peruz'un da dal gibi bir bedene sahip olduğu sanılmasın. Ama ne var ki, 'Balık eti'nin de üstünde beden ölçüsüne sahip olan Peruz'un iki 'löp' bacağı vardır.

Musiki her zaman takdire değer bir alaka görse de salonları dolduranlar tıpkı bugün olduğu gibi geçmişte de sadece işveye bürünmüş sesi, 'ud'iliğe tercih etmektedir.

Kadın sesi udiden daha etkili olmaktadır...

Salonu şenlendiren kadınların sahne ve beden edevatı musikişinasın edevatından önde gidişi de sadece o dönemlere mahsus değildir. Ve tabi ki sadece Peruz'a da mahsus olmayacaktır.

"Kantocu Peruz'un en ateşli zamanıydı, Avrupa Tiyatrosu'nda her gece hayranlarını birbirine katardı" diyen Üsküdar'lı Vasıf Hoca, Peruz'un tutkun olduğu arabacı Mestan'dan söz eder:[30]

30. *İstanbul Ansiklopedisi*, Reşat Ekrem Koçu, Koçu Yayınları, 2. Cilt, İstanbul.

"Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa'nın arabacısı idi. Peruz Şumnu'lu bu arabacı güzeline tutkundu. Ekâbirden biri oğlanın şanında bir kanto tanzim edip Peruz'a vermiş. Peruz'dan Mestan'ın geldiği zamanlar bu kantoyu dört beş defa dinledim. Küberadan birisinin kızı bu arabacı güzeline gönül vermiş ve kendisini kaçırmasını istemiş. Silivri'de yakalanmışlır. Mestan'a zaptiyedi öyle bir dayaka atılmış ki, hastahaneye kaldırılırken yolda ölmüş."

Vasıf Hoca, Mestan adına yazılmış 'Elinde kırbacı / Kuvveti de pek acı / Bir civana gönül verdim / Bıçkın arabacı' diye başlayan bu kantoyu Peruz'un bir daha hiç okumadığını da ilave ediyor.

'Bıçakçı Petri' lakaplı külhani zorba da Peruz'un azılı sevdalısıdır. Peruz'un sadece kalbini değil kalçasından da bir parça almıştır. Falçatanın izini soranlara afetin verdiği cevap ilginçtir.

"Bu çizik bir şey değil, siz asıl benim kalbimdeki yarayı sorun..."

Anlaşılıyor ki 'şiddet'li ve marazi bir aşktır yaşanan...

Peruz Avrupa Tiyatrosu'nun sahnesinden sık sık şu kantosuyla seslenirdi aşkına:

"Galata'da kahve tamam
Meyhane baloz tamam
Haraç verilirse bıçkına
Bıçağını koyayım kınına"

Bıçağını sık sık kınından çıkarma alışkınlığına sahip kabadayı Petri, bir defasında altmış kişinin içinde Peruz için birini bıçaklayacaktı. Ahmet Rasim düştüğü dehşeti şöyle anlatmıştır:

"Bıçakçı Petri'nin vurduğu adamın sağ kalıp kalmadığını bilmiyorum ama benim bir buçuk ay kadar Galata semtine geçmediğimi pek iyi hatırlıyorum."

Şimdi Peruz'un sevda defterinde önemli bir sayfaya bakalım.

Şevki Bey İstanbul Gümrüğü'nde mümeyyizdir. Rıhtımdaki gümrük binasının çevresi de o sıralar tiyatrolar, balozlar ve bilumum eğlence yerleriyle donanmıştır. Her delikten müzik ve kadın çıkar da genç mümeyyiz bunlara gözlerini ve kulaklarını kapatır mı?

Kulakların ve gözlerini açtığında önce gördüğü Peruz'dur. Bu afet-i devran uğruna sahne aleminde kan gövdeyi götürmüştü. 'Madik' atamamıştır. Sadece bıçkınlara değil, 'kalantor'lara da tutsak olmayan Peruz'un, Şevki Bey'e sevdalanması sanatçının beyefendiliğinden kaynaklanmıştı. Şevki Bey, endamı kısa, muhabbeti uzun olan Peruz'a evlenme teklifinde de bulunmuş ve 'Sen de gel tiyatrocu ol. O zaman mümkündür' cevabını almıştır. Şevki Bey'i sahnelere tutsak eden ve tiyatromuzun öncülerinden biri hâline getiren belki de bu Peruz aşkıdır.

Peruz'a meyyal olanların listesi bir hayli uzun... Evini barkını kaybedip sürünenler, aşk-ı memnu'dan helak olup gidenlere sayısız örnek vardır.

İffet Bey dedikleri Sultani'nin (Galatasaray Lisesi) rahle-i tedrisinden geçmiş, Hukuk'dan mezun bir dilbazdır. Ama sevda bu, aşkın hukuku olur mu?

İffet Bey 'okumuş'tur ama Peruz da onun canına okumuştur.

Mısır kethüdası Şefik Bey'in oğlu, ağzı açık kese ile gezen bir mirasyedi olup, kantocu yollarına gül kadar altın dökmüştür. Sonuncusu Peruz'dur ve bu 'yürek yangını' büyük olur. Tiyatroya merakının özünde aslında kantocu merakı gizlidir. Fecr-i Ati mensuplarından, cümle sanat meftununa kadar aydınlar onun konağında toplanırdı.

İffet Bey'in konaklarında 'çifte sağırlar' oyunu bile oynanmıştır. Safi, Necip, Salih, Fuat, Hıfzı Tevfik ve Enis Behiç Bey de bu temsillerde yer almıştı.

Sonuçta İffet Bey'in sanat ve Peruz aşkına harcadıklarının bilançosu tam bir iflası gösterir. Peruz ve sahne için Divanyolu'ndaki konak, Gedikpaşa'daki eski cambazhane meydanı, Güllü Agop'un oyunları ile şenlenen arsalar, Aksaray'daki bahçeli köşk elden çıkarılmıştır. Sonuç vahim ve hazin... Malı mülkü haraç mezat satılan İffet'in Bey'in sonunda beyliği de gitmiş, Peruz'un aşkı da bitmiştir.

Muhteşem Peruz kimilerine göre Beşiktaş Değirmencileriçi'nde kimilerine göre de Karaköy'de bir çatı katında ölmüştür.[31]

Ölümüne yakın yıllarda sahne ışıklarını arayan yoksul bedeni artık karanlıktadır. Aynı zamanda ne erkek, ne de sanat yükü taşıyamayacak kadar yorgundur. Aynı zamanda ezgin ve bezgin...

Geçmişin ışıkları, o dehlizin karanlık duvarlarını aşıp geçecek kadar güçlü olmayıp aşk hatıralarını da aydınlatmaktan mahrumdur. Bir el sarılsın istemiştir o balık etine. Bir hayran dudağı değsin istemiştir tenine... Ve tabi ki geri gelmesini dilemiştir bütün aşklarının... Oysa sığındığı viranenin kapısı bile yoktur.

Eski tuluatçılarımızdan Fahri Gülünç, Peruz için 'Memleketimizin Sara Bernard'ı idi' ifadesini kullanmıştı. Onun ilk günlerindeki yaşamını şöyle anlatıyordu:[32]

"Hususi arabalara, apartmanlara, çifter çifter hizmetçilere sahipti. Tuluatın en fazla kazanan yıldızı idi."

Hayatının 'usul' ve notaya uygun olduğu söylenemez. Ama notayı tam mânasıyla bilen ve geleceğe besteleri kalan tek notalı kantocu olarak anılacağı söylenebilir.

31. *İstanbul'un Ortası*, Malik Aksel, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.
32. *Yedigün Dergisi*, En Eski Tuluatçımız Fahri Gülünç, Sayı 94, Yıl 1934.

Şamram Hanm

Şamram Hanım iki büyük komikle Naşit Bey ve İsmail Dümbüllü ile düet yapmıştı.

Dümbüllü'nün Şamram Hanım'la yaptığı düetler arasında Leblebici, Turşucu, Bozacı, Keten Helvacı, Ocakçı, Kabakçı ve Dondurmacı unutulmazlar arasına girmişti. Düetler daha çok 'esnaf' ve 'olay'a dönüktür ve kıyafet, güldürü ve sahne zenginliği ile seyirciyi tiyatroya çekmişti.

Metin And'ın 'Tuluatçılar ve Kantocular Üzerine Notlar'ında Şamram Hanım'ın Peruz ile teyze kızı olduğu ve sahneye 27-28 yaşlarında çıktığı belirtilir. Şamram sahnede ilk olarak 'Pembe Kız' düetini söylemişti. Şamram Hanım Ramazan sezonunda 60 altına kadar yükselen geliri ile en çok kazanan kantocular arasında yer almıştı.

Peruz'la su yüzüne çıkmayan gizli bir çekişmesi vardı. Peruz'un 'Yangın Var' kantosuna karşı Şamram Hanım da bu yangına körükle gitmiştir. Üstelik notalı başka bir yangın kantosu ile:

"Yangın var... Yangın var... Of yanıyorum
Yetişin kardaşlar (a dostlar) tutuşuyorum
Çıtı pıtı, mini mini, mis kokulu hanımeli
Müsaadesiyle koklayım çiçeğim vermem seni
Yangın var... Yangın var... Of yanıyorum
Yetişin a dostlar tutuşuyorum"

'Yangın Var' Ferah Tiyatrosu'nda para, Şamram Hanım'a da şöhret kazandırmıştı.

Direklerarası'nın ünlü eğlence mekânı, Şamram Hanım sahneye çıkacağı zaman kırmızı renklere bürünürdü. Kantocu ise kıpkırmızı dekor içinde sanki bir ateş parçasıdır. Ellerine ziller takmış şıngır mıngır oynadığında, seyircileri de yakacaktır. Sahneyi dolanarak yaptığı bu girişten sonra, iş göbek faslına gelir:

"Yangın var, yangın var / Ben yanıyorum / Yetişin a dostlar / Tutuşuyorum" dedikçe salon bu aşk ateşini söndürmeye can atacaktır.

Şamram Hanım'ın uzun süre sahnelediği 'Yangın'ı, seyircilerin bıkkınlığı değil, Ferah'ın gerçekten yanması söndürmüştü.[33]

O dönemi yaşayanların bir bölümüne göre Şamram Peruz'dan bazı yönleri ile üstün tutulur.

Ama sahne hakimiyeti ve seyirci etkileme açısından Peruz öndedir. Kanlı bıçaklı olmamışlar hatta dostane geçinmişlerdir. En azından ikisine de ye-

33. *İstanbul'un Ortası*, Malik Aksel, Kültür Bakanlığı, 1977.

tecek seyirci vardır ve bu sebeple 'Karakaşlı Pembe kerize' gibi bazı kantolara beraber çıkmışlardır.

Onun da sahnesine hayranlığının ifadesi olarak avuçlarla paralar saçılmış, çiçekler atılmıştır. Çiçekler arasındaki anlı şanlı Şamram'ın son yıllarında solup kurumuş bir çiçeği andıracağına hiç kimse inanmamıştır.

Mari Ferha

Mari Ferha kanto kadar hayatını da 'usulüne uygun' yaşamış bir kadındır. Sahnede doğmuş ve kantolarla büyümüştü. Sahnede ilk yürümeye başlamasından sonra, düettolar ve operet şarkıları da ayrılmaz parçaları olarak onunla birlikte büyümüştü. Onun için çocukluğunu yaşamadan büyümek zorunda kaldığı söylenebilir. Sahnelerin çocuğu olarak kulisten kulise, alkıştan alkışa yazılan 'alın yazısı' bir 'intihar'la noktalanmış ve geriye hayatın bazı bilinmez yazıları kalmıştır.

Mari Ferha'nın kızı Şevkiye Hanım da (May) hayata annesi gibi bir ihtiharla veda etmeden önce günümüze miras olarak geçmişin kanto izlerini bırakmıştı.

"Babam Şevki Fuat Paşa'nın torunu, Miralay Akif Bey'in oğluydu. Sarayda yetişmiş ve iyi bir eğitim görmüştü. Vazife yaptığı İstanbul Gümrüğü'nün çevresi ise tiyatro ve balozlarla doluydu. Gümrük mümeyyizi babam, sanata son derece meraklı olduğu için gazinoların müdavimleri arasında yer alıyordu."

Şevki Bey'in eğlence gecelerine masa ayırttığı bu dönem de kantocu Peruz'a kalbinin bir köşesinde yer ayırttığı mâlumdur. Bu Peruz'lu eğlence gecelerinde, Mari Ferha'yı gördüğünde gözleri hem ailesini, hem de Peruz'u artık göremez olacaktır.

"Babam çok sevilen bir sanatçı olmuş. Kendi adıyla bir tiyatro kurmuş ve Şehzadebaşı ile Bağlarbaşı'nda temsiller vermiş. Bu sırada tiyatrosuna yeşil elâ gözlü Mari Ferha adında dilber bir kantocu girmiş. Babam onunla evlenmiş. Annem Mari Ferha'da tiyatro sevgisi küçük yaşta başlamış. Cemela adlı bir arkadaşı ile evin perdelerine keser, kanto fistanları yapar, kantolar söylerlermiş. Bir gün bir tiyatronun sahibi annemi görmüş beğenmiş. 'Gel tiyatroma oyna' demiş. Evden karşı koyamamışlar. Yalnız anneannesi 'ben bu kızı bırakamam' demiş. Torunu oynarken o da kulisten seyredermiş. Kuliste otura otura müziğe merak sarmış. Mari Ferha kanto okurken davul çalmaya başlamış. Bu arada Şehzade-i Civanbaht Ziyaeddin Efendi anneme aşık olmuş. Her oyununa gelir, oyun aralarında yaveri ile demet demet çiçek, kutu kutu mücevher yollarmış. Hediye ettiği 'Akarsu' paha biçilmez bir değerde imiş. Bu Akarsu'nun bir sırası hem yüzük hem bilezik, hem de küpe olarak kullanılabilirmiş."

Şevkiye May'ın anlattığı bu beraberlik aslında sadece 'dest-i izdivaç'ın bir gereği olarak sadece evde yaşanmaz. Sahnelerde de beraber yaşamaktadırlar:

"Ferah Tiyatrosu'nda Büyük Varyete ve Eğlencehane-i Osmani Kumpanyası, idare-i Şevki ve aktrist Mari Ferha Hanım ile birlikte –Tiyatro, sinema, incesaz, kuartet, 40 kişilik büyük bando, muzıka tarafından konser-Muşaşa bir gece– Müsamere-i fevkalâde..."

Büyük bando eşliğinde 'Müsamere-i fevkalade' geceler yaşanır. Onları bir arada tutan tek başına aşk değildir. Tiyatro sevgisi ile aşkları her dem sıcak kalır.

Şevki Bey fevkalâde üzgün ölmüştür. Çünkü 'Zevce-i meşru'm dediği Mari Ferha ile oyunculuğu seçişi yüzünden ailesi tarafından reddedilmişti. Mari Ferha'ya 'Bu yüzden aile mezarlığında bana yer yok' diyerek yaptığı vasiyet dikkate değerdir.

"İşine bırakmayasın. Şevkiye'ye (Şevkiye May) iyi bak ve n'olur arkamdan ağlayıp güzelim gözlerini bozma."

Takvimler bir bir kopup 'son'a yaklaştığında artık kendi hayatını değil, ailesinin hayatını düşünmeye başlamıştı. Sevgiden, mektuptan başka ne bırakabilirdi ki, geriye?

Mari Ferha'nın gözleri güzeldir ama herkesin değil. Onda 'ela,' etrafta 'kem' göz vardır. Ve bu nazar sadece bir güzelliği ve saadeti değil, aile boyu sürecek bir hayatı da çatlatmıştır.

Mari Ferha'nın hayata bakışında yanılgılar olabilir. Ama etrafın ona bakışında yanılgıdan çok, 'ayıp' vardır.

Şevki'siz kaldığında idame ettirmeye çalıştığı hayat onun karşısına inanılmaz kötülükler çıkarmıştır.

En basiti ile 'göze gelmek'ten başka bir şey değildir, Mari Ferha'nın yaşadığı son. Karşı koyulması mümkün olmayan acıları yaşamış, kızı Şevkiye May da tıpkı annesi gibi bu çileli hayata 'intihar'la nokta koymuştur.

'Komik Şevki'nin ailesinde yaşanan ve ender rastlanan bir trajedi...

Şimdi Şevkiye Hanım'ı dinleyelim:

"Annemin gözlerinin güzelliği şiirlere bile geçmiş. O sahneye çıkınca, seyirciler 'gözün kör olsun emi' derlermiş. Ramazan geceleri Mari Ferha Hanım edep dışı kantolar söylüyor diye tiyatroyu birkaç kere basıp annemi karakola çekmişler. Seyircilerin takdire dayalı bu sözleri tutmuş olacak ki, annemin gözlerine perde indi. Bu onu intihara kadar sürükledi." (1955)

Karakola çekilme konusunda korunan adap değildir. Bu muhteşem kadını çok yakından görebilmek ve ona aşina olabilmek gibi bir duygu ile ortaya konan bu tavır, tabiyatıyla hem aktrist, hem de çevresi için menfi tesir göstermiştir. Belki de isteklere mukabelede bulunmayışından dolayı bazı

yüksek zevadın baskısı ile sahne hayatının engellendiği de akla gelebilir.

Sadece onun değildir alın yazısındaki bu trajik son... Kızı Şevkiye de bu hazin hayat hikâyesinde aynı hüzünlü sayfaları yaşamıştır.

Zorluklar baş gösterince eldekiler ufak ufak tükenecek veya çalınacaktır. Son kalan parasını da bir Ramazan gecesi tavassutla kapısını çalan bir defineciye kaptırır.

Orhan Tahsin bu vesile ile *Hayat Mecmuası*'nda 'Hürriyet Tepesi'nde kazılmadık yer bırakılmadı ve sadece taş toprak çıktı' diye yazmıştı.[34]

Şevkiye May da tiyatronun unutulmaz afişlerinde 'kapalı gişe' oynayan bir yıldız olarak yaşamıştı. Babası ve annesinin ona bıraktığı övgüye değer sanat mirasını yıllarca yaşatmış ve alkışlara nice perdelerin çekildiğini görmüştü.

En çok dram oynamıştı.

Bilmiyordu ki, dram hep annesi ve babasında olduğu gibi onun da hayatındaydı.

İsmail Dümbüllü'ye göre Şevkiye May'ın asıl adı Eftalya idi. Babası Şevki Bey'in dileği kadar kendi isteği ile Müslüman olmuş ve Şevkiye adını almıştı.

Büyük Amelya

II. Abdülhamid devrinin kantocularından olan Büyük Amelya, ilk kez Pirinççi Gazinosu'nda sahneye çıkmış ve Kuşlu Tiyatrosu sahnelerinde kanto yıldızı olmuştur.

Resmedilmiş kantocu tipleri içinde enine boyuna dolgun bedenler arasında ön sırayı alırdı. Beyaz bir tene sahiptir. Karakaşlı ve karagözlü olup, 'gözünü budaktan sakınmaz'dı.

Amelya için 'Ermenice hoşur (Eti budu yerinde) tabirine uygun, otuz beşlik bir kantocu' tabirini kullanan Ahmed Rasim, kantocunun her sınıftan, her milletten sevdazadelerinin olduğunu da ifade eder.

"Üstü açık faytonda
Gezerim piyasada
Harf atarım kızlara
Bırakırım merakta"

Amelya'nın piyasası bu kanto ile yükselmiş ve böylece salonlardaki hayran zincirine sürekli yeni halkalar eklenmiştir.

Bu zincirin halkalarındaki sevdazadeler kimlerdi?

34. *Hayat Mecmuası*, Orhan Tahsin, Sayı II, 1961.

Külhani zorbası, kumarbazı efendisi, kemale ermişi, yeni yetmesi, bıyıklısı bıyıksızı ve cüzdan büyütmüşü ile ense büyütmüşü bu listede yer alırdı.

'Bir daha... Bir daha...' olarak tanımlayacağımız 'Bis... Bis' nidalarının onun kantoları ile yayıldığı söylenir. Ahenkli ve cezbedici sahnesine, seyirci ıslık ve alkışla katılır, ardından yere tempo ile ayak ve baston vurularak 'tekrar' istenirdi. 'Fori yapmak' sahneye Büyük Amelya ile yerleşmişti. Kuşlu Tiyatrosu'ndaki günleri ile en parlak dönemini yaşamıştı.

Büyük Amelya geçkin denilebilecek dönemine kadar yani 35 yaşına kadar sahnelerde rüzgârını estirmişti.. Eski sevdazadeleri yok olmuştu ama Abdi'nin Kel Hasan ilanlarında her zaman yer bulabilmişti.

Amerikan Tiyatrosu'nun direktörü Sotiraki ile evlendikten sonra sahnelerden tamamen çekilmişti. Parlak dönemleri diğer kanto yıldızlarında olduğu gibi eskiyecek ve hüzünler kapısını çalacaktı. Hem de gürültü ile, hem de acımasızca...

Büyük Amelya'nın Darülaceze köşelerinde öldüğünü ilk dönem tiyatronun öncülerinden Fahri Bey (Gülünç) ifade etmektedir.[35]

Küçük Amelya

Çekik gözlü 'tatarımsı' bir yüz... Gözler siyaha çalan laciverttir. Donuk bakışlarından olsa gerek, pek 'güleryüz'lü olarak anlatılmaz.

Sadece komik, seyircinin gülmesinin beklendiği durumlarda mütebessim çehresini takınır, daha çok hareketleri ile ortaya çıkardı. Sahne aldığı dönemde diğerlerine nazaran çok genç ve daha bir oynaktı. Sahnede olması gerektiğinden daha fazla fırdöner ve bazıları benimsemese de bedeninin alakaya mazhar olan ayak ve kalçasına işveli hareketler getirirdi.

Beden eğitimi de 10 numaradır, Beden terbiyesi de...

Şöhreti, Amerika Tiyatrosu'nun şöhretine uygundu ve kantocular içinde en 'fıkırdak' oyuncu olarak tanınırdı.

Galata Tiyatrosu'nun aktörlerinden Todori'nin karısı olan Küçük Amelya II. Abdülhamid devrinin ünlü kantocularındandı.[36]

Her akşam kocası ile düettoya çıktığından 'Düettocu Amelya' olarak da anılmıştır... Mesela çoban düettolarında Todori çoban ya da çobana aşık olan kız babasıdır. Küçük Amelya ise çobana aşık olan maşukadır. Sürmeli gözleri, kıpkırmızı dudakları, al al boyalı yanakları, avamı tahrik eden cazibesiyle sahneye çıkıp 'yandım ben bu çobana' dediğinde Todori cevap verecektir:

35. *Yedigün Dergisi*, Naci Sadullah, Sayı 94, 1934.
36. *Yeni Tarih Dünyası Dergisi*, Reşat Ekrem Koçu, Sayı 5, Kasım 1953.

"Hele bir yüzüme bak
Söz atma kıvrak kıvrak
Kaş oynatmak, gerdan kırmak"

Tiyatroyu dolduran bahriyeliler, nizamiye nefer ve çavuşları, manav, kayıkçı, salapuryacı ve hamamcılar ise hep birlikte 'Yandım' diyerek ortalığı çınlatacaktır.

Sesi falso, dili Rum çetrefilli olarak kalmıştır. Buna rağmen Amerika Tiyatrosu'nun en muteber oyuncuları arasında iltifata mazhar olmuştu.

İflah etmez 'kekremsi dili ile arz-ı endam ettiği sahnelerde, geniş hayran çevresine sahipti.

Küçük Amelya Hanım'ın yer aldığı Tophane Caddesi'ndeki bu tiyatro (Galata Doğruyol No: 216), Ramazan geldi mi repertuvarını takviye ederdi. Milli dramlar, incesaz heyeti ve kantoların eklenmesiyle salon her akşam ana baba gününe dönerdi.

Bilhassa 'miço' kıyafetine bürünüp, 'sarhoş yıkılması' taklidi ile söylediği kanto uzun yıllar dilden düşmeyecekti:

"Haydi tayfalar
Gemi yalpalar
İçelim şarap
Olalım harap"

Salah Birsel o dönemin 'kısa fistan çağı' olduğundan söz edip, 'uzaktan bile olsa bir kadın baldırını görmek, göz için bir başarı sayılırmış' der.[37]

Birsel'in günlüğünde Küçük Amelya ortalığı şöyle karıştırır:

"Kızcağız kantosuna başladığı vakitte fesini çıkaranların, baston şemsiye vuranların, şapkasını sahneye atanların, ıslık çalanların, mendil peşkir sallayanların, iskemle üstüne fırlayıp horoz gibi çırpınıp ötenlerin, dahası kişneyenlerin, anıranların, işaret parmağını ağzına takıp horalop yapanların sayısı belli değildir."

Ahmet Rasim bu matmazele bir hayli iltifatkâr davranır. Bu şansonet yıldızının her hareketi ile 'fori'lerin tiyatroyu çınlattığını, titremeler, baston vurmalar ve haykırmalarla seyircilerin kendini kaybettiğini bilhassa söyler. Hele hicazdan Feryat Kantosu'nda 'Gaddar felek bak hâlime / Gönlüm düştü bir zalime' diye oynadığında büyük alkış alırdı.

37. *Kuşları Örtünmek*, Salah Birsel, Ada Yayınları.

Verjin Hanım

Yorgi Efendi devrin hayat güzelliklerinden nasibini almış, takdirkârlığını 'bozuk para' gibi harcamamıştır. Kamil ve dörtbaşı mamur bir beyefendi olup, aynı zamanda müzisyendir. Yakışıklıdır ve kemanının her teline, o zamanlar bir 'sevda' konmaktadır.

Makamı yerinde olan bu keman, bazı akşamlar Verjin Hanım'a da uzanmıştı.

Kemanın iç gıcıklayıcı sesi, bu arada başka sevdalara da uzanmaktadır. Hatunlar ona sadece göz değil, çiçek ve laf da atmaktadır. Verjin hanım ise 'kıskanç kadın'ı sadece oynamakla kalmayan ve yaşayan biridir.

Kulis perdesinde bir delik açıp Yorgi Efendi'yi,`yani kocasını 'tarassut' altında tutmuş ve 'aşna fişne'ye pek fırsat vermemiştir.

Eskiler, onu 'Bülbül'ü okudu mu, etraftaki hakiki bülbüller ufak ufak kaçar ve o sesiyle büyüdükçe büyürdü'şeklinde tarif eder.

Verjin Hanım sahneye atılış hikâyesini şöyle anlatacaktı:

"Bir gün okuldan eve geliyordum. Komşularımızdan biri Verjin diye bağırdı. Gittim, elime bir paket tutuşturdu. Şunu iki sokak ötede komşuya götürür müsün? dedi."

Küçük Verjin paketi alıp eve gitmiş ve gayet iyi karşılanmıştır. Kadın paketi alıp yukarı çıktığında pek keyiflenen Verjin, günün moda kantolarından birini söylemeye başlar. Merdiven başında dinlendiğinin farkında değildir.

"A benim dilber kızım, sesin de pek güzelmiş. Hadi gel seni kantocu yapalım."

Verjin'in sesini dinleyip, onu elinden tuttuğu gibi sahneye çıkaran kişi, diğer kantoculara da el uzatan Peruz'dur.

Peruz Küçük Verjin'le yakından alakadar olur ve ona yeni kantolarını öğretir. Ayrıca sahne hakimiyetinin ne olduğunu, seyircilerin nasıl etki altına alınacağını gösterir.

Bundan sonrası Verjin'in yeteneği ile alakalıdır. Torpilsiz, arkasız ve desteksiz koşmaya başlar istikbale doğru. İşte kemanî Yorgi ile bu sıralarda tanışacaktır.

'İkinci' marka cigara tüttürmeyi seven neşeli, hayat dolu, cıvıl cıvıl bir kadındır. Ve bu hayat kızına da yansıyacaktır.

Verjin Hanım'ın latifkâr kızı Amelya ile Naşit Bey arasındaki büyük aşk 'deli divane' cinsindendir. Ama ne var ki, Naşit Bey o zamanlar tapuludur ve bu yüzden anasını pek andıran o küçümen Amelya için çok çile çekip, savaş vermiştir... Bu çilenin bir sebebi de Naşit Bey'dir. Diyor ki Verjin hanım:

"Çok severdim onu. Kızım Amelya'yı ilk istediğinde kanım ısınmamıştı. Naşit Bey'e 'ihtiyar' demiştim, 'evli' demiştim. Amelya onu delicesine se-

viyordu. Sonunda Naşit karısını boşadı. Amelya ile evlendi." (Bkz. Amelya bölümü.)

Verjin Hanım kızmakta pek haksız değildir. Çünkü Naşit Bey iki ayrı eve iki file taşıyıp iki sofra kurmakla kaynanayı bir hayli kızdırmıştır.

Naşit Bey 'medeni hâli'ni yoluna koyduktan sonra aradaki buzlar erimiş ve ortalık güllük gülistanlık olmuştur. Ama şöhretin doruğundaki, tiyatro sahibi ve sahnelerin hakimi Naşit Bey'in (Özcan) misillemesi hem sert hem de ilginçtir. Hem sadece damat değildir ve patron sıfatı da taşımaktadır. Kanto da 'Verjin' denildi mi akla, 'Bülbül' kantosu gelirdi.[38]

Naşit Bey ona 'Bülbül'ü sadece kendisi için söyletmiş ve oyunlarda ona daima Eyüp Sabri'nin karısı rolüne çıkarmıştır. Çeyrek asır süren bir ceza işte...

Naşit Bey tiyatro patronluğunda tam bir sahne işçisi gibi çalışmış ve hayat boyu bu işçiliğini sürdürmüştü.

Varlığı sahneler için tam bir 'piyango' olan sanatçının piyango bileti satıcılığı da hayatın ona ayrı bir piyangosudur.

Böyle bir piyango herkese pek isabet etmez...

Amelya Hanım

Amelya Hanım sahnelere sadece kanto değil, bir sanat soyunun izlerini bırakmıştır. Onun hayatı bir erkeğin hayatı ile bütünleştiğinde ortaya 'devamı var' denilen türde 'aile boyu' bir eser çıkacaktır.

Her şey Naşit Bey'in ona vurulması ile başlamıştır.

"Aşk nedir bilmezdim / Seni gördüm bend oldum."

Ufacık tefecik bu kız dönemin şarkısını söylerken koyu kestane saçları, bembeyaz teni ve fıldır fıldır dönen ela gözleri ile Naşit Bey'i tam 12'den vurmuştu.

Naşit Bey ise daldan dala konardı ve kaçamaklarının dışında, evinde olmaktan memnundu. Tiyatrosu vardı. Parası ve şöhreti vardı. Bazen 'neyim eksik?' diye düşündüğünde dalıp gidiyor ve sadece çocuk özlemi ile yandığını anlıyordu. Bir de Küçük Amelya'ya yanacaktı...

Türkçe'yi tam olarak konuşamayan Amelya sadece azınlığın dilberi de değildi. O dönemlerde sanatın ve güzelliğinin milliyeti üzerine laf edilmez, özellikle sahneler Ermeni ve Rum sanatçılar tarafından renklendirilirdi. Osmanlı İmparatorluğu, kendisini Osmanlı sayan cümle vatandaşına kucağını açmıştı. Dönemin ünlü sanatçılarından Verjin Hanım'ın kızı olan Amelya 'Aşk Nedir Bilmezdim' şarkısı ile meftunu olan Naşit Bey'e, asla evlilik şar-

38. *Direklerarası*, Burhan Arpad, MAY Yayınları, 2. baskı, 1974.

tı getirmemişti. Çünkü gönül kuşu dalına konduğunda Naşit Bey, Leman Hanım'la zaten evliydi.

Tiyatroda sadece hasılatın paylaşılmadığı o güzelim galalarda, onlar yüreklerini de paylaşmasını bilenlerdendi. Beş yılı aşkın beraberliğin bitme noktasına gelmesi klasik kaynana karşı çıkışından kaynaklanmıştı. Ama Verjin Hanım haklıydı. Diyordu ki kızına:

'Bu böyle sürüp gitmez. Milletin ağzı sakız değil ki, hep seni ve Naşit Bey'i çiğnesin.'

Naşit Bey, Leman ve Amelya Hanımlar arasında mekik dokuduğu sıralarda 9 yıllık evliydi. İsteseydi Amelya ile hemen evlenebilirdi. Çünkü Medeni Kanun henüz yürürlükte değildi. Ama 'kırkından sonra azan, iki karılı Naşit' demesinler diye bir türlü karar veremiyordu. Ne yârd'an ne serden vazgeçemeyen Naşit, iki ayrı yere file ve sevgi taşımaktan helak olmuştu.

Dananın kuyruğu koptuğunda İstanbul 1926'yı, Naşit Bey ile Amelya da bu 'aşk-ı memnu'yu yaşıyordu. Dedik ya 'Amelya güzeller güzelidir' diye. Boş bırakır mı ekâbir takımı? Onunla dest-i izdivaç eylemek yarışı hızlandıkça hızlanmış, Kapalıçarşı havlucularından Gedikpaşa fırıncılarına kadar, bilumum tüccar ve müstecir sınıfı hücuma geçmiştir. Ama hücuma karşı hücum harekâtı uygulayan Naşıt Bey'dir.

"Seni başkasına ram etmem" diyerek kulisten içeri dalan büyük aktör tabancasını oyun icabı değil, gerçekten ateşlemişti. Kurşun meme ucunu sıyırıp geçmiş ve 'yandım anam' diye haykıran Amelya kanlar içinde yere serilmişti.

"Ona acı vermektense ölmeyi tercih ederdim sadece korkutmak istemiştim. Ama oldu bir kere" diyen Naşit Bey, sonrasında Kapalıçarşı'nın hatırı sayılı havlucularından Kerami Bey'i, beyaz ve siyah kabzalı iki tabancası ile safdışı bırakmıştı.

Nasıl mı?

Naşit Bey oluklu Bursa bıçağını da almayı ihmal etmemiş ve iki elde tabanca ile fotoğrafçıdan içeri girmiştir. Ellerini çapraz tutup, fesini yan yatırır. Arka panoda ağzında gönül mektubu taşıyan ebabil kuşu kanat çırpmaktadır.

Fotografisini çektirir ve arkasına "Eğer bu gece nişan olursa hepinizi duman ederim" diye yazar ve bir çocukla Amelya'nın evine gönderir. Havlucu Kerami Bey de mesajı alacak ve Millet Tiyatrosu'nun üst katındaki nişan evinden kaçacaktır.

Naşit Bey, sonradan Leman Hanım'ı boşayıp 'Emel' adını alan Amelya'yı nikahlar. Unutamadığımız ve her perde çekilişinde hatırladığımız Adile Naşit ile Selim Naşit işte bu izdivacın çocuklarıdır.

Zarife Hanım

Direklerarası dünyasını tekrar yaşamak ve yaşatmak çabası, kimi zaman karanlıkların bir nebze de olsa aydınlığa çıkmasına yardımcı olmuştu.

Gülriz Sururi böyle bir düşünceyi ilk önce Haldun Dormen'le paylaşmış ve Keşanlı Ali Destanı'ndan sonra Direklerarası'nı anlatan bir oyun düşünmüştü.

Oyunu Refik Erduran yazacaktı:

"Ama Eylül'de elimizde olması lazım. Çok seviniyor Refik ve eşi Leyla Erduran (Umar) Benim düşündüğüm kahraman az çok şöyle. Bir gazinoda yaşlı helacı kadın, önüne atılan beş on kuruşla yaşamını sağlıyor. Ermeni bu helacı kadın. Ak saçlı, buruşuk yüzlü, belki biraz da kambur. Ve o gazinoda çalışan ufak dansöz bir kıza gazino boş iken anılarını anlatıyor. Belki para çanağındaki paraları sayarken. Paşaların, vezirlerin paylaşamadığı, uğruna servetler tükettiği güzel, genç kantocu sonunda keman çalan yakışıklı gence vuruluyor. Bu kahramanlar üstüne bir hikâye istiyordum işte. Bu arada eski Direklerarası'nı, eski tiyatro yaşamını, Kavuklu Hamdi'yi, eski kantocuları, belki Manukyan Efendi'nin dramlarının bir parodisini görüyoruz sahnede. Otantik eski kantolar söyleyelim diyorum."

Direklerarası oyununun başlangıcı böyle... İşte bu başlangıçla birlikte bir son tekrar ortaya çıkıyordu. Bu son, 'Kantocu Zarife Hanım'dır.

Projenin gerçekleşmesi üzerine, Gülriz Sururi Direklerarası'nın ön çalışmalarında Arif Erkin ve Mehmet Akan'la, o dünyanın ışığını aramaya başlayacaktı.

Zarife Hanım döneminin 'akıllı uslu' tabir edilen sanatçılarındandı. Geride bazı isimler gibi gürültülü ve şatafatlı izler bırakmamıştı. Son bıraktığı iz İstanbul Radyosu'nun bantlarıydı. Bir Ramazan günü için yapılan canlı yayında Zarife Hanım eski günlerden ünlü parçalarını sunmuştu. Gülriz Sururi bu programı seyrettikten sonra etkilenecek ve Direklerarası gündeme geldiğinde Zarife Hanım'ı hatırlayacaktı:

"Oyunda kahramanımız kantocu Kamelya aslında Türk'tü ve kendine Ermeni süsü vererek sahneye çıkıyordu. Bu hikâye pekala gerçek olabilir ama bir türlü giremiyoruz işte havasına..."

İşte Gülriz Sururi'yi kantocu Zarife'yi aramaya sevkeden buydu. Şüphesiz tiyatro ile doğmuş, tiyatro ile büyümüştü ve aileden gelen temel üzerine Engin Cezzar ve diğerleri ile çağdaş yapıyı kurmuşlardı.

Suzan-Lütfullah Sururi gibi 'ses' veren ailenin miras yapısını, diğer Sururi'lerle birlikte günümüze taşımıştı. Oynayacağı rolün biçimselliği ile yetinmeyen ve özüne ulaşma çabası veren bu anlayışla, Zarife Hanım'ın kapısını çalacaktı.

Geçen zaman Zarife Hanım'ı Direklerarası'ndan koparmamıştı. Ermeni sanatçı Şehzadebaşı'nın arka sokaklarında oturuyor ve Gripin İlaç Fabrikası'nda çalışıyordu:

"Zarife Hanım'ın evinde geçirdiğim bir gece vardır ki, ölünceye kadar unutmama imkân yok. Kokusuyla, rengiyle bile o gece burnumun direğini sızlatır. Engin, Mehmet ve ben gittik bir akşamüstü, güç bela bulabildiğimiz adreste Zarife Hanım'la buluşmaya. Ev diyemeyeceğim bir yerde oturuyordu zamanın ünlü kantocusu Zarife. Eşyasız örtüler gözümün önünde. Sanki elektrik yoktu evde. Mum ve gaz lambası ışığındayız. Galiba yirmi mumluk çıplak bir ampul sarkıyor tavandan."

Sanatla zenginleşmiş bir dünyanın nasıl olup da böylesine yoksullaşabileceğine inanmayı istemiyoruz. Direklerarası'nın o` muhteşem gecelerine ayrı bir ışık düşüren kantocunun şimdi 20 mumluk bir ışıktan medet ummaası aslında geneldeki bir sanatçı sonuna misal teşkil ediyor. Bütün bunlara rağmen kalabilmiş gücünü, eskimiş bir bedenden farkedebiliyoruz.

"Loş gölgeler içinde Zarife'nin çakmak çakmak, uzun kıvrık kirpiklerinin arasından ve kırışık göz kapaklarının altından hâlâ şuh bakan yeşil yemyeşil gözlerini unutamıyorum."

Şüphesiz o çakmak çakmak bakan gözleriyle yakmıştır herkesi... Ama asıl yanan odur ve sığındığı o göz odada, belki de 'gözgöze' gelip de, göremediği gözleri aramaktadır. Sürüp giden hayatın yorgun düşürdüğü ve bir fabrikanın gündelikçisi yaptığı bu kadın, alkışlarla yücelen kadını aramaktadır. Ama gelecek, geçmiş kadar aydınlık değildir ve sahnenin güçlü kadını Sururi, kimbilir Zarife'de bir sanatçının düşüşünü görmüştür. Ve bunun giderek nasıl bir küskünlüğe, nasıl bir kırıklığa yol açtığını daha sonraki satırlardan anlayabiliyoruz.

"Ondan eski kantoların nasıl söylendiğini öğreneceğim ve biraz hâl, tavır, belki de dans olmasa bile bir iki ayak atış, el tutuş. Bunları bir iki kez yapsa bir şeyler kapacağım. Engin, Mehmet ve ben kandırana kadar çok uğraştık. Resmen cilve yaptı bize. Nazlandıkça güzelleşiyor Zarife. Fabrika dönüşü ayaklarını uzatmak isteyen yaşlı yorgun işçi değil artık. Kendisine yalvardıkça nazlanan, nazlandıkça yanakları al al olan, dili ile dudaklarını ıslatıp, şuh kahkahalar atan kadın, alkışa beğeniye koşan kantocu işte o anda söylemeye başladı:

İşittiniz mi bu kantoyu
Bir varmış, bir yokmuş
Zannetmeyin masaldaki
Bir varmış, bir yokmuş."

Ağlamamak için zor tutuyordum kendimi. Ah Zarife Hanım diyorum, harikaydınız, bir tane daha söyleyin hatırım için'

Yıllardır hasretini çektiği iltifatları duymak fiziğini bile etkiliyordu Zarife'nin.

Gülriz Sururi *Kıldan İnce, Kılıçtan Keskin* isimli kitabında, tiyatro hayatının bu unutulmaz rengiyle bir daha görüşemediklerini ve söz verdiği hâlde kantocunun tiyatroya gelmediğini ifade eder.[39]

"Yirmi mumluk ampulun ışığından uzaklaşmak istemedi belki de kimbilir."

Emeline ulaşmış mıydı ya da hayat bu Zarife kadına gereği kadar zarif davranmış mıydı?

Anası ile babasını çok küçük yaşta yitirmiş ve anneannesi tarafından büyütülmüştü.

Kız kolejinde okurken bir Musevi kızının aracılığı ile cazibesine dayanamadığı kanto dünyasına adım atmıştı:[40]

"Sanata karşı duyduğum ilgiyi okulda arkadaş edindiğim bir Musevi kızı körükledi. Meşhur kantocu Peruz Hanım uzaktan akrabamız olurdu. 'Ona gidelim, artist olalım' dedi. Kabul ettim. Bir gün Peruz Hanım'ın Galata'daki evinin kapısını çaldık. Heyecan içindeydim. Acaba ne diyecekti. Çünkü onun dudaklarının arasından çıkacak tek söz tiyatro aleminde 'ferman' yerine geçerdi. Peruz Hanım beni dizinin dibine oturttu.

'Bildiğin bir şarkıyı söyle' dedi. 'Gam Çekme' kantosu o yıllarda modaydı. Onu söyledim, çok beğendi."

Zarife Emre Hanım, Peruz'la kanto dünyasına adım atışını da şöyle anlatacaktır:

"Yarın gel seni Naşit Bey'e götüreyim dedi. O gece hiç uyumadım. Ertesi sabah Peruz Hanım'la Naşit Bey'in tiyatrosuna gittik. Naşit Bey 'Peki Madam Peruz, bir deneyelim' dedi. Sahne hayatımın ilk umut ışığı işte o anda yandı."

O gün yanan umut ışığı giderek enginleşecek ve Direklerarası'nda sıkışıp kalmayacaktı.

Meşhur olmuş ve adına maniler, manzumeler yazılmaya başlanmıştı. Günde en az 10 sevda mektubu alıyor ve hem sahnesi, hem de hayranlarının sayısı büyüyordu:

"Bunlar benim ruhuma değil de, sesime ve oyunuma aşık olan, her çiçeğe konan erkeklerdi. Bana yazan Matild'e de, Mihri'ye de ilan-ı aşk ediyordu."

Hayranları saymakla bitmeyecek kadar çok olan Zarife kendi ifadesi ile hayatı boyunca tek bir kişiye aşık olmuştu.

39. *Kıldan İnce, Kılıçtan Keskin*, Gülriz Sururi, Milliyet Yayınları, 1978.
40. *Hayat Dergisi*, Sayı 79, Yıl 1958.

'Sahneler Kelebeği' adı ile tanınmış, sonrasında halk ona 'Çapkın' lakabını takmıştı. Oysa o anlamda da bir çapkınlığı olmamıştı. Sahnedeki son lakabı 'Kumru' olmuştu ama o henüz hiç kimse ile 'kumrular' gibi sevişmemişti.

Kimbilir ürkmüştü sevmekten... Ve bu yüzden çiçeklere yönelecekti. 'Sahneler Kelebeği' olarak:

"Sevdim dostlar ben bir çiçek
Aman ne zehirli böcek
Her gün kadın, kız peşinde
Öpmek, sevmek hevesinde
Ben kıskanırım, o güler
Gam çekmeden enfiye çeker
Bu dünyada aşk çekmeyen
Ahrette sopa yiyecek"

Doğrusu bu ya Zarife Emre, hayat sillesini ya da onun kantoda söylediği gibi 'sopa'sını yaşarken yemişti.

"Bugün tahtını, tacını yakınlarını kaybetmiş bir kraliçeden farksızım."

Zarife Hanım'ın, Gülriz Sururi'nin gerçekten samimi davranışına tam mânasıyla karşılık veremeyişinin sebebi, işte bu yukarıdaki ifadede yatıyordu.

Tahtını ve tacını yitiren kraliçe yalnızdı. (1958)

Kraliçe mahzun, kraliçe yoksuldu...

'Sahneler Kelebeği'nin, 'Kumru'nun konacak bir dalı yoktu.

Vezneciler'deki küçücük odayı ne geçmişin şöhreti ısıtabiliyor, ne hayran bakışları aydınlatabiliyordu...

Açtı... Kimi zaman ekmeğe, kimi zaman övgüye...

Oysa kapısını hiçbir zaman kilitlememişti, 'Gelir de geri dönerler' diye...

Hiç kimse gelmeyecekti, hiç kimse çalmayacaktı kapısını Gülriz'den başka. Oysa sanıyordu ki, sahnenin dışında da o hayranları yine olacak, dostları ona sofra kuracak...

'Kurtlar Sofrası'ndaki, küçümen 'Kumru'nun hayalleri hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti:

"O zaman elime su dökemeyenler, arkamdan bizi unutma e mi? Sahneye yine dön diye kovayla su dökenler kapımı bile çalmıyorlar artık."

Peruz'un Galata'daki evinde başlayan umut ışığı 20 yıl boyunca yanmış, sadece kantoda değil, komedi, operet, vodvil ve drama dönmüştü...

Ne var ki, dramların 'fevkalade' sanatçısına hayatın oynadığı oyunu, tek bir kişi bile farkedemiyecekti.

Onun dramında seyirci yoktu ve 'yerler boş'tu...

Galiba oynadığı oyunların eh muhteşemini 1933 Ramazan'ında oynamıştı.

Tükenen Ramazan gecelerinin en parlak yıldızlarındandı. Çeşitli renklerle duvarları süsleyen tiyatro ilanlarında kimilerinin adı 'Bey,' kimilerinin adı 'Bayan' yazılmıştı.Sadece onun adı farklıydı, üstelik de büyük harflerle: 'SAHNELER KELEBEĞİ ZARİFE HANIM.'

O hilâl kaşlı, rengârenk sahne kelebeği, ne yazık ki bir 'Kelebek koleksiyoncusu'nun ihtimam ve alâkasına da mazhar olamamıştı.

Direklerarası'nın yıkılıp giden enkazında taş, toprak ve tahta parçaları arasında nice yıldızın fotografileri gibi onun da geçmişi uçup gidecekti.

Adına uygun 'zarif' bir kelebeğin ufalanıp ölüşü gibiydi hayatı...

Sondaki Işık: Garibe

Viyana'lı bir sirk yıldızıydı.

Yazgısı onu İstanbul'a sürüklemiş ve evlenip İslamiyeti seçmişti.

Sidonya, Sıdıka olmuştu.

Dansı bilen, şarkı söyleyen Sıdıka Hanım için sahne hayatını sürdürmek aslında pek zor değildir. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra batı anlayışının yerleştiği Dersaadet sahnelerinde de sadece geleneksel tiyatro anlayışı yoktur. İstanbul tiyatro kapısını hem Anadolu'ya hem Avrupa'ya açmıştır.

Bir kısım tiyatrocular çeşitli illerde oynamakta ve aynı biçimde Avrupa'lı sanatçılar da İstanbul sahnelerinde görünmektedir.

Sıdıka Hanım sahneye çıktığında, ülke Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmıştır.

Cumhuriyet kurtuluşun onurunu, Sıdıka Hanım da doğacak çocuğunun ağırlığını taşımaktadır.

Çocuk doğar, yani Garibe...

Sıdıka Hanım yine sahneye çıkmaktadır. Garibe de kimbilir sahneye bebek olarak çıkan nadir kişilerden biri olacaktır.

Anne Sıdıka sahnede, bebeği Garibe de hava deliği açılmış bir bavulun içindedir.[41]

Garibe'nin sahne hayatı işte bu garip buluşla başlamıştı.

Garibe (Gündem) Hanım'ın ifadesi ile biberonla verilen sütün içine karıştırılmış konyak onu uyutmakta ve hayatı sahnenin bir kenarına konulan bavulun içinde teneffüs etmektedir.

Bir akşam 'Zavallı Necdet' adlı oyunun hırsızlık sahnesinde hırsız rolünü oynayan aktör, bavulu sapından tutup kaldırır, birden kapak açılıverir. Garibe düşer ve ağlamaya başlar. Hemen kulise taşınır ve kendisine bir beşik

41. *Hayat Mecmuası*, Sayı 36, Eylül 1977.

yapılır. Anne sahnede oynarken, çocuk arkadaki beşikte sallanarak büyütülür. Böylece sahnenin havasına alışan Garibe üç yaşında bir çocuk temsilinde oynar ve yıllar sonra kantoya başlar.

'Sarı Efe' ile şöhret yapmıştır. Bir de metreyi aşan uzun saçları ile...

'Uzun saçlı Garibe' olarak anılan kantocu Direklerarası'nın giderek artan göçüne katılacak ve ufku diğer sanatçılar gibi Dersaadet dışında arayacaktı. Kimilerine göre 'Fındık Kurdu' kantosu onun için yazılmış ve söylenmişti.

"Bana derler fındık kurdu
Çok aşıklar hapı yuttu"

Madam Sidonya iken bayan Sıdıka olan sirk yıldızının kızı Garibe için sonrasında hayat pek kolay olmayacaktır.

Kantonun eskimesine rağmen o hep yenilikçidir. Bu yeniliği sadece sahne kıyafetlerinde de yapmaz. Bunu oyunlarına da yansıtır. Sadece kanto yapmakla kalmaz, sanatını müzikli dans gösterisine dönüştürür.

Garibe Hanım'ın kanto için öne sürdüğü ilginç ama tartışılır görüşleri vardır. Kantocu kıyafetini şöyle anlatır:

"Bacak göstermezdik. Kırk kırk beş yıl önce (1930'lar) dize kadar inen lastik külot giyerdik, bunun altına da siyah çorap. Bizden öncekiler tenlerinin görünmemesi için kollarına bile ten renginde çorap geçirirlermiş."

Garibe Hanım'ın kantolarını hangi kıyafetle sunacağı veya sunduğu şüphesiz kendi anlayışı ile ilgilidir. Ama tetkiklerimizin neticesi olarak sayfalarımızda sunduğumuz kantocu fotoğrafları, Garibe Hanım'ın yorumu ile bağdaşmamaktadır.

Anlaşılıyor ki Garibe Hanım, hem 1900 başlarını, hem de 1930'ları kendi anlayışı ile ifade etmiştir.

Garibe Gündem'in görüşlerinden yola çıkan dönemin dergisi *Hayat*, eski kanto ile yeni kanto düşüncesini şöyle açıklamıştır:[42]

"Eski kantocular şüphesiz bu günkülerden (1977) çok farklı ölçüler içinde çalışıyorlardı. Sahne prensiplerinden tutun da kıyafetlere, hatta şarkı çeşitlerine kadar sayısız fark. Mesela günümüzdeki kanto sanatçıları oldukça açık kıyafetlerle gösteri yapıyorlar."

Yazarın farklı ölçüler içinde gördüğü sahne prensiplerinin kaç kantocu için geçerli olduğunu söyleyebiliriz?

Kamelya'lar, Virjin'ler, Şamram'lar ve Peruz Hanım...

Bu isimlerin dışında kimlerin sahne prensiplerinden söz edebiliriz ki?

Garibe Gündem anlatımını şöyle sürdürüyor:

42. *Hayat Dergisi*, Sayı 36, Eylül 1977.

"Çiftetelli, Bahriyeli, Laz, Zeybek havaları ustalara aitti. Mesleğe bir gün sonra başlayan kişi, bir gün evvel başlayanı kıdemli sayardı. Ve sahneye çıkmadan önce kıdemli saydığımız oyunculara 'Ablacığım, hangi şarkıları söylememe müsaade edersiniz?' diye sorardık. Bizi tokatla içeri iterlerdi. Gösteri sırasında sağa sola bakmamız yasaktı. Daima ileri bakardık. Şarkı gerektiriyorsa laubali olmamak kaydıyla cilve yapabilirdik. Kısacası tatlı bir disiplin altındaydık. Nerede kaldı ki, şarkının içine 'Ay, ayy'lar, Vay vayy'lar' katabilelim. Programımızı tamamlayınca da seyircileri gayet saygılı biçimde selamlar, odamıza çekilirdik. Sonra perdeci sahneye fırlatılan Mecidiyeleri toplardı."

Garibe Hanım kanto hayatının bütün çileli safhalarını yaşamış ve sahneyi bıraktıktan sonra yeni kantocular yetiştirmişti.

'Meşum Kadın' Kamela

Kantoya ve kantoculara dönük hatıralarda kimi zaman cevap arayan sorularla karışılaşırız.

Sermet Muhtar Bey (Alus) eski hayat tarzını çeşitli renklerle aksettiren bir yazardır. Onun *Resimli Milli Roman* olarak sunduğu kitap, bu hayatın içindeki olay ve kişileri takdim eder. Anlatım ve kişiler kimi zaman resimlendirilmiştir. Bu resimlerin bir bölümü gerçektir.

Tıpkı isimlerin de bir bölümünün gerçek oluşu gibi...

Sermet Muhtar'ın Pembe Maşlahlı Hanım'ında konumuzla ilgli olarak önemli bir bölüm vardır.

'Kantocu Aşkı' olarak başlıklandıracağımız bu anlatım, 'Meşum Aşk' ya da 'Facia-ı muhabbet' beraberinde şu soruyu da getirecektir:

Sermet Bey'in kahramanı hangi Kemela'dır?

Saray cinayetine kurban giden Kamelya mı, yoksa bazı kaynaklarda Kamela olarak rastladığımız kişi mi?

Ya da Sermet Muhtar'ın bu benzer isimlerden yarattığı bir örnekleme kantocu kadın mıdır?

Kanto hayatını Kemela ile öne çıkaran Sermet Muhtar bu 'meşum aşk'ı mağdurenin dilinden anlatmaktadır: [43]

"Tel duvak takdığım günden itibaren güler yüzüm solmuş, hoppa mizacım uçmuş, gam kasavet yüreğime dolmuştu. Kocam iki ay geçmeden evini büsbütün unuttu. Yüzü görünmez oldu. En körpe en güzel demlerimde bir oh! diyemedim. Gözyaşı dökmeden başımı yastığa koyamadım. Rahat bir nefes alamadım. Vereme dönmüştüm. Benzim solmuş, yanaklarım çökmüş, ke-

43. *Pembe Maşlahlı Hanım*, Sermet Muhtar Alus, Akşam Kitaphanesi Neşriyatı, İstanbul 1933.

miklerim de çıkmıştı. Halbuki öyle sıhhatli, şen, şakacı bir kızdım ki. Yanağımın alını görenler yüzünde allık varmı diye suratıma mendil sürerlerdi. Vücudumun etliliğinden, göğsümün dolgunluğundan elbiselerim dar gelirdi..."

Böylesine körpe ve etine buduna dolgun bir kadındır ve bu bedensel görünüşünün dışında da güzellikler taşımaktadır:

"Elime udu alınca 'Udi Selim kadar çalıyor' derlerdi. Kanunu dizlerimin üzerine koysam Kanuni Şemsi'den farksız bulurlardı. Sesim o kadar tatlı ve muhrikti ki, hanende Nasip Hanım'dan üstün tutanlar çıkar, piyanomu Komendinger'in kaynanası Madam Pons'tan ayırt etmezlerdi."

Ama ne var ki kocası bütün bu güzelliklerin dışındadır ve ne sesine kulak vermiş, ne udunu ne de kanunu dinlemiştir. Sebep başka kadındır:

"Nihayet işin içyüzü meydana çıktı. Kocam Şevki'nin tiyatrosunda (Komik Şevki bölüm içinde temas ettiğimiz gibi, önce Peruz Hanım'la beraberdi. Daha sonra Mari Ferha ile evlendi. Tiyatro sanatçısı Şevkiye May'ın babası) Kemela'ya aşık, onu çılgınca seviyor. Bunu kendi ağzı ile açıkça ifade etmişti. Kemela'yı seviyorum demişti. Artık saklamaya hacet görmüyor, Kemela ah, of ediyor, uyurken bile Kemela'yı sayıklıyordu. Meğerse ilk güvey girdiğim akşam, gece yarısı gelip söylediği benim de ilahi zannettiğim mırıltı Kemela'nın Arapça kantosu imiş. Bu kanto ağzından düşmüyordu: Ente ehlunnasi finnazari."

Kanto dünyasının bir kesiminde yaşananları aydınlatan bir anlatım... Sadeçe mirasyedilerin, serüvencilerin, kabadayı ve külhanilerin değil, kocaların bile baştan çıkabildiği bir başka sahne... Çarpıcı, etkileyici ve yoldan çıkaran bir sahne:

"Peruz, Küçük Eleni, Şamram gibi bu isim de bana yabancı değildi. Onu mutlaka görmüş olacaktım. Fakat adamakıllı hatırlamıyor, gözümün önüne getiremiyordum."

Kemela'nın saçları kumral, gözleri eladır. Eşini de Kemela gibi görmek ister. İstediği kadını da şöyle tarif edecektir:

"Kadına biçim endam yaraşır. Şişko midilliler gibi olacağına boyunu uzat, zayıfla, adama benze de o zaman nazlı civan ol."

O zamanlar Şevki Bey Kadiköy'dedir ve sadece Salı günleri Zamboğlu Bahçesi'ndeki tiyatroda oynamaktadır. Aldatılan kadın bu vesile ile tiyatroya gidecek ve rakibesini görecektir. Onun gördüğü kantocu kadın, ne kocasının, ne de başkalarının çizdiği kantocu tipine benzer.

Tam aksidir...

"Sıska mı sıska, çökük çökük yanaklar, değnek gibi bir vücut, göğüs, bel, kalça bir ende. Kısık, çatlak akortsuz bir ses. Aman yarabbi! Aklımı oynatacağım. Mirasyedilerin, paşazadelerin çıldırdıkları, karılarını, ailelerini feda ettikleri kadın bu mu?"

Kemela'nın bu sırada dişli hafiyelerden biri ile ilgisi olduğunu öğreniyoruz. Hafiye onu kıskanmaktadır. Müthiş bir oyun oynanır ve Avrupa'daki Jöntürk'lerle ilgisi olduğu için yakalanacağı Kemela tarafından fısıldanır. Önce o kaçacak, Kemela da arkadan gelecektir.

Kaçış gerçekleşir ama Kemela hiçbir zaman gitmez...

Kemela adından bazı kaynaklar çok olumlu satırlarla söz eder. Nadir birkaç pozu onun 'Dansçı Madam Kemela' sıfatına uygun bir bedene sahip olduğunu göstermektedir. Pozlarına bakılırsa orta boylu olup, o günkü ölçüler içinde 'endamı yerinde' sayılır. Ve bu görünüş, diğer kantocuların balık etini bir hayli aşan bedenlerine oranla sahneye daha uygun düşmektedir. Yani ne Sermet Muhtar Bey'in romanındaki 'kuru, çılız Kemela, ne de diğer yazarların 'löp vücutlu' kantocularından değildir.

Metin And Kamela için İbrahim Ali imzası ile *Musavver Tiyatro* dergisinde bu dansçının 'sanat bakımından hepsinden üstün' olduğu görüşünü naklet-mektedir.

1912 yılının şantözler listesinde de kantocuların arasında Kemela değil, Kamela ismi vardır.

Beyoğlu Gülü Kamelya

Kamelya dedikleri orta boylu, eti budu yerinde buğday tenli bir dilberdir. Arnavutköy'lü, papaz Dimitros'un torunu Kamelya kestane renkli gözleriyle Nurettin Paşa'ya vurulduğunda 32 yaşındaydı, ama henüz ununu eleyip, eleğini duvara asmamıştı.

Tam tersine, annesi Eleni'den gelen gür sesine işve katarak ortalığı kırıp geçirirdi. Sadece Taksim Bahçesi'ni değil, bilumum İstanbul gecesini de aydınlatan bir 'zevk-ü sefa' ışığı olduğunu da ekleyelim.

İşte etini dolgun, yaşına olgun bu afitabın keskin gözleri, Nurettin Paşa'yı ihtimal ki Taksim Bahçesi'nde görmüştür.

Eskiler onu, 'Sarayın harem dairesine bile bu letafette bir kadının girmesi enderdir. Değil, Nurettin Paşa'yı, Sultan Hamid'i bile cezbedebilecek güzelliğe sahipti. Ağız ve bilhassa burun, Venüs'ü andıran çehresi ve doğallığın boyadığı alev dudaklar onu daha bir ateşli yapardı' şeklinde tasvir ederler.

Anlaşılıyor ki Kamelya 'yere bakan yürek yakan' cinsi olmayıp, duygularını açıkça ortaya koyan dobra bir kadındır. Saklısı gizlisi yoktur ve onun ötesinde 'hanedan'a kancayı takacak kadar da cüretkârdır...

Nurettin Paşa, Abdülhamid'in kızı Zekiye Sultan'la evlidir. Abdülhamid'in en az kızı Zekiye Sultan kadar sevdiği Nurettin Paşa ise, zaman zaman felekten gece çalar. Saraya duyurmadan yaptığı bu gecelik çapkınlıklar, kulağa gelse de gözardı edilir ve olay başka Nurettin'lere yüklenirdi.

'Mızraklı Süvari Alayında memur Nurettin Paşa yapmıştır' veya 'Şirket-i Hayriye'den (vapur işletmesi) Nurettin Efendi olabilir' yorumuyla, paşanın çapkınlıkları geçiştirilirdi.

Padişah damadının, Zekiye Sultan gibi padişahın çok sevgili kızının üstüne bir 'Beyoğlu Gülü' koklaması öyle kolay örtbas edilecek türden bir muhabbet değildi.

1887'de Yıldız Sarayı'nın kapısı önünde, saray erkânına mahsus bir 'kupa'nın kapısı Cevher Ağa'nın işaretiyle açılacak ve Zekiye Sultan, vekilharcı, nedim ve harem emini ile merdivenleri çıkacaktı. Padişahın en büyük sevdiği kızı babasını ziyarete gelmişti.

Yıldız Sarayı Başkâtibi Emin Bey eğer bu olayı Necdet Rüştü Efe'ye anlatmasaydı, geçmişin bu büyük aşkı ve buna bağlı olarak müthiş bir cinayet açığa çıkmayacaktı:[44]

Zekiye Sultanın davet almadan saraya gelmesini hayretle karşılamıştık. Etekleri altın sırma işlemeli, koyu kahverengi bir ferace giymişti. Sırtında aynı renkte kolsuz bir jile bulunuyordu. Kalın tül yaşmağının altında yüzü solgun ve sarıydı. Çatılmış kaşlarından sinirli ve üzgün olduğu anlaşılıyordu. Sultanı derhal harem dairesine alıp şevketliye haber götürdüm. Sultan Hamid bu ani ziyarete şaşırmış, 'Hayrola?...' diye sormuştu. Hiçbir şey bilmediğimi söyleyince 'çağır gelsin' dedi.

Abdülhamid daha sonra Zekiye Sultan'ı kütüphane salonuna alacaktı. 40 dakika süren görüşmenin ardından kapı çuhadarı (muhafız ve emir nöbetçisi) Halim Efendi, Saray Başkatibi Emin Bey'i Sultan Hamid'in huzuruna götürecekti.

Abdülhamid tek bir soru sormuştu:

– Emin Efendi, Nurettin Paşa'yı nasıl bilirsin?

– Kerimelerinin zevci bahis konusu ise biz ve memleket paşa hazretlerini efendimize layık bir damat olarak tanırız.

Paşa'nın hâl ve hareketine dair sorulan sorulara mümkün olduğu kadar müsbet cevap verilmişti.

Nurettin Paşa'nın Beyoğlu semtinde dolaştığı rivayet şeklinde anlatılıyor ve onun bu semte gitmesinin sebebi, 'Frenk eğlencesini yakından tetkik arzusu' olarak ifade ediliyordu.

Zekiye Sultan'ın gidişinden sonra başkâtip Emin Efendi tekrar huzura çağırılmış ve Nurettin Efendi'nin ülfet ettiği Kamelya için derin bir araştırmaya girilmesi buyrulmuştu.

Hafiyeler Galata'dan Tatavla'ya kadar dağılmıştı. 2 gün sonra Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa'nın gözü keskin, kulağı delik hafiyesi, 'Çolak İsmail

44. *Tarihte Güzel Kadınlar*, Necdet Rüştü Efe, Güzel Kamelya, Eserler Dizisi.

Bey' raporunu sunmuştu:

'Beyoğlu Kalyoncu Kulluğu'nda annesi ve emektar uşağıyla oturan bu kadın, ekseri pazar akşamları Taksim Bahçesi'ne devam eder. Büyük babası Dimitros Efendi olup, babası ise bir marangozdur.'

Nurettin Paşa'nın 'Beyoğlu Gülü'yle dillere destan aşkı Hünkâr Yaveri Gani Bey'in (İttihat Teraki Örgütü'nde adı çok geçen Esat Toptani'nin kardeşi) olaya el koyması ve 'paşanın sivil kıyafetle bu kadının evine girdiğini gördüm. Akşama kadar halvet oldular' raporuyla bitmişti.

Artık ferman padişahındı.

Sultan Hamid'in 'Yarın bir karar alırız' demesine rağmen bazı kişiler yarını beklemeyecekti.

2 gün sonra gazeteler 'Korkunç bir cinayet... Beyoğlu Gülü Kamelya'ya kıydılar' başlığı altında cinayeti duyurmuştu. Kamelya, annesi ve uşağı gece yarısı meçhul kişiler tarafından katledilmişti.

Abdülhamid olay sonrası Gani Bey'in o gece sarayda olup olmadığını sormuş ve 'hayır' yanıtını alınca işin iç yüzünü keşfedercesine başını üzüntülü biçimde sallamıştı. Ama yapılacak bir şey yoktu.

Kamelya'nın ölümünden sonra Nurettin Paşa aylarca Selamlık Dairesi'nden hareme geçmemişti.

Kamelya'yı kimin öldürdüğüne gelince... Saray başkatibi Emin Bey'in sezinmelerinden başka bir kanıt yoktur.

Kamelya'nın 'bir sultana gönül verdim' kantosu uzun yıllar başka Beyoğlu gülleri tarafından söylenmiş ve akla hep bu 'gülün soluşu'gelmiştir...

Diğer Kantocular

Kantocuların oyunlara, oyuncuların kantoya çıktıkları her dönem olmuştur.

1912'de aktristler, şantözler ve kadın oyuncular listesi yapılmıştı. Liste, sınıflamanın hangi bakış ve hangi kıstasla yapıldığına ışık getirmiyor, kimi aktrist, kimi şantöz de aktrist listesine alınıyordu.[45]

Şantözler listesinde Şamram Hanım, Küçük Şamram, Nıvart Hanım, Küçük Virjin, Minyon Virjin, Kamela Hanım, Küçük Peruz, Rana Dilberyan, Yalfraz Hanım, Agavni Arapyan ve Mari Ferha Hanım yer almıştı. Metin And, belirtilen dönemin gazete ve ilanlarını tarayarak kadın oyuncular listesi yapmıştı.[46]

Bu listede şu kantocular bulunuyordu: Avantiye, Oranya, Raşel, Rozali, Viktorya, Virjin, Zarife...

45. *Karagöz Salnamesi*, 111, Yıl 1912.
46. *Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Metin And, İş Bankası Yayınları, 1971.

Kantocular arasında bazen aynı ismi taşıyan iki hatta üç ismi görmek mümkün oluyordu. Bu durumda kimileri 'Küçük,' kimileri 'Büyük' sıfatları almıştı / takılmıştı. Mesela ikinci Peruz (Trabzonlu) K.Peruz olarak biliniyordu. Ama 'Küçük' ya da 'Minyon' olarak bilinen kantocuların tümü 'Büyük'lerin gölgesinde kalacaktı.

Bazı istisnalar da olmuyor değildi. Mesela iki Agavni arasındaki fark kimi zaman bedensel bir yaklaşımla ortaya konuyordu. İri cüssesi ile sahneyi çökerten ve bu yüzden 'Fil' lakabı takılan Agavni Hanım'dan söz eden Ahmet Rasim onu 'Galata alemlerinin yadigârlarından' biri olarak ifade etmişti.

Gerçekten yadigârdır ama son zamanlarında 120 okkayı geçen 'çok ağır' bir yadigâr...

Aynı ismi taşıyan kantocuların dışında kimbilir bilemediğimiz daha ne kadar Amelya, Peruz veya Kamelya vardır. Şöhretli kantocu kopyalarına neredeyse batakhaneye dönmüş, Galata mekânlarında rastlamak mümkündü. Onlar da 'Hoşor' yani eti budu yerinde kadınlardı. Bedenleri önde, sanatları arka plandadır.

Bazılarının ise hiç büyük isme ihtiyaçları yoktu. Onlar zaten kantocu sıfatını 'usulen' taşıyorlar ve öbür anlamda müthiş icracı olarak biliniyorlardı.

II. Abdülhamid döneminin en çarpıcı isimlerinden biri olan Aniki sesinden çok alüfteliği ile tanınan, dilberliğine eş tanımaz bir Karadeniz'lidir. Aslında ses telleri de ud mızrabı da eşsizdir. Tam bir afet-i devran, yani dünya güzeli... Ama kimin hangi güzelliğe meyyal olacağı bilinmez.

1900'lerde Trabzon'dan Sinop'a kadar tüm sahilde üstüne türküler yakılan, anlaşıldığı kadar etrafını bir hayli yakan biri... Yanan da yakılan da, bu Anika türküsü söylemiştir.

"Anika'm al udunu çal bakalım
Bir taraftan keyfe varalım
Çalgı bitsin Anika'm yatalım"

Şen, şakrak curcunalı türkülerin kahramanı Anika'nın başına ne geldiyse, hep bu güzelliğinden gelmiştir. Güzelliği ile nam salıp kaçırıla kaçırıla, nasıl aklını kaçırmamıştır hayret!

Düzden dağa son çıkarılışında, Kadri Bey-ki Büyük Türk lugatı müellifi ve *Tanin Gazetesi* naşirlerinden Hüseyin Kazım Bey'in babasıdır –Trabzon Valisi iken zaptiyelerini zorbaların üstüne salmış ve onu kurtarmıştı.

Mecburen kapağı İstanbul'a atan Anika ufat tefek sahne denemeleri yapmış ve bu yüzden de hem kendisinde, hem etrafta huzur bırakmamıştır. Yoluna avuç dolusu para dökülen bir dilber olarak Kâğıthane, Göksu ve Sarıyer'de 'ihtişam' içinde yaşamış, keyfe keder kantoya da çıkmıştır.

Onca paşazade varken, bir segerdeye tutulup, dayalı döşeli saray yavrusu konaklardan ahşap bir eve girecektir. Müslüman olmuş ve Kasımpaşa Kulaksız'da Anika'lığı bırakıp 'Hadiye' olmuştur.[47]

Kantonun son perdesini yarıda kesen, Anika'nın jübilesi değil, 'oluklu Bursa' bıçağıdır. Ve alınyazısında, kıskanç kocası tarafından sekiz yerinden bıçaklanışı da yazar.

Ahmet Rasim yine 'Ah! Kantolar!' diyerek bilinen isimler kadar, pek su üstüne çıkmamış kantoculardan söz eder:

"İşte Viyolet, üç karış gövde, bir avuç saç, avuç kadar yüz, kara kaş, kara göz, kuzu gerdanlı, ince belli, tarak ayak, kısıla kasıla çıkan sesiyle haykırmak istiyor. Oynuyor, adeta zıplıyor. El şakırtılarından hazzediyor. Soldaki localardan birine sık sık bakıyor. Mini mini kurnaz, kimseye çaktırmıyor. Diyorlar ki bu 'surpet' büyüdükçe bir afet olacak!

Ah! Kantolar! Matmazel Flora ah! Bu Balkan kızı. Sahihü'l-bünye. Lapiska saçlarını toplamış, mavi yeşil gözleriyle, henüz acemi nigahıyla bir şeyler arıyor. Kolları daima mukavves. Hay hay hay! Dey dey dey!

"Sarhoşum arkadaş dilim dolaşır" diye iki tarafa yıkılıyor. Ne kadar komik! Hücum-ı handeden katılacağım. Fakat bu da çiçek! Viva! Çak Flora!

Bakın kimler çıkıyor? Matmazel Amelya! Hâlâ ötüyor. Alın düz, göz kenarları buram buram. Nazar yeni çıkmış soba ateşi gibi sönmeye meyyal."

Ahmet Rasim Hoca'nın tarifi ile dokuz numara fes, ufak minyon kulak, çekik kaş, çizgili siyah pantalon, lostrin potinlerle faytonun bir köşesine kurulan piyasa beyleri için de kantolar duyulur:

"Üstü açık faytonda
Gezerim piyasada
Harf atarım kızlara
Yâr için terelelli
Yâr için terelelli hah hah hay"

'Minyon' ve 'Büyük' dışında bir başka Virjini daha olduğunu İsmail Dümbüllü'nün anlatımı ile o dönemin aşklarından öğreniyoruz:[48]

"Kimi paşalar ve yüksek makamdakiler tiyatrolara gitmekten kaçınır ve Peruz gibi ünlüleri konaklara davet ederlerdi. Cariyelere musiki ve dansla birlikte kanto da öğretildiği oluyordu. Kantoculara abayı yakmış bir hayli konak çocuğu ve beyi vardı. Kantocu sevdası ile sıfıra düşüp Direklerarası'nda bu aleme katılan ve bir daha da sahneden ayrılamayan Paşazade

47. *Yosmalar, Kabadayılar*, Ergun Hiçyılmaz, Pera Orient Yayınları, İstanbul 1996.
48. *İsmail Dümbüllü Efendi*, Sadi Yaver Ataman, Yapı Kredi Yayınları.

Refet Bey gibi çok kimse görülmüştür. Aksaray Yüksekkaldırım mahallesi imamı Hakkı Efendi de bu ateşe düşmüş ve 'Dikburun Virjini' ile yanıp tutuşmuştur."

İsmail Dümbüllü'nün anlattığı Virjini'lerin üçüncüsü o sırada İsmail Efendi Kumpanyası'nın ünlü kantocularındandır. Hakkı Bey aşkı yüzünden önce imamlığı, ardından da tarikat şeyhliğini bırakmıştır.

'Dikburun Virjini' ile evlenen Hakkı Efendi için Malik Aksel şunları yazmıştır:

"Bu zat ilk defa Komik Şevki'nin tiyatrosu'nda oyuna çıkmıştı. Abdi gibi iri yarı olmasına rağmen en çevik hareketleri de kolaylıkla yapardı. Oynarken sadece seyircileri değil, oyuncuları da güldürürdü. Komiklikte Şevki dahi onunla başa çıkamazdı. Yedi sene fasılla aynı işe devam eden nev'i şahsına münhasır bu adamın yaşlıların hafızalarında kalan hatıralarından gayri birşey kalmamış... Ne bir fotoğraf, ne de bir yazı hatırası... Bir gün Abdi, Kel Hasan, Küçük İsmail İmam Hakkı'nın bulunduğu Rüfai tekkesine uğrarlar, hem zikr ve devran sırasında. İmam Hakkı bunları görünce şaşırır, el değdirmeden başındaki tarikat tacını bir anlına, bir de ensesine doğru götürür, ayini oyuna çevirir. Bu davranışını tuhaf bulanlara verdiği cevapta 'Bana bir hâl oldu, kendimi tiyatroda sandım" der.

Hakkı Bey'ler kantocular dan yana aynı kaderi yaşamışlardır. İkisi de sevdikleri kantocularla evlenmişlerdir.

Ester, dönemin Musevi kantocularından olup, diğer Hakkı Bey'i (İsmail) Evkaf Mümeyyizi iken yakmıştır. Ester Müslüman olup İsmail Hakkı Bey ile evlendikten sonra Hikmet adını almış ve sahnelerin kadını yerine evinin kadını olmuştur.

Küçük ve Büyük Amelya'lardan sonra sahnede yer tutabilen Küçük Eleni'de Büyük Eleni kadar alkış almış bir isimdi.

Bazı kaynaklarda ilk kantocu olarak belirtilen Aranik Hanım'ı öncü kabul edersek, sonrasında bir hayli isim hatırlarız. Hele tuluata çıkanları ve ikisini bir arada yürütenleri eklersek liste bir hayli uzayacaktır.

Viktorya, Kikina, Agavni, Pipina, Fil Agavni, Bayzar, Mari Hasibe, Madam Blanş, Novart, Rana Dilberyan, Matild, Sıdıka, Saadet, Avantiya, Despina (Avantiya'nın ablası), Verjin Dandispanyan, Hermine, Minyon Viyolet, Haçıkyan, Araksi, Anjel, Arabacı kantosu ile ünlenen Büyük Mari, 'O Güzel Gözlere' kantosunun oyuncusu Eleni ve diğerleri...

Cinayete kurban giden Agavni ve Kamelya'dan, yakılarak öldürülen Durubi'ye kadar uzanan asırlık bir zincir..

Bir başka Amelya da 'Dişikırık' lakaplı olarak tanınıyordu. Özellikle Anadolu sahnelerinde epey görünmüş ve Komik Hüsnü'nün bulunduğu kumpanya ile diyar diyar gezmişti.

Ahmet Fehim Nemlizade'lerin tiyatrosunda temsiller vermek üzere gelen kumpanyanın komiği Hüseyin Efendi'den söz ederken aşina olduğu sanatçılar arasında 'Dişikırık Amelya'nın adını belirtir. Sonraları Kel Hasan'ın direktörlüğünü yapan 'Kürklü Kamil Bey' ile Samsun temsilleri sırasında Fehim Bey ile karşılaşan sanatçılar turne maceralarını dile getirmişlerdi.

'Dişikırık Amelya' Hanım'ı belki de 'en gezgin' kantocu yapan hususiyeti kumpanyanın komiği Hüseyin Efendi'den geliyordu.

'Tokatlı,' 'Amca' Hüseyin lakapları ile tanınan Hüseyin Efendi'nin üçüncü adı da 'Firari Hüseyin'di. Askerlik nedeniyle daima kaçak olan Hüseyin Efendi bu sebeple bir yerde sürekli kalamaz ve daima bavulu hazır beklerdi. Kumpanya bu yüzden her daim 'tetikte olur' ve onun bavulu hazırlaması ile güzergâh değiştirirdi. Amelya hanım da bu kaçışta yer alacak, dolayısıyla Direklerarası'ndan uzakta kalacaktı.

Bu kaçışlar sırasında hem abayı yakmış, hem de yaktırmıştır. Bir turne buluşmasında Fehim Bey'in bilgi ve yardımına başvuran Firari Hüseyin kadroya Komik Arif'i de dahil etmek istemişti:[49]

"Amelya Hanım da söze karıştı. Çünkü söz konusu komik Arif Efendi'yi arzu eden, hem de can ve gönülden getirtmek isteyen kendisi idi. Arif'e büyük bir tutkunluğu, içli bir sevdası vardı. Elini omuzuma koydu, merhamet dileyen yaralı bir insan gibi yüzüme baktı. 'Ama Fehim Efendi' dedi. Arif fena mı? Müşteri tutar... Çok güldürür. Hüseyin Efendi de çok komik. Ama o da gelsin. Söyle hakkım yok mu?"

Artık durumu anlamıştım. Önüme sürülen kadeh kadeh rakılar, hindi dolmaları, balıklar ve seçilmiş mezeler, bu işi yoluna koymam içindi. Ben bir hakem sıfatıyla çağırılmıştım. Vaziyeti kurmak için maharet lazımdı. Zira iki ayrı cinsiyetin arasını bulacaktım. Suya sabuna dokunmadan konuşuyordum. Lakin gemi azıya aldılar. Birbirlerinin kirli çamaşırlarını dökmeye başladılar. Firari Hüseyin Efendi bağırdı:

"Amelya Hanım benim bulunduğum kumpanya her yerde pahalı bilete oynar. Sen de biliyorsun ki, biz de on kuruştan aşağı yer yok. Bize gelenler hep kelli felli eşraf, erkân, hanedan insanlar. Halbuki Arif sizi Girit'te, Hanya'da Kale içinde yirmi otuz paraya oynatırdı..."

Bütün bu tartışmaların sonunda Arif'in kadroya alınmasına karar verilecektir.

'Aşkın gözü kördür.' İşte bazı aşıkları akıl almaz yollarla birleştirir, bazen de sevdayı trajediye çevirir.

Mari'nin bir gözü sakattı ve bu yüzden adı 'Kör Mari'ye çıkmıştı. Oyunculu-

49. *Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları*, Hafi Kadri Alpman, *Tercüman*, 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

ğunda bir eksiği olduğu söylenemezdi. Seyirciler ona gözlerini dikerek, o da seyircilere gözlerini kaçırarak bakardı. Sadece seyirci değil, objektife de...

Daima profil durur sahnede yan yan hareket ederdi. Bir gözünü görenler için gerçekten güzeldi. Oyunların her çeşidi için aranılan bir kadındı Mari. Sahne kıyafetleri içinde de son derece çekiciydi ve bu yüzden zaman zaman başı derde girecekti.

Pera'da yılbaşı eğlenceleri sırasında maskeli baloya katılmıştı. Kıvrak bedeni ve maskeli yüzü ile alabildiğine çekici ve gizemliydi. Masalar donanmış ve şampanyalar açılmıştı. Zengin ve çapkın hayranı bir süre sonra aşka gelip dayanamayacak ve Mari'nin maskesini çıkaracaktır. Olay bununla da bitmeyecek ve çapkın maskenin altındaki yüzü de maske sanacak ve 'İkinci maskeyi de çıkar' diyerek, sanatçının yüzüne karşı tam mânasıyla 'yüzsüzllük' edecektir.

Dönemin tiyatro sakinleri için 'Kör Mari,' öbür adıyla 'Keyifli Mari,' son derece iyi kalpli ve sevimli bir kadın olarak tanımlanır.

BÖLÜM 3

Kanto ve Düetto Sözleri

Hüzzam Kanto

Okuyanlar: Peruz - Şamram

Şamram: Durma karşımda püser
Nedir san'atın göster
Peruz: Menem sanatım duhter
Nane suyu, nane şeker
Severim ben seni duhter
Saplarım ciğerime hançer
Bana cemalini göster
Bu biçare onu ister
Şamram: Ben duhterim, namım Şamram
Söyle nedir meram
Yaktın yaktın meni balam
Beyaz penbe keten helvam
Peruz: Men püserim, namım Peruz
Duramam aşkınla henüz
Parasızım menem kokoz
Men yanarım gece gündüz

Dümbelek Kantosu

Okuyan: Eleni
Makamı: Uşak

Çalsın davul dümbelek ile zurna zurna
Göz süzerek oynarım ben sana ben bana
Niçin durdun ya vur ki niçin?
Çal bir daha bir daha
Haydi çalsana
Gücenirim ben sana, darılırım ben sana
Gene durdu, niçin durdun
Çal bir daha, çal bir daha
Kanto söylerim hem raks ederim
Ben sana, ah sana, ah sana
Çalsana çalsana
Ah ben sana, ah ben sana

Bahar Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Suzinak

Açılmış rengârenk çiçekler
İlkbaharda gonca güller
Çimin üzeri dolsun meyler
Bülbül çeker hazin demler
Çağlar dide ay gönül ağlar
Bir taraftan sular çağlar
Zerrin ile sünbül elvan
Büyüler çok ah gülistan
Solmaz rengi o gonca gül
Durma dem çek ah canım bülbül

Sevda Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Rast

Bir güzele kul oldum
Ta gönlümden vuruldum
Sevdim ama yoruldum
Ben de bilmeme ne oldum

(Nakarat)

Yâr seni gaip etmişim
Güç ile şimdi bulmuşum
Şu gelen kimin kızı
Yanakları kırmızı
Gerdanında beni var
Hayret etti hep bizi

Felek Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hüzzam

Bak ne etti bana felek
Pek çok sevdim çektim aman
İftirakı çekmek ah gerek
Boşa gitti ah bu dilim pek
Böyle bir ah karar tutmaz
Çeşmim yaşı akar durmaz
Talihim bahtım hiç uymaz
Çekerim çilem ah durmaz
Aşık olmuş bülbül güle

Çapkın Kantosu

Hey işvebaz nedir bu sendeki naz
Merhamet it acı bana çalma saz
Bak yüzüme ol derdime çare saz
Meclise gel dinleyelim ince saz
Zülfü siyah pek yazıktır suzinak
Merhamet it acı bana çalma saz

Neva Kanto
(Şnork Efendi)

Sütü halis çinganeyim
Köçek oynar bir taneyim
Zurnaya ben def çalarım
İlkbaharda sefak oynarım

Arada bir çakarım
Taze rastık kaşlarıma
Altun boncuk gerdanıma
Gül karanfil yanağıma
Parlak baro gel yanıma

Fal bakmaya yok hevesim
Şarkı söyler durmaz sesim
Ayvansaray, Sulukule
Selamsız da yokdır eşim

Arada bir çakarım
Taze rastık kaşlarıma
Altun boncuk gerdanıma
Gül karanfil yanağıma
Parlak baro gel yanıma

Kanto

Bir kız bana dedi ki: Pek çok güzelsin
Burnun kumruya benzer, beni süzersin
Dedim ben seni almam, çirkin kıza aldanmam
Elbette bir güzel çıkar, bana vermeye kalkar
Ah, ah, ah, ah, ah, ah.....
Nedir bu sevda ben de, başımı saldım derde

Bebek Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Segâh

Kabil değil ah sevmemek
Seni görüp de ah bebek
Bakışın gitti hoşuma
Alsam seni aguşuma
Yanıyorum ah bitiyorum
İnsaf et mini mini bebeğim
Ah gözlerini seveyim
Benim şirin bebeğim
Meftun oldum hayran oldum
Baygın mahmur bakışına
Başın için üzme beni
Bebeklerin ah bebeği
Yanıyorum merhamet
Bitiyorum insaf et
Cazibeli bebeğim
Ah didelerini seveyim
Güzelim şanında değil bana
Ah çektirmek zira
Sönmez ateştir ah
Sevip de ah solmamak

Sevda Kantosu

Okuyan: Verjin

Sevda pek zalim imiş
Çok aşıkları mahvetmiş
Neler etmiş neler etmiş
Çok aşıkları incitmiş
Dilerseniz ben size
Söyleyeyim cümlenize
Bak aşk bana neler etti
Anlayınız, dinleyiniz, biliniz
Aşk beni yandırır, söndürür
Yakar yakar mahveder
Gözleri karartır, yüzleri sarartır
Oynatır, zıplatır, hoplatır
Sıçratır, bağırtır, çağırtır
Haykırtır, ağlatır, inletir
Olmaz bulmaz derdime derman
Olmaz aşk sevdaya çare bulunmaz

Kanto

Okuyan: Şamram
Makamı: Rast

Yangın var yangın var yanıyorum
Yetişin gardaşlar (A dostlar) tutuşuyorum
Mis kokulu hanımeli
Müsadesiyle koklayım
Çiçeğim vermem seni
Yangın var yangın var yanıyorum
Yetişin gardaşlar tutuşuyorum

Meftunlar Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Hicaz

Bu meftunlar pek çoğaldı
Hakiki aşk nerede kaldı
Bilmem idim aşk ve sevdayı
Bak başımı derde saldı
Bende sende, bende sende ah!
Bende yandım aşk narine
Acep mecnun nerde kaldı
Aşkına çaresiz yandım
Arşa çıktı feryadım
Gece gündüz ah ederim
Ağlamaktan usandım
Bende sende, bende sende ah!
Bende yandım aşk narine
Acep sevdiğim nerede kaldı

Kedi Kantosu

Okuyan: Büyük Amelya

Taliim ah taliim ah, taliim
Dolabımı açtı döktü yemeğim
Boşuna mı gitti benim emeğim
Dolabımı açtı, ekmeğimi kaptı
Beni görünce tavana kaçtı
Kediyi ben yakaladım
Bir iyice patakladım
Mırnav, mırnav, mırnav, mırnav
Miyav, miyav, miyav, miyav

Felek Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Rast

Yeter artık felek yeter
Oldum öksüzden beter
Büyük yara açtın sineme aman
Ah yanıyorum dayanamam (tekrar)

Karadır bahtım ah kara
Feryadıma can dayanmaz aman
Gözümün yaşları dinmez
Vefasız yare kapıldım aman
Yarama melhem olmaz

Hangi tabibe sorayım aman
Derdime derman bulamaz
Tabibim güzelim aman
Lütuf ile kurbanım aman

Çok yalvarırım güzelim aman
Neler ettin neler bana
Canımdan çoktan usandım
Ah kurban olsun bu can sana

Çingene Kantosu

Çingene derler bize
Meylimiz var kerize
Biz içer eğleniriz
Gece gündüz zevk ederiz

Çalar göbek atarız
Sonra biz fala bakarız
Çalsın zurna, def, dümbelek
Atalım biz de birer tek

Kabak Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Rast

Efendiler, beyler şaşacak
Şamram kantoya çıkacak
Elinde süslü kabak
Hem çalacak, hem oynayacak
Şöyle göbek atacak, böyle göbek atacak

Kabağım pek süslüce
Telleri gümüşlüce
Kendisi sedeflice
Boncuklu, püsküllüce
Çalarım heveslice, çalarım heveslice

Ah çeker dinleyin bahar
Bayılıverirler kor güller
Ağlıyorlar bülbüller
Dinleyin seyir edenler
Efendiler ah beyler
Şamram kanto söyler
Arapça, Türkçe gazeller
Söylüyor bak bu teller

Arabacı Kantosu

Bizim araba boşdur
Bin de çayıra koşdur
Hopla hopla hey
Kayıkla gitmeyiniz
Arabaya bininiz
Geliniz eğleniniz
Hopla hopla hey

Kumar Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Hüzzam

Adam aldatmak güçmüş meğer
Kumar oynamakta hüner
Nerede bildiğimiz sersemler
Ele geçerse ise derler
Hain kumarbazlar
Elinden yüreciğim pek yandı
Zamparalık tıngır mıngır
Bir paracığım kalmadı
hâlime bir kere gülmeyip baksanız
Merhamet bari etseniz
Yandım kumarda dumanımı görürseniz
İmdadıma yetişseniz

Çingene Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Hüzzam

Çeribaşı demir döver
Gacıları kürek çeker
Maşa kürek kebap şişler
Haydi Pembe, haydi Pembe
Çal zurnayı dümbelek de
Falımı yalan hiç söylemez
Bakla atmaya aklım ermez
Kerizde kusur etmem
Güler oynar cefa çekmem

Efe Kantosu

Okuyan: Eleni
Makamı: Nihavend

Haydi sazlar çalınsın, hep efeler
Oynasın bir taraftan, kemanlar
Kadehlerle şaraplar
Gelsin efeler eğlensin
Neşelensin, zevklensin

Haydi bıçak, haydi bıçak
Çeksem yarim korkacak
İşte bulduk zevkimizi
Feda olsun canımız
Dağlardır mekânımız
Efeyim ben küçücük
Hem oynayıp söyleyecek

Çingene Kantosu

Okuyan: Eleni

Çingeneler gam kasavet asla bilmezler
Gezerler hem seyir ederler hiç sıkılmazlar
Söyler şarkı, çalar oynarlar
Kederimiz kalmasın def edin beyler
İşte kuklalar karşında
Oynatırım genç yaşımda
Beyler bakın seyrediniz
Bebekleri bakın görünüz
Efendiler hep bakınız
Bebekler oynar yalnız

Eller Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Rast

Zuhur etti bu dilber
Tombul yumuşak eller
Latif latif diller
Kara kaş, kara gözler
Bitirdi beni sözler
Yan yan bakmalar
Kırıtarak gezmeler
Yanarım dostlar bu dilbere
Latif latif dillere
Yandım aman pamuk ellere
Tombul tombul beyaz ellere

Yâr Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hüzzam

Bir zalime esir oldum aman
Derdinden deli divane oldum
Bu yâr ile belalı oldum
Ömrüm bittin divane oldum
Şimdi beni sever çıldırır aman
Ah kavgadan usandırır
Hem zirzoptur hem deli
Dostlar kurtarın beni
Ah çanım ah aman
Nispetine dayanamam
Kavgaya dayanamam

Tecelli Kantosu

Ziya saçarsın yâr etrafına
Yazık oldu yazık fena bahtıma
Kara gözleri benzer kara yazıma
Acıyın dostlar bana ağlarım
Karadır bahtım kara bağlarım
Uçurdum elimden dilbazımı
Derde gel bul çare sarım

Obur Kantosu

Okuyan: Şevki Efendi
Makamı: Segâh

Ben pisboğaz meşrebim a zevat
Lezzeti hoş tam isterim olsun
Terbiyeli çorba, zeytinyağlı dolma
Biraz da helva olsun
Kadınbudu taze olur ise olsun
Bir tabakta tavukgöğsü mutlaka olsun
Baklavalar ballı, muhallebi tatlı
Pilav da yağlı olsun
Pilav üstünde tavuk
Hoşaflar da pek soğuk
Olur ise cümlesi, cümlesi olsun
Sütlü yağlı çörek
Biraz da gevrek olsun
Salatalar yan baksın, turşular can yaksın
Güllaçla baklava cana da can katsın
Kompostolu ayva, türlü türlü meyva
En nihayet kahve de olsun

Güzel Kantosu

Okuyan: Amelya
Makamı: Hicaz

Bak şu güzel kızın beyaz yüzüne
Ben mail oldum kara gözüne
Tombul tombul yavaş yavaş
Seke seke yürü gel
Yaktı beni kara gözlüm
Amanın civanım
Seni candan severim
Senin için yatar ağlarım
Bakın bakın beyaz yüzüne
Ok saplandı ah ciğerime
Tombul tombul yavaş yavaş
Seke seke yürürsün
Yaktı beni kara gözleri
Seke seke gel

Göbek Kantosu

Okuyan: Marika
Makamı: Rast

Ne hoş olur ilkbaharda
Köçek oynasın ziller ile
Ziller çalınsın parmakla
Meyler, meyler içsin beyler
Oynasın hep çengiler
Haydi raksa başlayalım
Kederi defedelim eğlenelim

Hovarda Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Hicaz

Hovardayım hovarda
Savul karşımdan varda
Mantar yemem ben asla
Tosunum tosunum hayda
Meyhaneler gezerim
Kabadayı severim
Bana çatan olursa
Bir yumrukta ezerim
Ah var mı bana yan bakan?
Anam babam kardeşim
Şöyle gel be yoldaşım
At rakıyı omuzdaşım
Helal olsun kardeşim
Yedik içtik kime ne dedik
Kime dedik ne dedik
Hayda hayda
Oyna dedik
Atlas mintan giyerim
Kadifedir yeleğim
Ayakta yırtık potin
Ben niçin evlenmeyeyim

Müstear Kanto

Gönül gamzene bend oldu
Özüm bu duhteri buldu
Tigi ebrusunu vurdu
Bu bağrım kan ile doldu

Bozacı Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Nihavend

Darıdan boza yaparım
Sokakta gezer satarım
Satıp satıp bitirince
Odamda hem keyfime bakarım
Ekşi de var, tatlı da var
İster iseniz tarçın da var
Bozayı ah bir içince
Size verir ah neşe
Alınız bir bakınız
Hile var mıdır içinde
Bozacı Şamram'dır namım
Geze geze pek yoruldum
Yürümeye yok mecalim
Benim bozamı içenler
Bir daha içmek isterler
İşte artık gidiyorum
Ustalar beni beklerler

Çingene Kantosu

Haydin kızlar, haydin kızlar
İşte geldi ilkbahar
Kuşanmış dağlar, karşı ki dağlar
Ah saklıdır ilkbahar
Haydin haydin oynayalım
Eğlenelim zevk edelim
Ah ah yeşillendi dağlar
Saklıdır ilkbahar

Zalim Kantosu

Okuyan: Peruz

Beğendim seni bırakmam asla
zalim elimden
Yeter artık kan geliyor ah
ciğerimden
Yandım güzelim yandım ah ah
ah senin elinden
Etti aşk ciğerim pare pare
Ah ah ağlarım inlerim
Yürek yare yandı aman senin elinden
Yeter ah yeter güzelim kederimden yoktur medet

Sevda Kantosu

Okuyan: Şamram

Dinleyiniz ağalar
Vay başıma geldi neler
Bir kız sevdim çok sevdiğim
Bal dudakları emdiğim
Kaşlar, gözler ah sevdiğim
Yazıklar oldu bana ah
Ateşten gömlek imiş
Kabahat bende değil gönül sevmiş
Aman yâr, zalim yâr öldürdün beni
Ben bir deste gül idim, soldurdun beni
Sus dedi
Pus etti
Kandırdı beni

Çingene Kantosu

Okuyan: Eleni

Çingene aklı zevk ve sefada
Satarız ızgara maşa
Gelincik ile labada
Gece gündüz çalışırız
İşimiz yok cefadan
Çalışırız eğleniriz
Yan geliriz
Izgarada gelirimiz az
İskemle yapmaya yok saz
Çeribaşı gel etme naz
Eğlensin dudiler biraz

Gül Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Hüzzam

Gülüm çakmış çakıştırmış
Ud çalmayı yakıştırmış
Küçücükten alıştırmış
Tirilay, tirilay, tiri li li li lam
Garip garip ben gezerim
Gülüm gelirse ben ibterim
Goncalarından severim
Dikenlerini ben sezerim
Gülümün hâlinde şeker
Kimi görse hemen sever
Gayri benden de vazgeçer
Sonra da belasını çeker

Göbek Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hicazkâr

İşte çapkın rakkase geldi meydane
Naz etmek bilmez oynar merdane
Sağa sola bakıp şöyle süzmeli
Haydi haydi haydi bakalım
Mini mini adım atalım
Şıkır şıkır ziller çarpalım
Oh oh oh a canım
Göbek atalım
Çalsın musiki biz oynayalım
Zurna ile çalsın çiftetelli
Hüner budur civanım o görünmeli
Şöyle ayak atıp gezmeli

Çingene Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Rast

Bizim ay bu çeribaşı
Altmışı geçmiştir yaşı
Kocasının gözü şaşı
Altmışı bulmuştur yaşı

Ben dedim aynalı penbe
Raks edeyim görünüz böyle
Sever çıngarı bu olmaz böyle
Kart karı çeribaşı
Bulmuş yazı

MiniMini Kantosu

Okuyan: Anuş
Makamı: Segâh

Bağa indim üzüm yok
El yerinde gözüm yok
Ben yârimi küstürdüm
Barışmaya yüzüm yok
Oh oh mini mini maşallah
Konuşuruz inşallah
Kapım iki kanatlı
Yârim elma yanaklı
Yârim pek güzel amma
Azıcık çocuk inatlı
Denizde kaya balık
Yüreğim sana yanık
Seni görmek isterim
Burası kalabalık
Oh oh mini mini maşallah
Konuşuruz inşallah

Çingene Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Suzinak

Çalışkandır çingeneler
Erkekleri karıları
Fal bakıp, gelincik satıp
Raks etmektir kârları
Biter mi bu alemde hiç
Çingene mantarları

Falcı Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Rast

Fal fal bakar bakla atar
Bana derler çifte benli
Yallelli, yalelli, yalelli, yalelli
A be, a be mangiz uçlan bakayım
Çalsın davul dümbelek
Ben de zurna çalayım
Ah tri tri ah ah tri tri tri tri
Kırmızı yanaklı, benekli teknesi var
Aynalı gacısı var
Yalelli, yalelli, yalelli, yalelli
Oyna kız çifte benli
Şarkı mani okuyalım
Beyleri memnun edelim
Mangizi çokça vermeli
Yalelli, yalelli, yalelli, yalelli
Bahşişi çokça vermeli

Kanto

Bizim araba boştur
Bin de çayıra koştur
Ne güzel eğleniştir
Cana sefa veriştir
Hopla hopla hey
Kayıkla gitmeyiniz
Arabaya bininiz
Geliniz, eğlenininiz
Hopla hopla hey

Hovarda Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Hicaz

Hovardayım kabadayı
Kabadayıyım tosundayı
Severim hovarda hayda
Boş yere hır çıkarmam severim hovardayı
Meyhanede çakarım, peykesinde yatarım
Ben camları kırarım, hır çıkarır kaçarım
Var mı böyle tosundayı
Ben marizden kaçarım
Var mı böyle kabadayı
Ben dayaktan korkarım
Sen benimsin çapkının kızı
Ne gülersin arkadaş
Ne bakarsın be kardaş
Bende yürek mermer taş
Savul karşımdan dolaş
Bulaşığım be kardaş
Hır çıkar yavaş yavaş

Süpürgeci Kantosu

Okuyan: Şamram

Sırma gibi süpürgemin ince teli
Hiç toz kondurmaz temizler her yeri
Çağırma beyim nafile döndüm ben geri
Hasır süpürgesi, hasır süpürgesi
Gelin alın lazım olur
Güzel uşaklar memnun olur

Halka Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hüzzam

Elele verelim elele
Tutuşalım bel bele
Kaldırınız kolları
İndiriniz solları
Sağ elini sok koynuma
Sol elini sok boynuma
Sıkma sakın bir yeri
Darılırım yüz kere
Bir daha çatma bana
Kalmadı sözler sana
Toplanıp orta yere
Açılalım bir kere
Halkamızı yapalım
Horonumuzu tepelim
Pek darılır giderim sana
Yalvarırım ben sana
(Canım bana)
El ele tutuşalım

Çingene Kantosu

Okuyan: Verjin

Çingeneyiz bir sefakâr
Yoktur cihanda cilvekâr
Çayırlarda yan atarlar
Şarkı mani çağırırlar
Çalınca şu çeribaşılar

Hüseyni Kanto

Küçücükten bir yâr sevdim
Şiveli, şiveli, şiveli, şiveli, şiveli, şiveli ah
Edası çok yakar beni gözleri, gözleri, gözleri, gözleri, gözleri
Niçin sevdim nazlım ezeli, ezeli, ezeli, ezeli, ezeli

Edası çok yakar beni gözleri, gözleri, gözleri, gözleri, gözleri ah
Şu karşıki hicran dağıdır ah.....
Gece gündüz
Şimdi onun sevilecek çağıdır, çağıdır, çağıdır, çağıdır, çağıdır ah
Edası çok yakar beni gözleri, gözleri, gözleri, gözleri, gözleri ah

Boykot Nihavend Kanto

İşitdiniz mi bana ne oldı
Cananımızla aramız bozuldı
Bu hâlimi görenler hep şaşdı
Gül bezim sararıp soldı
Artık istemem güler oynarım
Koca istemem budır kararım

Ah bu zavallı kadınlar
İki sözle her şeye kanarlar
Bu cici beyleri ne yapmalı
Biraz canlarını acıtmalı
Artık istemem güler oynarım
Koca istemem budır kararım

Şantözlükte vardır biraz mefkım
Of uçdı aklım benim zevkim
A zirzop deli çok üzdün beni
İstemem seni, istemem seni

Efe Kantosu

Okuyan: Mari

Efeler çok çapkındır, gözleri baygındır
Belinde silahlar hep gümüşten kaplıdır
Yaman olur efeler, hayda bu efe
Haydi şimdi gel keyfe

Kanto

Okuyan: Amelya

Sana mı kaldı beyzadem, dünyanın gamı kederi
Gez, dolaş meyhaneleri, doldur boşalt kadehleri
Ahh, ahh pek şekersin, pek şekersin
Pek kaymak, pek çalımlı, pek kostak
Hadi bana, hadi bana bir çapkın bak
Ayy bakma, kalbim duracak duracak kalbim
Bu zevki devrini, bir gün arar bulamazsın
Gün bugündür nazik beyim, vur patlasın çal oynasın

Ahh ahh pek şekersin, pek şekersin
Pek kaymak, pek çalımlı, pek kostak
Hadi bana, hadi bana bir çapkın bak
Ayy bakma, bakma kalbim duracak

Fırıldak Amelya adım, bende neler var neler
Gösteririm yakışıklım, gelirsen benle beraber
Ahh ahh pek şekersin, pek şekersin
Hadi bana, hadi bana bir çapkın bak
Ayy bakma, bakma kalbim duracak

Eğlence Kantosu

Okuyan: Verjin

Ah kalp sevdazadeler
Tambur, keman, neyler
Ah ne güzel eğlenceler
Çalmalı, çalmalı
Neşeli ol göbek at
Böyle geçer bu hayat
Durmayınız mahzun çalsın
İnce saz
Bu bir hayaldir ağlayan çok, gülen az
Ayıplamayın dostlar eğlencemizi
Çünkü zaptedemez
Deli divanemi

Çingene Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Segâh

Dudilerde çok dilber var
Fal bakmakta hüner var
Kerizi çok, mangizi yok
Çingenede sefa çok
Davul, zurna haydi çalarak
Çalsın davul oynayayım zilleri çarparak

Haydi dudi çalsana
Oynayayım ben sana
Haydi dudi çalsana
Göbek atayım sana

Hicazkâr Kanto

Bir şuhe bend oldu gönlüm ah ah ah
Verdi bana hüzn ü alem
Nedir bu sevdalı hâller
Bu halima bülbül ağler
Terahhüm itmez mürevvet kılmaz
Her dem cefa, etmez vefa
Perişandır benim hâlim ah ah ah

Acem Kantosu

Nazlı civan gel etme sen naz
Aşka rahim eyle biraz
Gece gündüz eylerim niyaz
Nazlı dilber sev beni biraz

Şüphe etme sen benden asla
Beni senden ayrılır sanma
Bir bakışta canımı yakma
Bende tahammül kalmadı zira

Aşk yolunda ölürüm ama
Vefakâr ol sen bana cana
Her derdine derman olayım
Nagehana kurban olayım

İnan artık şivekârım
Sevdim seni emin ol emin
Ver elini koy sineme
Vur hançeri ta ciğerime
Feda olsun bu can sana
Gel güzelim gidelim bağa

Göbek Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Peruz

Hani ya da benim elli dirhem düz rakım
İçerim içerim merakım yâr yâr
Konya'lım yürü yürü yürü
Arslanım yürü Konya'lıdır biri
Aldı gitti geri elde eyler biri
Vermiyorlar kızı
Yanağında duruyor dişlerimin izi

Hani ya da benim elli dirhem kestanem
Konya'lıdan başka kimseyi istemem yâr yâr
Hani ya da benim elli dirhem tekerim
Sen sallan gel ben civanı çekerim yâr yâr
Hani ya da benim elli dirhem fındığım
Bilmez misin benim sana yandığım yâr yâr
Hani ya da benim elli dirhem fıstığım
Bilmez misin benim sana küstüğüm

Trampet Kantosu

Okuyan: Peruz

Ne güzeldir trampet çalan
Çinganedir karşısında duran
Vurursun çomağı
Patlar trampetin heman
Senden de bir tek benden de bir tek
Yağlıca bombar tuzluca şirden
Olsa da yesek sek sek sek

Göbek Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Segah

Gördüm güzel neşeli
Hem zirzoptur, hem deli
Hem cilveli, hem işveli
Bunu böyle bilmeli
Sevdaya inanamam
Nispete dayanamam
Vefasıza kanamam
Budalaya aldanmam
Böyle böyle gülmeli
Ne güzel kanto söyler
Balolarda rakseder
Raks ederek mey içer
İşte böyle zevzekler
Zirzopları görmeli
Minyon Verjini keyif eder
Böyle böyle içmeli

Acem Kantosu

Makamı: Nihavend

Garib gönlüm aşkına daldı
Bir nigahta kalbimi yaktı
Beni candan usandırdı
Sensin seseb berbadıma
Yetiş Virjin ah imdadıma
Bülbül ağlar efganıma
Vurdu neşter cengahıma
Ahım yakar elbet seni
Bu afetten kurtar beni

Kalender Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Hicazkâr

Kalenderim arkadaş sen bana bakma
Kimse görmüyor sanıp işaret çakma
Şişman olsun, zayıf olsun
Esmer olsun, beyaz olsun
Genç olsun, ihtiyar olsun
Güzel olsun, çirkin olsun
Olsun da bir şey olsun

Düz rakıyı ben yuttum, kafayı ben yuttum
Ne olursa razıyım, kafayı ben yuttum
Kel olsun, kör olsun
Topal olsun, kambur olsun
Çatlak olsun, patlak olsun
Kırık olsun, dökük olsun
Olsun da bir şey olsun

Kelebek Kantosu

Okuyan: Virjini

Düşürdü aşkın beni böyle dağlara
Yalvarırım, yalvarırım konma yüksek dallara
Ben senin şey(y) adınım itme bana cefa zira
Girersin elbet bir gün elimdeki ağlara
Sayd iderim mor kelebek
Kanadları rengârenk
İşte geldim zevk iderek
Dilden gamı def iderek

Güzel Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Nihavend

Burunisi başında
Rastığı kaşında
On beş yaşında
Bir körpe madam
Göz kırptım ona
O güldü bana
Cilveli madam
Gül gibi handan
Cin gibi fettan
Hem yosma madam
Tuttum elinden
Sıktım belinden
Emdim dilinden
Pek tatlı madam
Vuslat için hem
Söz verdi evvel dem
Deli oldu muzurum

Pencereden Gördüm Ayı Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hüzzam

Pencereden gördüm ayı
Güzelin du budur payı
Semaverde kaynar çayı
Ah men anın vah cananım
Güneş batandan sonra gel

Kalender Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Hüzzam

Ben kalender meşrebim, güzel çirkin aramam
Gönlüme bir eğlence isterim olsun
Saçları sarı, gözleri mahmur
Biraz da nazlı olsun

Yan bakışı yaksın
Şivesi de yıksın
Endamı şanlı, sohbeti tatlı
Biraz da şair olsun

Arabacı Kantosu

Arabacı sarhoş, müşterisi sarhoş
Aman aman aman bakışları pek hoş
Arabacı hey!
Emret küçük bey!
Çal kamçıyı gidelim
Sazlı sözlü çakarak
Bir muhabbet edelim...
Aman beyim nereye?
Fulya Tarlası'na, Gümüşsuyu'na
Bayıldım ben senin nazik huyuna
Aman aman aman hey
Bir bade sun küçük bey
Topçularda top atar
Arabacı muradım
Nazlı yâriyle yatar

Çoban Kantosu

Okuyan: Küçük Virjin

Koyunlarım otlamakta
Yavruları uyumakta
Bir kız gördüm
Görünce gönlüm aktı
O da bana baktı ah çetki
Aklım başımdan gitti
Şimşek gözler, kara kaşlar
Yakdı beni nazik dilber
Koyunlarım me me meler
Fikrim aşka daldı
Koyunlarım mahzun kaldı

Çingene Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Suzinak

Çalsın zurna, darbuka, ziller, maşalar
Darbuka, def, dünbelek
Kemanda hazır derler
Darbuka, maşalar, davulda, zurnalar
Hele bakın çalsınlar
Çeribaşı bana der ki
Aynalı keriz etme naz
Gerdan kırarım, gözleri süzerim
Endaz atarım
Canlar yakarım, şöyle mi böyle mi
Yoksa da böyle şöyle mi
Şöyle mi de böyle mi

Çingene Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Rast

Bahar geldi mi ah! Oldu mu yaz
Bülbül öter eyler niyaz
Haydin kızlar etmeyin naz
Eğlenelim şimdi biraz
Ah kayıkçı yavaş yavaş
Çek küreği etme telaş
Başa sünbül gülleri
Takınca o gözle biz bakınca
Can alırız can veririz
Bir kerecik sarılınca

Dudi Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Rast

Haydi çergiye yanaşalım
Atalım, çakalım, yan yatalım
Izgara, maşa yapalım
Atalım, çakalım, yan yatalım
Aman aman turnam, mail oldum sana
Aman aman turnam
Ağlarım ben yana yana
Aman turnam, canım turnam
Al beni turnam, sar beni turnam
Izgara maşa satalım
Al beni turnam, sar beni turnam

Afet Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Hicaz

Bu afet beni mahvedecek
Ne zaman sevdiğim ruhum eyleyecek
Ah ve figanla ömrüm geçecek
Bu afet beni mahvedecek

Güzelim sendeki tavır
Sendeki eda bir gün beni mahvedecek
Süzme çeşm-i anını kırma gerdanını
Anlıyorum bir gün beni mahveyleyecek
Böyle kaş, böyle göz
Böyle tavır, böyle eda el aman

Çingene Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Rast

Çingenenin var sefası
Ne hoş olur oynaması
İşte bu dudi havası
Benim çerginin ustası
Ziller taksam parmağıma
Gül, karanfil kulağıma
Haydi çalın raks edeyim
Size şarkı söyleyeyim
İşte bu dudi havası
Benim çerginin ustası

Efe Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Aksak usul

Efeyim severim ben zevk u sefayı
Gam bilmem ne imiş attım ben cefayı
Hangi efe sevmez hangi güzel sevmez
Su başında sefayı su başında sefayı .

Efeyim takarım kulaklı pıçağı
Merd olur Aydın'ın uşağı
Hangi efe sarmaz hangi çapkın sarmaz
Tarabulus kuşağı Tarabulus kuşağı

Efeler sevmez sahray ilen ovayı
Bir vakit bozmazlar iğidler yuvayı
Hangi efe bilmez hangi iğid bilmez
Meclisi sahbayı meclisi sahbayı

Kanto

Naz etme gel dilber severmiş beni meğer
Şüphen mi var dilber
Gel inandır beni, sevemem seni
Etme cefa bana nazlı dilberim sen
Kâfi değil bu teminat inanmam ben
Merhamet et ah, merhamet ah bu muhabbet yalandır
Vah...Gönlüm ateş kaşandır inandım ey aşık
Bahtiyarız artık bahtiyarız ah bahtiyarız
Ah bahtiyarız ah
Oynayalım zevk edelim, eğlenelim zevk edelim
Oynayalım eğlenelim, mesud olup zevk edelim

Kuzu Kantosu

Bana layık değil ağlamak gülmek
Nerde kaldı sevdiceğim tükendi yürek
Ne müşküldür bir güzelin arzusunu çekmek
Arzu edip bir güzelin yolun beklemek

Çifte kameri mendil elde güzel hoplar
Hiç ayrılmaz bu aşıklar sevimli canlar
Kuzularım me me meler, ben yan yatarım
İşte böyle gel çobanım kavalım atarım

Arabacı Kantosu

Arabacı, arabacı
İşte sana kiracı
Arabacı da arabanı çeek
- Nereye?
- Kathaneye!
Arabacı arabanı da sür
- Nereye?
- Beyoğlu'na!
Haydindi paldır küldür
Yallah yallah
Haydindi tıngır mıngır
Yallah yallah
Arabaya biz binelim
Kathaneye sür gidelim
Beyoğlu'na sür gidelim
Arabacı da arabanı sür
Haydindi paldır küldür
Haydindi tıngır mıngır
Yallah yallah

Çingene Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Beyatı

Cilveli Pembe işte ben
Edalı Pembe işte ben
Aldanmaz beni seven
Saz çalıp da raks ederek
yârimi meftun ederim
Beyleri meftun ederim
Gerdan kırıp da gözleri süzerek
Cilveli Pembe işte ben
Aldanmaz beni seven

Neva Kanto

Okuyan: Anuş Hanım

Çaya indim ağlarım
Gülü deste bağlarım
Biri öz canım için
Birini yâre yollarım
Behey Anuş, Anuş Anuş
Ağzı şeker dili nuş
Behey Anuş niçin niçin
Ölürüm senin için
Hep ahbaplar düşman oldı
Ben seni sevdiğim için
Evleri taş kapulı
Sevdiğim misk kokulı
İsterim evine gelem
Mahalleniz pek korkulı
Behey Anuş, Anuş Anuş
Ağzı şeker dili nuş

Çingene Kantosu

Okuyan: Eleni

Çergimiz çayıra karşı
Görürüz sokak çarşı
Maymuncunun oğluZubi
Ah kuruyor bana bir turşu
Bir yandan keriz atarız
Evirip, kıvırıp yan yatarız
Mangizi çokça kaparız
Pembe'dir komşunun kızı
Kör eder haspanın gözü
Fal bakmaktır onun işi
Şarkı söyler yoktur işi

Yeni Bülbül Kantosu

Okuyan: Amelya

Ah şu dağlar zümrüt meş'al
Bülbülde yok asla mecal
Hazin hazih her dem ağlar
Bülbülniyaz eyler her an
Gonca şefkat etmez bir an
Gel ağlama ey biçare
Başa gelmiş ah ne çare
Bülbül alem senin hâline hayran
Bahar oldu açıldı gül
Ay aşık oldu ona bülbül
Gönül açan değilim
Ah arar işi arar işi
Aşık oldum eyvah sana
Kaçma benden kıyma bana
Asla terk etmem
Ah senin pişeni

Çingene Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Suzinak

Çingeneler hem çeriler
Kuruluyor çergiler
Davul zurna köçekler
Oynuyor hep gacılar
Kız Naile oynuyor
Ellerde zilleri çarpıyor
Şık şık şık şıkır şık
A bebo'yu seviyor
Pek çok sevda çekiyor

Çingane Kantosu

Çinganeler ah neler oynar
Davul tümbelek zurna çalar
Sürer sefa, bilmez cefa
Çinganede yokdır vefa

Mantar toplar, ucuz satar
Fala bakar hem canlar yakar
Güzel çingane kızları
Davul ile rakkasları

Pek nazikdir oyunları
Geçer her sokakları
Raks idelim keşt ü güzar
Seyr idenlerden para toplar

Elbisemiz pek tuhafdır
Gönlümüz daim ferahdır
Keder bizden pek uzakdır
Böylelikle yaşamakdır

Tef Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Rast

Hem tef çalarım, hem güzel oynarım
Hem güzel tef ile raksa başlarım
Raksa başlayayım tef çalınca
Hem tef çalayım, hem oynayayım
Ah hazır olun arkadaşlar
Çalınca tefler
Eğlenelim, oynayalım eğlence zevkler
Hopla hopla ah hopla
Hopla hopla hopla

Felek Kantosu

Okuyan: Şamram

Felek bana neler etti
Bu gençliğim elden gitti
Bu iftirak cana yetti
Ben gibi zavallı olmaz
Gözlerimin yaşı durmaz
Nedir hâlin diye sormaz

Yeter artık felek yeter
Oldum öksüzden beter
Bin yare açdın sineme
Ay yanıyorum dayanamam
Karadır bahtım eyvah kara
(Kulisten seslenir)
Yazık oldu eyvah sana

Dudi Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Nihavend

Hayda da sazlar çalınsın
Bu dudi kızı oynasın
Canım ilkbahar gelince
Kağıthane'de gezeriz
Bahşişi biz kazanınca
Fıkır fıkır da kaynarız
Mangizi biz alınca
Böyle de göbek atarız
Şıkır şıkır da oynarız
Yeni de yeni kantolar
Okusun bu yosmalar
Zerrin sünbül takarız
Kaşları şöyle çatarız
Böyle de baygın bakarız
Şöyle de yan yan yatarız

Hüzzam Kanto

Meftundur ağlar sana
Ne bu çektiğim cana
Cevrü cefa etme bana
Canım feda olsun sana
Rahmeyle gel feryadıma
Cana yetiş imdadıma
Geçti firkatın canıma
Cana yetiş imdadıma
Yareler açdın sineme
Çare yokdur bu derdime
Ey püser sen rahmeyle
Acı bana israf eyle

Kedi Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hicaz

Ah şu kediler kedisi
Dadandı bana birisi
Tencerede yemek koymadı
Komşunun hırsız kedisi
Tutsam tutsam şu tekiri
Öldürürsem vardır yeri
Devirdi hep yemekleri
Kaptı kaptı ekmekleri
Miyav miyav miyav
Geldi gene hırsız kedi
Bütün yemekleri yedi
Yandım artık bittim şimdi
Aman yandım, aman öldüm
Aman yandım senin elinden
Hırsız tekir, sarı kedi
Aman geldi, tekir sarı
Kapamalı dolapları
Yakalarsam kuyruğundan
Atacağım dayakları
Devirir, kırar, döker tabakları

Feryad Kantosu

Okuyan: Küçük Amelya
Makamı: Hicaz

Ah feryad...Ben sana yandım
Gece gündüz ah ile geçti zamanım
Gaddar felek bak hâlime
Düştü gönlüm bir zalime
Merhamet etmez hâlime
Oldum divane...

Acem Kantosu

Okuyan: Öjeni
Makamı: Hüzzam

Müjdeler olsun a beyim
Mehperi bir can gelecek
Hüsnü güzel (?) çeşmi siyah
Gözleri ahu gibidir
Naz ile neftar edecek
Ayağında kundurası
Penbe ipek kundurası
Nazlı civanım gelecek

Hüzzam Kanto

Okuyanlar: Peruz - Şamram

Şamram: Durma karşımda püser
Nedir san'atın göster
Peruz: Menem sanatım duhter
Nane suyu, nane şeker
Severim ben seni duhter
Saplarım ciğerime hançer
Bana cemalini göster
Bu biçare onu ister
Şamram: Ben duhterim, namım Şamram
Söyle nedir meram
Yaktın yaktın meni balam
Beyaz penbe keten helvam
Peruz: Men püserim, namım Peruz
Duramam aşkınla henüz
Parasızım menem kokoz
Men yanarım gece gündüz

Acem Kantosu

Okuyan: Küçük Virjin
Makamı: Rast

Sevdi gönlüm bir dilberi
Feda kıldım canü seri
Kim göre olmaz müşteri
Sevdim seni vardır yeri
Mehparedir ol gülcemal
Dil bülbül, kaşı hilal
Tavrı endamı huri misal
Böyle güzel mehpeykeri
Sevdim seni Küçük Virjini

Neva Serhoş Kantosu

Serhoşum aman falso yapmam
Olur olmaz hovardaya kulak asmam
Naarayı basar davranırım
Ağur ağçik görsem sulanırım
Paralı da parasız da meyhaneci
Verir bana vermez ise kırar
Döker kaçarım vermez misin vermez misin
Şimden sonra artık geç bizi geç
Bir bir daha atarım nerede olsa yatarım
Son kadehte insanlıktan çıkarım of of aman
Keyfim tamam of of yavrim yakdın beni
Sevdim seni..

Köylü Kantosu

Okuyan: Küçük Eleni
Makamı: Hüseyni

Ben köylüyüm ne güzel raks iderim
Can yakarım güzelleri bend iderim
Bana aşık olan insan
Aklı var ise olur peşiman
Vah, vah, vah...
Sana aşık oldum amma
Sevdanı terk idüp da beni yakma
Vah, vah, vah...
Şölelendi göynümdeki yanar dağlar
Fena hâlim, cümle alem bana ağlar
Kendim itdim kendim buldum
Gül gibi sarardım soldum
Vah, vah, vah...
İmdadıma yetiş ya Rabb
Bu hâl itdi beni harab
Vah, vah, vah...

Yandım Anam Kantosu

Nice feryad itmeyeyim zalim aşk senden
Aman aman yandım aman yandım mührik sevdadan
Gönül hâli kalmaz bir dem sevdadan

Nakarat
Yandım aman yandım aman yandım mührik sevdadan
Sabr u takat kalmadı artık bende
Hiç merhamet yok mu sende

Nakarat
Yandım aman yandım aman yandım mührik sevdadan

Kanto

Okuyan: Verjin
Makamı: Hüseyni

Benim sevdiğim bahçenin gülü
Güzeli olan olmaz mı deli
O güzel adın ağlatır beni
Bir ela gözlü yârdan ayrıldım
Bir samur saçlı yârdan ayrıldım

Yandım Kantosu

Okuyan: Küçük Amelya
Makamı: Hüseyni

Kız sana yandım ben Salı gecesi
Salı gecesi, Salı gecesi
Altın yüzük parmağında
Ah tepesi yâr yâr ah tepesi

Acem Kantosu

Makamı: Hüzzam

İsfahan'da bir kuyu var
İçinde tatlı suyu var
Her güzelin bir huyu var
Ne yaman Acem güzeli!
İsfahandan ben geçerim
Dolu badeyi içerim
Hem içerim hem biçerim
Ne yaman Acem güzeli

Kanto Uşşak

Atum var, kayığım var
Üstünde yeğkenim var
Alıp seni kaçarım
Ninenin hatırı var
Nakarat

Ah dini dindi dindani çifte yanar momları
Pullu olsun yârimin gelinlik urbaları

Kar yağar patur patur
Bizim köyün tağına
O kızlar kurban olsun
Tozluğumun bağına

Hamsi koydum tavaya, başladı oynamaya
Gitdim baktım hamsi yok, başladım ağlamaya

Gittim kocayemeşe, ne yedum ne de bişe
Alacağum yârimi, saracayum bu gice

Ayağımda yemeni, o da yenidir yeni
Haçan almazsan beni, niçün aldatdın beni

Ben buradan enemem,İriçe'ye gidemem
Küçüciksin sevdiğim, sözüne güvenemem

Filikamız boyalı, gidemem yalı yalı
Sana çok recam vardır, acab aslın nereli

Kesdim ben kakülleri, seni deyi yâr yana
Ay o şirin sözlerin, cana deyi yâr cana

Niçün sorarsın beni, benim aslım Rize'li
Tab ü tüvan kalmadı, seni sevdim seveli

Kanto

(Şarkı - Kaynana)

Kaynanam kişniş yemez
Açlığını kimseye demez
Eşeğe binip de çüş demez
Nakarat

Hayna hayna kalk kızım
oyna
Kaynanama dime
Bir mastika yolla
Çalması benden
Oynaması senden
Hürüz yavrum hürüz
Akşama durmaz geliriz

Kaşıklığa sıçan gelmiş
Kaşıkları seçen gelmiş
Kaynanamın tualeti için
Yeni usul yağlar gelmiş

Penceresi demir gelin
Ne buyurdun emir gelin
Oğlanı ben doğurdum
Bil sözünü ey gelin

Sağ yolından gelir bendi
Hep çektiğim oğul derdi
Ben gelinimi bilirim
Her dem severim seni derdi

Karcihar Kanto

Gidelim Girason'a
Hayde de kızlar meyhanesine
Orda bir garip ölmüş
Hayde de varmam cenazesine
Nakarat
İçme de beyim içme içme
Serhoş olursun
Saat beşden sonra
Püşman olursun
Irmak başdan çağlayor
Çağlatmayalım
Hovardalar ağlıyor
Ağlatmayalım

Girason dedikleri
Hayde de şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan çıkmayor
Hayde de o yârin dedikleri
Nakarat

İçme de beyim içme içme
Serhoş olursun
Saat beşden sonra
Püşman olursun
Irmak başdan çağlayor
Çağlatmayalım
Hovardalar ağlayor
Ağlatmayalım

Sevda Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Şehnaz

Gönül sana söyler iken
Aklım fikrim ermez iken
Güzel çirkin seçmez iken
Yüreğim tıp etmez iken
Kalbimden yakalandım
Sevdayı bir şey imiş sandım
Aşka düştüm inandım

Sırma mı, sırma mı, sırma mı, saçları
Samur mu, samur mu kaşları
Mahmur mu, mahmur mu gözleri
İnci mi, inci mi, inci mi dişleri
Kırmızı elma mı yanağı
Kiraz kiraz mı dudağı
Kanlı kanlı parmağı
Sedef sedef mi tırnağı
Yusyuvarlaktır boyu
Ufacıktır burnu
Aktı ağzımın suyu
Gayet güzeldir huyu
Şöylece şöyle yaptım
Kaşı gözle işmar çaktım
Bir güzele ben çattım
Bir buse aldım kaçtım
Aklım başıma geldi aman
Aman amanın terelelli
Sevdim güzeli yalelli

Bir Kanto

Okuyan: Şamram
Makamı: Rast

Kumpanyanın reisi
Dar yollardan birisi
Keder edip düşünme
Kör deliktir iyisi
Biçareler neylesin
Talihine ağlasın
Bizim potin patladı
Allah imdat eylesin
Pantalonu kelim bak
Paçaları oldu şak
İçini dışına çevir
Gül oyna keyfine bak
Olmayanlar neylesin
Talihine ağlasın
Setre de kalmadı
Allah imdat eylesin
Hep irfane eylesin
Tiyatroya gideriz
Su içecek para yok
Bir güzel zevk ederiz
Parasızlar neylesin
Talihine ağlasın
Demiryolu çıkmadı
Allah imdat eylesin
Ayağında moda fotin
Fistanı mor moda gün
Yürüyüşü pek tuhaf
Taştan taşa hep tın tın
Fukaralar neylesin
Talihine ağlasın
Moda böyle kalırsa
Allah imdat eylesin
Şemsiyesi hep ipek
Kenarı vardı hep renk renk
Etrafı salkım saçak
Olmuş saçaklı köpek
Bırakır ise neylesin
Talihine ağlasın
Bu görenek kalırsa
Allah imdat eylesin

Acem Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Hüzzam

İsfahan'da olur servi
Yanağında çifte beni
Acem kızı ince belli
Dükkânımda çay satarım
İçine anber katarım
Koynuma alır yatarım
Sevdim seni
güzelim aman
Meftun oldum hayli zaman
Namım Acem,
memleketim İran
Kokolu tönbeki keşan
Müptela oldum ben sana
Penbe beyaz keten helva
Sevdim seni aman duhter
Saplandı ciğerime hançer
Nane suyu, nane şeker
Bu da gelir bu da geçer
Van ne şeker, vah ne
şeker
Benim canım seni çeker
Her güzelde vardır keder
Çabuk alın şimdi gider
Keten helva ne beyazdır
Alın dudağı kirazdır
Gerdanı sütten beyazdır
Keten helvayı ben satarım
Her güzele harf atarım
Koynuma alır yatarım

Mahmutpaşa vatanımız
Var tütüncü dükkanımız
Hep rakiptir her yanımız
Ne yamandır Acem güzeli
Neylemeli, neşlemeli
Dükkânımı bellemeli
Ustasına söylemeli
Edasına, cilvesine
Can dayanmaz gülmesine
Hiç rahmi yok bendesine

Turşucu Kantosu

Okuyan: Verjin
Makamı: Hüzzam

Biber turşusu yaparım
Sokakları gezer satarım
Lahana, patlıcan katarım
Domates, salatalık
satarım
Lahana, biber turşusu
Hani ya bunun ekşisi
Lezzetlicedir biberim
Mahalleleri gezerim
Gayet ağırcadır fıçım
Yoruldu benim dizlerim
Patlıcan, biber turşusu
Daha çoktur ekşisi
Lahana, kereviz, domates
Bayılıyor bakan herkes
Sokaklarda bağırmaktan
Kalmadı bende ah nefes
Pancar, havuç turşusu
Var mıdır daha ekşisi
Sırtımda fıçı taşırım
Sokakları dolaşırım
Geze geze mahalleyi
Yoruldum sırtımda taşırım
Haydi sarmısak turşusu
Vardır daha ekşisi
Lahana, biber pek ekşi
Arkamdadır koca fıçı
Turşu dolu onun içi
Geliyor fıçı turşusu
Kereviz turşusu
Daha çoktur ekşisi
Yaparım ben güzel biber
Turşu yapmaktır hüner
Fıçı ile, kova ile
TurşucuVerjin gezer
Ala biber turşusu
Pek çok vardır ekşisi

Hovarda Kantosu

Makamı: Rast

Hovardalık bize nam
Düz içerim ben her akşam
Merak, keder kalmaz gam
Dumanlıdır ah kafam
Gel atalım anam babam
Sanki çamurdan adam
Çamurlarda yatarak
Meyhanede atarak
Rakı şarap çakarak
Hem de nara basarak
Hayda hayda hayda
Yaman, bıçkın hovarda
Narayı basar sokaklarda
Hovardalık bize şan
Meyhanedir bize mesken
Parlat tosunum hemen
Tosunum aman mana
Hem yiğit hem kahraman
Görünüz hovardayı
Tosunum kabadayı
Hayda hayda hayda
Çapkın bıçkın hovarda
Yatarlar çamurlarda
Meyhanede sızarlar
Düz rakıyı içerler
Sokaklarda yatarlar
Atarım ben narayı
Şen edelim burayı
Yaman içer yaman içer
Görünüz hovardayı
Bakınız kabadayı
Hayda, hayda
Amanın tosun dayı
Çapkın, bıçkın, kabadayı

Arabacı Kantosu

Okuyan: Peruz

Elinde kırbacı
Kuvveti de pek acı
Bir civana gönül verdim
Bıçkın arabacı
Sür civanım sür yallah
Uğrunda ölürüm billah
Yâr terelelli terelelli
Kakülleri sırma telli
Nazlıdır yârim belli
Hem fidan boylu,
hem ince belli
Al fesi düşmüş
samur kaşa
On dokuz yirmi biçtim
yaşa
Gezdirdiği beyle paşa
Ben öleyim sen yaşa
Yâr terelelli terelelli
Civanım arabacı güzeli
Çal oynasın çiftetelli
Aman arabacı arabacı
Yoluna düştüm
çiğneme acı
Savur etrafa kırbacı
Topukları yumru yumru
Eli güvercin, ayağı kumru
Gidiyor Kathane'ye doğru
Gidiyor Tersane'ye doğru
Yâr terelelli terelelli
Poturun sallanır ağı
Belde Trablus kuşağı
Civanım Rumeli uşağı
Beş yukarı, üç aşağı
Arabacım geçiyor merdane
Bin civan içinde bir dane
Adı Mestan
Gözleri fettan
Bıçkınım arabacı güzeli
Yâr terelelli terelelli

Ağzı Burnu Ufacık Kantosu

Dayanılmayor dostlar
güzelin cilvesine
Hem şirin hem toparlak
ayva da göbeklisine
Bayılırım o yârin tatlı da
şeftalisine

Nakarat

Ağzı burnu ufacık
Kaşı gözü karacık
Bilsen niler idiyor
Amanın şu kahpecik

Temas ettim azıcık
Fındıkçıymış kahbecik
Şekerlenmiş dudaklar
Mis kokuyor yanaklar

Nakarat

Ağzı burnu ufacık
(ve gayrihüm)
Az sadaka çok belayı
defider
Bir kerecik o pembe
yanakdan ver

Nakarat

Ağzı burnu (ve gayrihüm)
Gel birer tane çakalım
Mezesini bol dudaktan alalım

Sarılalım sarmaşalım yatalım
Şu dünyanın anasını satalım
Sevapdır hem hayırdır
Şu güzelin dediğini yapalım

Zevzek Kantosu

Okuyan: Şamram
Makamı: Rast

Biricik kulunuz kendim
Size takdim ederim
Aşıkdaşlık hünerim
Güzelleri severim
Avrupa'yı dolaştım
Çok kızlara sataştım
Ben bir kurnaz tilkiyim
Dedim sana ah yandım
Boyum, posum yerinde
Zenaatim kemalde
Öylesi var mı? Söyleyin
Bana doğru söyleyin
Benden hiç çekinmeyin
Oynadığım Polka'da
Bir kusur var ise deyin
Yolda bir güzel görsem
Ona gönlümü versem
Ah!Zift sakız olsam
Bırakmam eğer uyarsam
Kovsa beni çıldırmam
Dövse de horozlanmam
Sarılırım öperim
On iki sefer tamam
Kaş, göz burnum yerinde
Benim adem kemalde
Bana zevzek diyorlar
Öyle şey var mı bende
Her gün balolar olsa
Bana davet olmasa
Doğrusu kızar koşarım
Saat, kordon cebimde
Dar pantalonbedende
Bana zevzek diyorlar
Öyle şey var mı bende
Üstü açık paytonum
Gezerim piyasada
Harf atarım kızlara
Bırakmam merakta
Hep mektup yazdım
Şeker çiçek yolladım
Fındıkçılık sağ olsun
Hepsini aldattım kaçtım
Param dersen hiç yoktur
İtibarım pek çoktur
Dalkavukluk ederim
Daim karnım toktur
Bazı kızlar kızarlar
Bana dayak atarlar
Lakin suratım alıştı
Bu surat var iken bende
Hiç utanmam cihanda
Bana zirzop diyorlar
Öyle şey var mı bende

Çingene Kantosu

Okuyanlar: Peruz - Şamram
Makamı: Hicaz

- Sana derler çengi Pembe
Fal bakarsın her yerde
Çeribaşıya çatarsın
Mangizi avuçlarsın
- A be Beyaz çatma bana
Hazırım ben çıngara
A be Beyaz çatma
karışmam sonra
- Izgara, maşa yaparım
Sokakta gezer satarım
Bana derler güzelBeyaz
Sende tepeli kaz
- Labada, mantar toplarım
Şunu kafana atarım
A beBeyaz tut çeneni
Sana mariz ben atarım
- Hah hah hah rastıklı
Pembe'sin sen
Kar gibi beyazım ben
- Kara tavuk tepeli
Şu sepeti yamalı
- Haydi şuradan zomkinos
Aman sonboloz kiros
Atlas mintan giyerim
Kolumda bileziklerim
- Kadifede cepkenim
- Atlas fistan giyerim
Kolumda sepetlerim
- Kadifede cepkenim
Atlas mintan giyerim, daha
vardır nelerim
Ah nare, ah nare, ah nare,
ah nare `
- Songur da hongur
- Songur da hongur
Zongur, zongur, zongur

Leblebici Kantosu

Tam on sene oluyor
Memleketden çıkalı
Epeyice toplandı
Kemirin altunları...
Kemerin altunları
Leblebüyü gavurarakh
(Kavurma)
Viş dumanını savuraklı
(savuram)
Leblebici kızları görerek:
Koöyden indim şehire
Şaşırdım birdenbire
Vış gökteki melekler
İnmişler hepsi yere
Leblebiyi kavuram
Dumanını savuram
Kızlar: Leblebici...
Leblebici
Taze mi kalburun içi
Üzüm ile karışık
Tartsana yüz dirhemcik
Bici bici leblebici...
Ah canım leblebici
Leblebici: Terazi
kantarım yok
Bende leblebi çok
Eyilin bir yol öpim
Parasız yidireyim
Vış dumanın savuram
Kızlar: Haydi miskin
haydi ahmak
Şunun yediği halta bak
Kızları görünce şaştı
Ahlat armuduna bak
Bici bici leblebici
Ay ayı leblebici
Leblebici: Kızlar gidelim bize
Neler yidürem size
Pekmezlü hem cevüzlü
Helve yedürem size
Leblebiyi kavuram
Vış dumanını savuram
Kızlar: Alışık değil midemiz
Cevizli helva yimeyiz
A yontulmamış ahmak
Biz bir şey istemeyiz
Bici... bici... bici
Bozburun leblebici
Leblebici: Gızlar goözüm
garariyye
Bakın benzim sarariyye
Koötü kelam etmeyin bağna
Ayranım gabariyye
Leblebiyi gavuram
Kızlar: Gelin kızlar bakalım
Biz şu kazı yolalım
Başında püsküllsüz fesi
Of kokuyor nefesi
Bici... bici... bici
Kel horoz leblebici
Leblebici: Geydüğüm adi şalvar
Kemerimde altun var
Yamacıma gelin bakayım
Beşi birlik dakayım

Leblebiyi gavuram
Kızlar: Bici... bici... bici... bici
Ah anam leblebici
Doğru söyle dolu mu
Ah şu kemerin içi
Bici bici bici
Leblebici: Gelin biz barışalım
Kızlar: Gelin biz barışalım
Leblebici: Kolkola tutuşalım
Kızlar: Kolkola tutuşalım
Leblebici: Kaşıkla oynayarak
Kızlar: Kaşıkla oynayarak
Leblebici: Köyümüze varalım
Kızlar: Köyümüze varalım

Balo Kantosu

Okuyan: Peruz
Makamı: Nihavend

Ben bu gece mutlaka
Gideceğim baloya
Şık bir mösyö bulunca
Gireceğim koluna
Tuvaletim pek muvaffak
Bayılıyor elbet şık
Görünce beni şıklar
Pek çok yalvaracaklar
Aç yüzünü göreyim
Ne istersen vereyim
Açınca yüzümü dideler
Hay gidi gidi gidi
Gidi gidi maskara
Tuvaletin yolunda hay gidi
Gidi gidi seni gidi
Gidi çapkın maskara
Yanakların tombulca hay
Gidi gidi gidi mi
Seni zevzek maskara
Dans ederim baloda
Du ru lu lu lu lu ha ha
Hay gidi gidi gidi
Çapkın maskara
Seni çapkın maskara

Laz Kantosu

Okuyan: Luçika
Makamı: Hüseyni

Trabzon'a gittin mi?
Laz bacıyı gördün mü?
Filika dolusu
Hamsi balığı gördün mü?
El uşağı vurur dizi
Eller görmesin bizi
Babamın kesesinden
Sayacağım beş yüzü
El uşağı uşağı
Fistan düğmelerini
Görüyorum sıkıştırmış
Turunç memelerini
Trabzon uşağı
Ah mert olur, mert olur
O kiraz dudağı
Isırsam ne olur
Altın verdim almazsın
Sen altında kalmazsın
O şeker dudağını
Isırırsam kanmazsın
Ah gelini gelini
Tutamadım elini
Gece gündüz yanıyor
Saramadım belini
Güzeli sevmekten
Ah doyulmaz, doyulmaz
Sen seversin o sevmez
Onda lezzet olmaz
Başında kare başlık
Gel olalım kardaşlık
Güzel bacın var ise
Sana vereyim harçlık
Filikamın üstünde
Vardır tente var tente
Bu bir fani dünyadır
Hem sende var hem bende
Güzeller durur iken
Çirkinlere kim bakar
Yeni yâr geldi
Eskisine kim bakar

"Bak aynalı geriz etsin Nayile" düettesonun notası

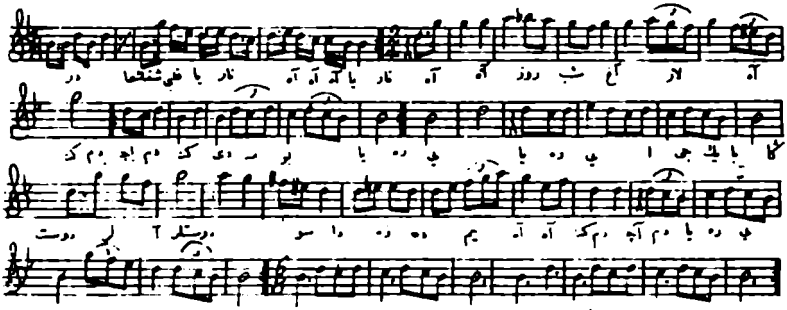

Arabacı kantosunun notası

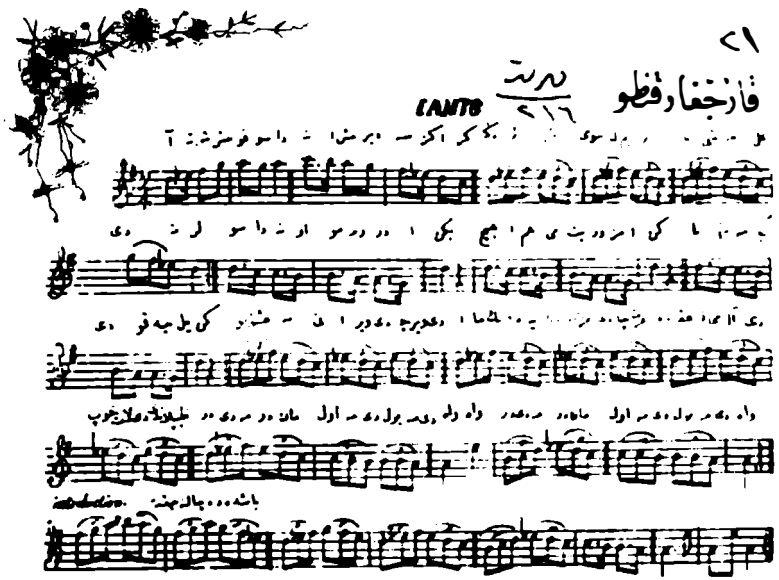

Hüzzam makamında bir kanto

Karciğer makamında bir kanto

Çingene kantolarının birkaçı...

— ٦١ —

چنگانه قنطرسی

سوزیناك پروزك

چنگانه‌لر سورر صفا
عمرنده یلمز جفا
چری باشنده یوق وفا
چنگانه‌لر سورر صفا

چرکیمزك امثالی یوقدر
فال بقان خاجامز چوقدر
باشلایه‌لم کوریزه
فال بقایم بن سزه
جفته ناره چالسك
شمدلر رقاص اویناسك

چنگانه قنطرسی

ب مفیا

چنگانه دیرلر بزه
میلیمز وار کویزه
جر ایچر اکلمیزیز
کیجه کوندوز ذوق ایده‌رز
چالارز کویك آنارز
صکره بز فاله بقارز
چالسون زورنا دف دنبلك
آنلم بزده برو تك

چنگانه قنطرسی

ك . الفی

چنگانه‌لر غم قصاوت اصلا بیلمزلر
کزرلر همسیر ایدرلر هیچ صیقلمزلر
سویلر شرق چالار اویناولر
سمدیکمز قالسون دفع ایدك بکار
ایشته قوقولر قارشوندده
اویناییرم کیچ یاشنده
بکار باقك سیر ایدیکمز
بیکاری باقك کوروکمز
افندیلر هپ باقیکمز
بیکار اویناو یالکمز

چنگانه قنطرسی

صبا ویرژینی

چنگانه‌یز بز صفاکار
یوقدر جهانده جلوه‌کار
چایرلرده یان آنارلر
شرق مانی چاغیریرلر
داریوقه زیللی ماشه‌لر
چالنجه شو چری باشیلر

— ٦٠ —

جنگاه قطرسی

لك . الفی

چنگانه‌لك شاندر یزه
ازغره یاقیشور الیزه
اخشام اولنجه چرکیمزه
راحت ایده‌رز یز یزه
پیرول بکا‌مزکه یزی
چوق سورز ذوق صفایی
هایدك قیزلر هایدك قیزلر چرکیمزه
مانکیزر ویرر مانکیزویرر یاره یزه
زیل چالارز قل بقارز
بقه آتار کولر اویناروز
شنه‌دام شنه‌دام شنغال

جنگاه قطرسی

حجاز م . ویرژنی

چنگانه‌لر صفالیدر
دوکون اینلون سودالیدر
اتریشه قویر غه
جلوه‌سی یك التونه
شراوطکن رقص ایدهلم
مانکیزی چوق یز ایدهلم
به طودی طپ طپ طپیلا
مانکیزلری هان طوپیلا
آیه دوکی چولیدطوکه‌روس یانکیز
هایدغامیه غه اورمانه باقیکز

جنگاه قطرسی

لك . ویرژنی

چنگانه عقلی ذوق وصفاده
صانارز اسقاره ماشه
کافیدك ایچه لابانده
چکیمه کوندوز چالیشیریز
ایشمز یوق جفادن
چالیشیریز اکلنیریز
یان کایریز شنانده
ارغره‌دا کاریز آز
اسکله یاپغه یوق سار
جری باشی کل ایچه ناز
اکلنسون طوپولر پراز

جنگاه قطرسی

شهاوند ویرژنی

چنگانه‌یز جلوه‌کاریز
شو غلنده صف کاریز
چنگانه‌یز بختیاریز
شو غلنده صفا کاریز
ایشمزه ماشه کاریز
یك شانلیدر چرکن

Udi Şamlı Selim'in Kanto *Mecmuasının kapağı 1323 (Hicri)*

قنطو مجموعه سی

صاحب و ناشری :

سودی شاملی سلیم

درسعادت — وزنه جیلرده نومرو ۷۳

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) باب عالی جاده سنده

۱۳۲۳

Sevda Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Nihavend

- İştirak etme bana çektirme elem cefa
Hiç merhamet yok mu cana ruhum hep sana
- Aşk sevda çekerim, seni çoktan severim
Bu dehşetli ateşimden, korkarım yanar ciğerim
- Sensin benim hayıtım, fedadır sana canım
Benim gibi bir güzeli, güç bulursun böyle geleni
- Olmayasın kurban bilmedin kadrimi bir an
Hiç merhamet yok mu zalim, bak hâlime yaşta gencim
- Bir gün çıktım dağlara, yaslanırdım çayıra
Beni yakalayıp bağladılar bir ahıra
- Güzel senin aşkından, eriyip bitti bu can
Uğruna yâr feda olsun, bin beş yüz patlıcan
- Seveceksen sev gel beni, defol ezilmiş domates

Hüzzam Düetto

Okuyanlar: Peruz - Şamram

Şamram: Aşkına düştüm hâlim yaman
Sevda ile yandım aman
Gönül muhabbet nedir
Aşkın bildir ey nevcivan
Peruz: Ciğerim pare pare
Yüreğim pare pare
Var mıdır bu derde çare
Biçaresin yanıma nare

Rakkas Düettosu

Okuyanlar: Peruz - Şamram
Makamı: Hicaz

- Hele bak bak mini mini yavruya
Rakkasmış, rakkasmış kendisi güya
Yavrum öğrense ne ala
- Beğenmiyor beni bu asla
Göreyim oyunun senin
Acep beğenir miyim ben
- Ben güzel polka oynarım
Pire gibi hoplarım
- Seni gidi küçücük maskara
O kadar usta mısın acaba
- Eğer oynar ise benden iyi polka
- Var benden çok bravo sana

Gazete Düettosu

Okuyanlar: Rafael - Peruz
Makamı: Rast

- Bugün bir gazete aldım
Bakalım neler yazıyor
Zira bana merak oldu
Ne havadis yazıyor
Şemsiyemi açayım, zira yağmur yağıyor
Beş liralık elbise, zira boşa gidiyor
- Paradan dandini monşer
Sana bu elbise pek çok yaraşır
- Bilir miydin matmazel şemsiyemi
Vurur idim suratına, pek güzel olmasaydın

Ah Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Nihavend

- Oynayalım zevk edelim
- Oynayıp şad edelim
- Ah, ah, ah, ah, ah
- Merak etme sen civanım
- Oynayalım hem gülelim
- Haydi benim gel şaşkınım
- Benim küçük çapkınım
- Bilmiş ol ki ben dargınım
- Ben de sana baygınım
- Barışalım gel yanıma
- Ateş bıraktın canıma
- Oynayalım zevk edelim
- Haydi şimdi dem edelim

Bestenigâr Düetto

Peruz: Meftun oldum sana ey peri
Derig etme sen bu kemteri
Şamram: Yaktın yandırdın ah beni
Feda ettim can ile teni
Peruz: Ebru keman, hokka dihan
Nazik meyan nazlı hüban
Şamram: Tig müjgan sim gerdan
Servi fidan, huri gilman
Peruz: Aşk ateşi sinemde nihan
Çeşmim akar hep kızıl kan
Şamram: Vay aman balam balam
Ben oldum sana meftun

Düetto

Okuyanlar: Todori - K. Amelya
Makamı: Hüseyni

Todori-Ne sevimli çoban kızı
Yakdı ah kaşı gözü
Pek latiftir hele sözü
Küçük Amelya-Kalmadı tende dermanım
Ah vah ile geçti zamanım
Yandım ben de sana
Yandım ah çobanım

Çingene Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Segâh

- Kâğıthane çayırında
Çolak bana, çatma bana
- Haydi şimdi çatma bana
Göbeğini atma bana
- Aman çolak gel bu yana
Gönül verdim ben sana
- Benim gönlüm olmaz sana
Bak şu maymuna
- Oğlan çolak hâlim yaman
Ayağında paçalı tuman
- Zıpla oynasın
Oradan tenezzül etmem ben
- Çolak sana atarım kötek
İstemem seni şebek
Çingeneye bakan şimdi
Kart çingene aşka düştü
- Ağlama oğlan eşek gibi zırlama
- Zıpla oyna sen patla
- Eşek gibi sen çatla

Çoban Düettosu

Okuyanlar: Küçük Amelya - Todori
Makamı: Rast

Küçük Amelya: Biz çobanız raks ederiz
Raks ederiz
Todori: Koyunları hem güderiz
Hem güderiz
Mee... me...
Koyunları otlatırım otlatırım
Derelerden atlatırım
Me... me... me... me...

Düetto

Okuyanlar: Todori - Amelya

- Amelya gel aguşuma
- Seni sevmem asla
- Kıyma tatlı canıma
- Gel yalvara yalvara
- Niçin beni sevmiyor
- Seni çirkin buluyor
- Aslan gibi duruyor
- Budala gibi ağlıyor
- Şaşırtmış bu ne sevda
- Amelya gir koynuma
- Bekle tamam bir hafta
- Zevzek budala
- Amelya çok ettin naz
- Ben senden etmem haz
- İstisnayız biraz
- Git oradan kaz oğlu kaz
- Amelya gel aguşuma

Kavga Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Rast

- Niye sana vardık, sözlerine kandık
Başımı derde saldık, sokaklarda kaldık
Git istemem artık seni
- Ay, ay, ay, ay
- Seni kalın kafa
- Gelsene insafa
- Saman ye kaba kaba
- Başlamış yulafa
- Yok mu bir metelik
- Cepleri düşmüş dilin
- Otur cebini dik
- Hani ya iğne iplik

Budala Düettosu

Okuyanlar: Amelya - Todori
Makamı: Rast

- Karşımdan defol budala
Defol oradan istemem asla
- Severim seni ah oldum müptela
Ölürüm ayrılmam asla, can verdim sana
- Beni sevmiş budala şaşkın
Hah, hah, hah, hah, hah
- Kıvırınca güzelsin
- Ah, ah, ah
- Acımaz hâlime, olacağım divane
- Raksa devam edip, şad olmayız her zaman
- Aşk ateşinden gayri el aman, aman

Budala Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Uşak

- Haydi git buradan ahmak budala
- İsmine oldum müptela
- Ben sana layık değilim git budala
- Ölürüm ayrılmam asla
- Can verdim sana
- Çünkü güzelsin ah ah ah
- Beni üzersin ah ah ah
- Rahim etmez hâlime olacağım divane
- Yanacağım pervane
- Acıdım hâline
- Raksa devam edip şad olalım her zaman
- Aşk ateşinden gayri elaman elaman

Çingene Düettosu

Okuyanlar: Luçika - Verjini
Makamı: Hicaz

- Kaynanam falcı karı, yoktur onun emsali
Dün akşam çergide çalmış
Kocamın paralarını
- Koluna sepet takar, sokaklarda fal bakar
Güzel olurum diye, başına çiçek takar
- Kocam seni beğenmez, asla sözüne güvenmez
- Kocama gözünü diktin
Seni gidi utanmaz
- Seninki süpürgeci
Meşelikten ne haber
- Seni kahpenin piçi

Enfiyeci Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Rast

- Gel gidelim arayalım
Enfiyemizin kutusunu
bulalım
- Ne olacak toplayacak
ho ho ho
Acep gördünüz mü siz
Zira bulamadık biz
Verin rica ederiz
Nerede kayıp oldu
Yoksa yolda defoldu
- Şurada yok, burada yok
Orada, burada, şurada yok
- Acep gördünüz mü siz
Zira bulamadık biz
Verin rica ederiz
- Ho ho hay, ho ho hay
- İsterim kaybolmuş
enfiyemin kutusu
Oy oy başıma
- Enfiyesiz kalır isem
burnum döner patlıcana
- Hoy hoy hoy isterim.
Bulunmuş şu enfiyemin
kutusu
Ay ay ay bu başka saadet
- Ayıplamayın dostlar zira
bu başka alet
- Hoy hoy hoy elimde
- Cadı ni ni nay nay nay
- Cay ni ni ni nay nay nay
nanay

Hüzzam Düetto

Okuyanlar: Şamram - Peruz

Şamram: Böyle değildim eyvah
ne oldum
Aşkınla yandım sararıp soldum
Peruz: Aşkımdan yanmış
sararmış solmuş
Ben müptelası, o aşk delisi
Şamram: Gel ey meh rü
Kalbim aşkınla doldu
Lütfeyle keremkâr
Kurbanım cilvekâr
Peruz: Yazık çare yok
İtme bana serfürü
Aşk nedir bilmem
Gönlümü sana vermem
Şamram: İtme bu nazı,
yandım ben sana
Rahmeyle güzel yazıktır bana
Peruz: Aşkınla yanayım
Bedbaht mı olayım
Şamram: Yanma sen civanım
Sana ben kul olayım
Peruz: Bana ne oldu, bana
ne oldu
Kalbim tık tık vurdu
Sevda nedir anladım
Ben de sana yandım
Şamram: Cana gel bana
gidelim
Şivekârım, bahtiyarız
Bahtiyarız, bahtiyarız

Çingene Düettosu

Okuyanlar: Peruz - Şamram
Makamı: Uşak

- Haydi bakalım
- Masa yapalım
- Ucuz satalım
- Ucuz satalım
- Amşam olunca yan yatalım
- Çalalım, çakalım, çığırtalım
- Çalayım dümbeleği hazır olun kerize
- A be Beyaz, etmem naz ağam dedi
Masa yap sat, çalınça
Elbet biz de oynarız biraz
- Izgara, maşa, hindibağ satar
Burnum zurna çalar
- Çalsın zurna, dümbelek
Oynayalım biraz gülerek
- Burnu ile zurna çalar
- Va, ra, ra, ra, ra, ra, ram
Va, ra, ra, ra, ra, ra, ram
Va, ra, ra, ra, ra, ra, ram
Haydi kız Naile, tur atalım kerize
Gerdan kırarak, şive saçarak
Şıngıl, şıngıl, şıngıl, mıngıl

Avcı Güzeli Düettosu

Okuyanlar: Luçika - Verjin (Kızın Babası)

Kız-Kuşlarımı ben beslemekteyim
Hem darı ile şu ormanlarda
Aman git buradan avcı güzeli
Babam geliyor görmesin seni
Avcı-İşte gidiyorum kuş meraklısı
Avcı değilim, kız meraklısıyım
Kız-Aman darıldı avcı güzeli
Ben de giderim severim seni
Baba-Kuşlar uçuyor görmüyor musun?
Tüfenk sesi var duymuyor musun?
Kız-Babasın korkma kuşlar uçmazlar
Ben gibi kuşlara tüfenk atmazlar
Baba-İşte geliyor yalnız bir avcı
Elinde tüfenk kendisi bir tek
İşin ne burada avcı güzeli
Bir daha görmeyeyim zira döverim
Avcı-Sakın darılma kızın babası
Burası orman yoktur kapısı
Kız-Madem babacığım şu gelen avcı tek
İzin ver bize olayım hep yek
Baba-Haydi gidelim bizim ormana
Bana yaptınız güzel dubara

Çoban Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Rast

- Gönül verdim bir çobana
Sevdim seni gel bu yana
- Sevmiş beni çoban kızı
Arayıp bulmuyor bizi
- Arayıp buldum ben çobanı
Feda kıldım ben bu canı
- Yanıma gel, yanıma gel
Kaçma benden çobanım
- Kaçmam, kaçmam asla
Sana ben kurban
- Etme bana naz eyle merhamet
Akar gönlüm bir gün elbet
- Ederim of of yârim
Yalvarırım ah ha dile gelirim
- Haydi şimdi raks edelim
Gönlümüzü şad edelim
Gel çoban güzelim
Benim ile raks edelim
Eğlenelim zevk edelim
Raks edelim

At Yarışı Düettosu

Okuyanlar: Şamram - Verjin
Makamı: Nihavend

- Hop hop haydi arkadaş
Biz çok yorulduk
At yarışında bak biz bulunduk
- Bu ne cesur şey imiş
Fıçı gibi şişmiş
- Haydi oradan attan korkan
Gel su iç fıçıdan
- İşte yarış edelim, birbirimizi geçelim
İşte budur er meydanı, durmayıp gidelim
- Asla senden korkan yok
Senin gibi gördüm çok
Seninle söyleşsin
Geçen alkışlansın
- Gel barışalım hop hop hop
Şimdi başlayalım hop hop hop
Bizde hüner pek çok çok
- Alırız şimdi pek çok aferin
Türlü hünerler ile yarışı ederiz
Haydi güzelim alırız biz şimdi
Pek çok aferin
Türlü hünerler ile yarış edeli

Şantöz Düettosu

Okuyanlar: Şamram - Peruz

- Bir şantöz var bana benzer
Güya güzel şarkı söyler
Ağzını burnunu eyer beni beğenmez
Ay ya seni gidi maymun seni
Şimdi kırarım kemiklerini
- İşte al sana bir dayak
Haydi oradan bal kabak
Hele miskin şantöze bak
Vay vay seni tembel miskin seni
Haydi haydi haydi öldüreyim seni
- Söyle benden ne istersin
Sende benden dayak yersin
İşten daim çok kaçarsın
Tiyatroda hep çatarsın
- İşitmeyeyim bu lafları
Ağla böyle zarı zarı
Defol oradan miskin karı
Karnına yersin sopaları
- Uyuz şantöz
- Süprüntü şantöz
- Sümüklü şantöz
- Zilli şantöz
- Bülbül gibi şantöz
- Aman canım şantöz
- Küp kapağı şantöz
- Kalk yıkıl şantöz
- Ah ne güzel dayak yersin şantöz

Kavga Düettosu

Okuyanlar: Todori - Amelya
Makamı: Nihavend

- Koca gayri ben çekemem her gün kavga, maraza
Koca bilmem çıkar bir gün, şu elimden bir kaza
Ah ne gün imiş, ne kara saadet
Git istemem ben seni, koca yerlere bat`
- Sen bat karı, sen ağzını topla
Hiddet ben de artıyor
İtaat et sözüme
Kanım salep gibi kaynıyor
Bırakırım seni olursun pişman
Sonra seni kimse almaz
Bırakırım seni olursun hâlin pek kayak
Sonra seni kimse almaz balkabak
- Haydi miskin bumun akar, pis kokulu uğursuz
Kokmayasın bari koca, gel ekeyim biraz tuz
- Uğursuz, yüzüme bak a maymun
Kızlar sana yan bakıyor, cümlesi benden memnun
Bende gideyim hem evleneyim
Seni burada kocasız bırakayım
- Koca seni kıskanırım, ayrılmam ben senden
- Canım karı deli olma
Ayrılır mı can bedenden
- Maraza bitti nihayet
Karı koca barıştı ne saadet
- Maraza bitti bitti nihayet

Çingene Düettosu

Okuyanlar: Luçika - Verjin
Makamı: Rast

- Güzel fala bakarım
bakla açarım
- Mangizi bol verince size
göbek atarım
- Sulukule çergisi çingeneler
çingenesi
- Çingeneyim ben ne ne
var rastık kaşında
Saç yok başında bak ben
tazeyim
Hem bir taneyim
- Haydi şuradan boyalı be-
bek
Saçlarında dolu kepek
- Kocan beni sever,
hiddetinden sen de geber
- A be kocam sana bakmaz
Tırnağını böyle atmaz
- Bayılmışım kel kocana
Miskin başında parala
- Haydi şuradan be
utanmaz
Dayaktan hiç aldırmaz
Senin gibi fala bakmam
Herkese ben göbek atmam
- Hırlama, zırlama bakma
bana
Fal bakarım baklalar
A be şıllık çatma bana
- Boncuklarım katar katar
Kocan eşek sevdi satar
Benim kara kocacığım
Ayı gibi bayılırım
Şebek midir, mayman mudur
A be kocam sana bakmaz
Sıska karıdan hoşlanmaz
- Ayı gibi iri karı
Yersin benden yumrukları
Yumruğumu fırlatırım
Ayı gibi bayıltırım
- Ben de sana tef çalayım
Ayı gibi oynatayım
- Ben de sana tef çalayım
Maymun gibi zıplatayım

İzdivaç Düettosu

Okuyanlar: Peruz - Şamram

- Gel matmazel inat etme
İpek gibi delikanlıyım ben
Pek çok kızlar pencereden
beni görünce
Bayılıyorlar beni görünce
katılıyorlar
- Bakın bakın şu ahmak
budalaya
Gezme gezme demedim mi
sana ardım sıra
Defol artık zevzek sersem
budala
Boş yere yanma...
- Kız aşkından ben harap
oldum
Yana yana bak ben kül oldum
Azıcık görünce sevdim
ben seni
Şu yanmış gönlümü
- Fıçıya benzersin sen
Aşk zırzırısın sen
Bak biraz suratına haydi
Orada durma
Burada maymuna
benzersin sen
- Zor bulursun bu kelepiri
Fenerlerle arasın beni
Evde kalıp pişman olursun
Bulamazsın benim gibi
güzel kocayı
- Ahmak, maymun, zevzek,
sersem...
- İnat etme mutlak alacağım seni
- Nereden çıktı bu karşıma
Ben varmam sana...
- İki gözüm ah efendim kıyma
bana sen
Senin için çokça yandım ben
- Haydi şöyle dolaş mantar
yemem ben
Kulağına zümrüt küpe alacağım
ben
- Haydi oradan kaytarıcı
Çok kıtıbiyozsun sen
Ceplerinde beş para yok
Pek tirilsin sen
- Buna derler sarı sarı liralar liralar
Buna derler sarı sarı liralar liralar
- Hoşça, moşça, yuvarlakça
Varacağım ben
Hoşça, moşça, tombalakça
Varacağım ben
Hoşça, moşça, pek parlakça
Varacağım ben

Kavga Düettosu

Okuyanlar: Şamram - Verjin

- Pencereye çık matmazel,
işte geldim yine
Yalvarırım matmazel,
insaf et bu hale
- Ne istersin sen
kapımdan, hoşlanmam asla
Sen defol oradan,
maymun maskara
- Gece gündüz ağlamatan,
uyku girmez gözüme
Bir kere yüzünü görsem,
deyme artık keyfime
- Bakın şunun biçimine,
benzemez mi dubaya?
Bu suratla aşık olmuş,
defol maymun maskara
- Hakaret etme güzelim,
yanıyorum seraba
Diz çökerek ağlayarak,
işte geldim yanına
- Sokulma gelme yanıma
Haydi zevzek budala
Elinde var gitarası,
kızların maskarası
- Niçin beni istemezsin sen
Çirkin miyim bu kadar?
Boyum bosum yusyuvarlak
Herkes böyle koca arıyor
- Katıldım a budala
Turp sıkayım aklına
- Yalvarmaktan ah kalmadı
derman
Gidersem pişman olursun, iyi
düşün karışmam
- Öyle baygın bakma bana
Bir para veremem sana
Benzersin ham armuda
- Nereden de gördümdü kız seni
Yaktın kül ettin sen beni
Anladım acımıyorsun, bari artık
gideyim
- Dur ah gitme mösyö
Aman bir şeyler oluyor bana
Fena halde acıdım, varacağım
sana
- Tebrik edin bu müşteriyi nurubum
Nurulu nurulum nurulum aman
Sevdin beni nurulum
nurulum aman
- İnandın mı be budulu ha ha ha ha
Haydi oradan muşmula ha ha ha ha
- Siz söyleyin efendiler of of aman
Buna mızıkçılık derler of of aman
- Bırak tutma eteğimi of of aman
Döverim çapkın ben seni of
of aman
- Zor bırakırım ben seni of of aman
Öldürdün minyon beni
Of of aman vay aman

Düetto

Okuyanlar: Peruz - Şamram

Ben bir köylü kızıyım, böyle gezerim
Ah şu öksüz kalbimde, neler sezerim
Anam da yok, babam da yok, kimsem yok
Hep derdimi şuracığımda gizlerim

Tan yeri ağarırken hemen kalkarım
Giyinir, kuşanır, damımdan çıkarım
Şu geniş ormanlar, şu güzel çiçekler
Güneşten evvel hepsi de beni bekler

Kaval çalar sürülerle koyun meler
Benim yârim oturur hep beni gözler
İşte bakın şimdi şu ormana
Salınarak yârim gelir buraya

Önünde oynaşıp durur davarlar
Hele bakın ne acıklı kaval çalar
Ah gel gel sevgili yârim çabuk gel
Ben bir işçiyim, sen zavallı bir çoban

İkimizin hâli aman pek yaman
Seni canı gönülden sevdim artık inan
Köylülerin hepsi olmuş düşman

Acaba sen de beni seviyor musun?
Yoksa yüzüme gülüp geçiyor musun?
Dur şimdi dur, ben seni çabuk anlarım
Kendimi şuracıkta güzel saklarım

Ben bir talihsiz çobanım, hep ağlarım
Ah yüreğimi ince ince dağlarım
Bilmez hâlimi kimse ona yanarım
Yanarım, yandıkça yarimi anlarım

Fakat niçini niçin vaadini unuttu
Demek ki yârim beni şöyle avuttu
Merhamet etmez ise bana o vefa
Onsuz bu yerlerde bulamam sefa

Söyle dilber sen bana
Niçin gösterirsin aşkıma cefa
Candan seviyorum seni inan bana
Merhamet eyle sabrım kalmadı zira

Sus artık olsun artık yeter
Sözlerin hep yüreğime tesir eder
Anladım, anladım seni şimdi artık
Kalbinde var bana muhabbetten eser
Ah zaten pek iyi bilirsin ki sen
Severim aşığın olmuş olmuş ezeli
Yeter yeter artık hicranlı söyleme
Kalbim senindir, fakat sen de benim ol

Çoban Düettosu

Okuyanlar: Peruz - Şamram - Şevki
Makamı: Hüseyni

- Kuzuları otlatırım
Ben şu karşıki çayırda
- Ben de seni ah görünce
Meyil verdim gel güzelim konuşalım
- Ateş bıraktın benim canıma
Yanyana ağlayarak, işte geldim yanına
- Ben de senin ateşine yanayım
Hem anamdan, hem babamdan kaçıp sana geleyim
- Alıp seni kaçayım ben
Aman, aman, aman
Ala gözlü, sarı saçlı, gayet güzel çobanım
- Kar gözlü çoban seni severim
Bir canım var, ister isen onu dahi veririm
- Hay, hay, hay, hay
Hele bakın kızım ile şu çobana
Kuzuları bırakmışlar, yüz üstüne orada
- Ağlama zırlama sor kızına
- Yandım babacığım ben şu çobana
- Yanacağım
- Babacığım
- Baygınım
Öyle mi olmuş, böyle mi olmuş
Ben ne yapayım ikinizi
Haydi böyle doğru köye gidelim
Düğün kurup, pilav zerde yiyelim

Kanto Yazarları ve Mekânları

Abdülrezzak Efendi: Tuluat oyuncusu ve tiyatro müdürü. 1845 yılında İstanbul'da doğdu. İlk olarak Küçük İsmail'in idaresinde çalıştı. 1885 yılında kendi adına bir tiyatro kurdu. 'Gülünçhane' adını verdiği bu tiyatroda ilk olarak 'Balıkçı Abdi' oyununu oynadı. Sözlerinde ve nüktelerinde aşırı gitmemiş olması ile kendisine 'Abdülrezzak-ı udhuke-ahlak' lakabı takılmıştır. Bu şöhreti onun II. Abdülhamid döneminde saray tiyatrosuna alınmasını sağlamıştır. Abdülrezzak II. Meşrutiyet'e kadar sarayda kaldı. Meşrutiyetin ilk gürültülü oyunlarından 'Vatan-yahut-Silistre'de canlandırdığı Abdullah Çavuş rolu ile başarı kazandı. 11.9.1914'de öldü.

Ahmet Rasim: 1864 yılında doğdu. İlk yazılarını Ahmet Mithat Efendi'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya bayladı. 1927-1932 döneminde İstanbul milletvekilliği yaptı. 140'a varan eser yazan Ahmet Rasim 21 Eylül 1932'de öldü. Eserlerinden bazıları *Fuhş-i Atik, Hamamcı Ülfet, Gecelerim ile Birlikte, Muharrir Bu Ya, Eşkal-i Zaman*'dır.

Altınyurt Kulübü: İstanbul'un özellikle voleybolda ün salan kulübü. Mehmet Fuat yönetiminde milli takımlara ve kulüplerimize onlarca yıldız kazandırdı.

Amerikan Tiyatrosu: Galata'da Tophane Caddesi 216 numaralı binada faaliyet gösteren bir nevi içkili gazino idi. Kantocuları ile ün yapan tiyatronun müşterileri daha çok gemicilerden oluşurdu. Tiyatro aynı zamanda Alkazar ve Alkazar Amerikan adları ile de anılırdı.

Apollon Tiyatrosu: Kadıköy'de faaliyet gösteren bir tiyatro idi. Afife Jale'nin bu tiyatroda sahneye çıkmasıyla birlikte sık sık polis baskınına uğramasıyla bilinir. Ahmet Nuri Bey'in 'Ceza Kanunu,' 'Dört Cihar,' 'Belkis' gibi oyunları Apollon Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Daha sonra Hale ve Reks sinemaları adları altında faaliyet gösterdi.

Aranlık: Oyuncu. Küçük İsmail'in Temaşahane-i Osmani Tiyatrosu'nda 'Asılmış Adam' piyesinde oynamıştır.

Arpad Burhan: 1910 yılında Mudanya'da doğdu. Sanat hayatına 1936'da *Servet-i Fünun* dergisinde başladı. Birçok gazetede çalışan Arpad'ın 15 kadar çeviri kitabı vardır. Başta *Direklerarası* olmak üzere sahnelerimizin geçmişine ışık tutan önemli eserler verdi.

Astik: Eski müzikli tiyatro oyuncularındandır. 1885 yılında doğdu. Kardeşi Siranuş ile şarkılı oyunlarda oynadı. 'Jirofe Jirofe'de Venüs rolünü oynadı. Benliyan trupu ile yaptığı bir Selanik turnesinden dönüşte İstanbul'da öldü. (1884)

Ferah Tiyatrosu: Şehzadebaşı'nın ünlü tiyatrolarından biridir. Bir süre sonra yanmış ve yeniden yapıldıktan sonra Yeni Ferah adı ile faaliyete başlamıştır.

Fersan Refik: 1893 yılında doğdu. Hafız Mehmed Şemsettin Bey'in oğludur. Tamburi Cemil Bey'den 12 yaşından itibaren tambur dersleri almaya başladı. Şarkı, peşrev ve saz semailerinden oluşan birçok eseri mevcuttur. Eserlerinden bazıları *Dün Yine Günümüz Geçti Beraber, Herkes Gitti Yalnız Kaldım Meyhanede, Rüzgâr Uyumuş Ay Dalıyor, Her Taraf Issız*'dır.

Darülbedayi: 1914 yılında dönemin Belediye Başkanı Dr. Cemil Topuzlu'nun girişimi ile kurulan ilk tiyatro okuludur. Daha sonra Odeon Tiyatrosu Müdürü Andre Antoine'nin çağırılması ile Şehzadebaşı'nda (Letafet Apt.) bir yer kiralandı ve çalışmalara başlandı. Kuruluşun adı 'Darülbeday-i Osmani' olarak kayıtlara geçti. 1915 yılında bir tüzük hazırlandı. İlk maddesi tiyatro öğreniminin kurulan bir sahnede edebi eserlerin oynanması ile sanatçı yetiştirilmesini içeriyordu. Böylece tiyatro oyunları yazanların da çoğalması sağlanacaktı. Darülbedayi'den birçok tiyatro sanatçısı yetişti. 1931 yılında 'İstanbul Vilayeti Umumi Meclisi' tarafından hazırlanan tüzükle İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun kurulmasına karar veriliyordu. Darülbedayi'nin faaliyeti 1934 yılına kadar devam etti. Bu tarihte 'İstanbul Şehir Tiyatrosu' adını aldı.

Darüttemsili Osmani: Osmanlı tiyatro evi.

Dümbüllü İsmail: Direktör, tuluat ve perde oyuncusu. 1897 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Sultan Abdülhamid'in silahşörlerinden Zeynel Abidin Efendi idi. İlk olarak Kristal Gazinosu'nda çalışmalara başladı. Daha sonra Şehzadebaşı'nda Hasan Efendi ile devam etti. 1917 yılında başladığı tuluat sahnesinde ün kazandı.1944 yılında Feriha Hanım ile evlendi. 50 yılı aşkın sahnelerden ayrılmayan İsmail Dümbüllü 5 Kasım 1973'de öldü.

Güllü Agop: Direktör, rejisör ve tiyatro müdürü. 1840 yılında İstanbul'da doğdu. Şark Tiyatrosu ve Gedikpaşa Tiyatrosu'nda çalıştı. Daha sonra Türkçe oyunlar veren bir kumpanya kurdu. Üsküdar, Tophane gibi semtlerde tiyatrolar kurdu. Müslüman olarak Yakup Efendi adını alan Güllü Agop 1902 yılında öldü.

Handehane-i Osmani Kumpanyası: Abdürrezzak tarafından kurulan bir kuruluş.

Hayalhane-i Osmani: Şehzadebaşı'nda Ferah Tiyatro karşısına rastlayan bir binada idi. Tam karşısında Kavuklu Hamdi'nin ortaoyunu kumpanyası vardı. Kel Hasan sanat hayatının sonuna kadar bu binada oynamıştır.

Koçu, Reşat Ekrem: 1905 yılında İstanbul'da doğdu. Bursa Lisesini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini kazandı. Mezun olduktan sonra (1930) uzun

yıllar İstanbul liselerinde tarih öğretmenliği yaptı. 1944 yılından itibaren yayınına başladığı *İstanbul Ansiklopedisi*'ni tamamlayamadan öldü. Günümüze kaynak olarak birçok eser bırakan yazarın başlıca kitapları *Eski İstanbul meyhaneleri, Darülaceze Tarihi, Osmanlı Padişahları, Erkek Kızlar, Haşmetli Yosmalar, Patrona Halil*'dir.

Kavuklu Hamdi: Orta oyuncusu ve tiyatro müdürü. 1841 yılında İstanbul'da doğdu. Dönemin ünlü orta oyuncusu Hacı Bekçi'nin topluluğuna çırak olarak girmiş ve sanat hayatına atılmıştır. 1873 yılında Kavuklu'ya çıkmak için ustasından pazat aldı. Sultan Aziz zamanında saraya alındı ve 1875 yılına kadar sanat hayatına burada devam etti. Küçükpazar, Yeşiltulumba Gazinoları, Hayalhane-i Osmani gibi sahnelere çıkan Kavuklu Hamdi 1895 yılından sonra şöhretini yitirmeye başladı. 28.11.1911'de öldü.

Kel Hasan: Tuluat oyuncusu. 1874 yılında İstanbul'da doğdu. İlk olarak Kuşdili'nde Küçük İsmail'in tiyatrosunda ikinci komik olarak sahneye çıktı. Daha sonra kendi adına bir tiyatro kurdu. Kendi yarattığı Aptal Uşak rolü ile ün kazandı. 1908 Meşrutiyeti ile bir bocalama devresine giren Kel Hasan geçmişteki parlak devresini bulamadı. 1929 yılında öldü.

Kuşdili Tiyatrosu: Kadiköy'de şimdiki Tramvay Müzesi.

Küçük İsmail: Orta oyuncusu ve tiyatro müdürü. 1854 yılında ilk olarak orta oyunu ile sanat hayatına atıldı. Kavuklu Kör Mehmet'in oğlu rolü ile ün kazandı. 'Küçük' lakabı ile tanınan oyuncu, tuluat kumpanyası kurarak genç aşık rollerinde oynadı. 1883 yılında Temaşahane-i Osmani trupunu kurdu. Trabzon, Halep ve Adana'da uzun süreli turneler yapan Küçük İsmail 1928 yılında öldü.

Küçük M. Kemal: Oyuncu ve yazar. 1901 yılında Girit Adası'nda doğdu. 1920 yılında stajyer olarak Darülbedayi'ye girdi. Şehir Opereti ve Türk Tiyatrosunda çalıştı. *Tiyatro* isimli bir kitapta tiyatro kurslarında verdiği dersleri topladı (1930). Birçok piyes ve oyuna imzasını atan M. Kemal Küçük 23.4.1936'da öldü.

Mahmure Şenses: Mahmure Şenses'in Sahibinin Sesi'nden çıkan taş plakları 1934 listesinde 8 tane olarak görülür. 16 parçanın tamamında ağırlık espri üzerinedir. 'Yeni Moda Kanto,' 'Yanıyorum A Dostlar,' 'Züğürt Aşık,' 'Sıtkı Baba'nın Şansı,' 'Hop Hop Gelen Var,' 'Erkek Bakınca Az Baygın,' 'İçtik Coştuk' taş plaklarından bazılarıdır.

Mahmure Handan: 1915 yılında İstanbul'da doğdu. 'Kıymetli muganniyelerimizden biri' olarak vasıflandırılır. Sahibinin Sesi ve Odeon firmalarına plaklar yaptı. 'Kollarımın Arasında,' 'Dün Gece Koynumda,' 'Filika,' 'İsmin Nedir,' 'Zaif,' 'Şişman Aranır mı,' 'Mini Mini Bir Kızdın,' 'Kah Alırsın Kucağa,' 'Fikrimce' taş plaklarından bazılarıdır.

Manakyan: Oyuncu, yazar, rejisör ve direktör. İstanbul'da doğdu. 1857'de amatör olarak sahneye çıktı. Manakyan 1888 yılında Osmanlı Dram Kumpanyası'nı kurdu ve otuz yıl bu tiyatroyu yönetti.

Millet Tiyatrosu: Şehzadebaşı'nda faaliyet gösterirdi.

Milli Sahne: Şadi Fikret'in 1923 yılında Darülbedayi'nin İzmir yolculuğundan sonra Ankara'da kurduğu trupun adı.

Musahipzade Celal: Tiyatro yazarı. 31.8.1868'de İstanbul'da doğdu. III. Selim'in musahiplerinden bestekâr İzzet Şakir Ağa'nın torunudur. İlk eserini 1912 yılında yazdı. 1927 yılından sonra genellikle Osmanlı sosyal hayatını anlatan komediler yazmaya başladı. 1912-1932 yılları arasında yazdığı 18 komedisi toplu olarak 1936 yılında basıldı. 20.7.1959'da öldü.

Nezihe Hanım: 1897 yılında İstanbul'da doğdu. İlk derslerini Kemani Salih Bey'den aldı. Arabistan ve Mısır gibi ülkelerde konserler verdi. Kalaycı Kantocu en önemli parçalarından biridir. 'Seni Gidi Çapkın Seni,' 'Gurbet Ellerde,' 'Serpilmiş Uyurken,' 'Pek Küçüktün' diğer parçalarıdır.

Neriman Hanım: Beşiktaş'lı Kemal Şenman ile düet yapan, Colombia firmasına 25 taş plakla en çok okuyan sanatçılardan biridir. Film müziklerinde, özellikle Leyla ile Mecnun filminde 'Oh Oh Ne Güzel Şey,' 'Hey Pınar Derin Pınar' parçalarını okumuştur. Beşiktaş'lı Kemal ve Hafız Burhan ile de plak yaptı. 'Balıkçılar,' 'Kapıyı Tak Tak,' 'Kara Kız,' 'Adanalı Kız,' 'Fındık,' 'Bana Yakın Gel,' 'Taka,' 'Sosyete Avcısı,' 'Patlatalım Biraları,' 'Sarmaşık,' 'Güzelim Gel Yanıma' diğer plaklarıdır.

Ortaç, Yusuf Ziya: 1896 yılında İstanbul'da doğdu. İzmit Sultanisi'nde başladığı edebiyat öğretmenliğinden sonra, Orhan Seyfi Orhon ile birlikte dergi çıkarmaya başladı. *Servet-i Fünun, İnci, Büyük Mecmua, Türk Yurdu* gibi dergi ve gazetelerde çalıştı. Eserlerinden bazıları *Binnaz, Nikahta Keramet, Beşik, Ocak, Sarı Çizmeli Mehmet Ağa, Gün Doğmadan* ve *Göz Ucuyla Avrupa*'dır.

Othello Kâmil: Oyuncu. 1889 yılında İstanbul'da doğdu. İlk olarak 1908 yılında sahneye çıktı. 1914'de Darülbedayi'nin imtihanına girdi ve kazandı. Ancak okulun başlayamaması yüzünden Gavril'in Komedi-Dram Kumpanyasına katılarak Anadolu turnelerinde çalıştı. Othello piyesindeki rolünden dolayı 'Othello Kâmil' lâkabı ile anılıp, ün kazandı. 1932'de öldü.

Ruhat Hanım: Sahibinin Sesi'nden çıkan taş plakları arasında 12 önemli parçası vardır. İpek Saçlı düettosu ön plandadır. 'Şu Kızın Gözleri,' 'Çobanın Aşkı,' 'Ana Baba Nasihatı,' 'Karıkoca Anlaşması' taş plaklarından bazılarıdır.

Sahne-i Alem: Yalnız gündüzleri oynayan ve en çok kantoya önem veren bir tiyatro topluluğu.

Sanayi Nefise: Güzel Sanatlar.

Seyhan Hanım: 1913 yılında İstanbul'da doğdu. Musikiye olan merakı dolayısıyla orta tahsilini bitirdikten sonra İstanbul Konservatuvarı'na giderek Mösyö Talariko'dan ders almaya başladı. Türk Ocağı konserlerine iştirak etti ve büyük başarı gösterdi. Tango, fokstrot, rumba türünde eserler okudu. 'Daha On Beşindesin,' 'Çapkın,' 'Yıldızların Altında,' 'Şen Kuzu Gibi,' 'Kadın Nedir Senin Adın' ve 'Alev' taş plaklarından bazılarıdır.

Süheyla Bedriye Hanım: 1910 yılında İzmir'de doğdu. Müzik dünyasına küçük yaşta başladı. Sahibinin Sesi firmasından çıkan kanto ve düettoları mevcuttur. 'Karşıyakalı,' 'Sarıyar,' 'İkimiz de Bir Olsak Kanto,' 'Sazına Tel Bağladım,' 'Beyoğlu Güzeli' taş plakları arasındadır.

Şnork Efendi: 20. yüzyılın başında piyasanın önemli udilerinden idi.

Tepsi Burhanettin: Oyuncu ve tiyatro müdürü. 1882 yılında Tarsus'ta doğdu. Babıali'de önemli bir memurluğu bırakarak Avrupa'ya gitti. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra yurda dönen Burhanettin Tepsi, tiyatro için düşündüklerini bir bir uyguladı. Muhsin Ertuğrul, Şadi İ. Galip ve Afife Jale ile çalıştı. 1947 yılında öldü.

Türk Operet: Celal Sururi, Lütfullah Sururi gibi bazı operet oyuncularının kurdukları bir trup.

Uşaklıgil, Halit Ziya: 1866 yılında doğdu. Reji İdaresi'nde muhasiplikten sonra Servet-i Fünun topluluğuna girdi. 1909-1912 arası Sultan Reşad'ın mabeyn başkatipliğini yaptı. *Son Posta* Gazetesinde hatıralarını yazdıktan sonra köşesine çekildi. 25 kitapta toplanmış 150'den fazla hikâye, tiyatro, şiir, hatıra, makale türünde 60'ı aşkın eseri bulunan Uşaklıgil 27 Mart 1945'de öldü.

Varyete Tiyatrosu: Beyoğlu Halep Çarşısı'nda kurulan bir tiyatrodur.

Yalçın, Hüseyin Cahit: 1874 yılında Balıkesir'de doğdu. Meşrutiyet'in ilanından sonra memurluktan ayrıldı ve *Tanin* gazetesini çıkardı. Mütareke döneminde İngilizler tarafından Malta'ya sürülen Yalçın, ikinci sürgününü siyasi nedenlerden dolayı Çorum'da yaşamıştır. 1896-1901 yılları arasında Servet-i Fünun'un roman ve hikayecilerinden biri olarak ün yapan yazarın 60'a yakın eseri mevcuttur. Bunun yanında çeviriler de yapan Yalçın, 1957 yılında İstanbul'da öldü.

Zobu, Vasfi Rıza: Oyuncu ve yazar. 1902 yılında İstanbul'da doğdu. Birçok tiyatro eseri ve çevirileri mevcuttur. 1921'de *İki Çiçek ve Bir Böcek*'le başlayan ve 1965'de *Modern Aile*'ye kadar uzanan çok sayıda eseri tiyatromuza kazandıran Vasfi Rıza Zobu ayrıca Darülbedayi'de de görev yapmıştır.

Sözlük

A **Afet-i Devran**: Dünya güzeli.
Afitab: Güzel, parlak yüzlü.
Aguş: İki kolun açılmış çevresi, kucak.
Ağur ağçik: Ermenice güzel kız.
Avam: Aşağı sınıftan sayılan halk.
Azamet: Büyüklük.

B **Baro**: Çingenece büyük seçkin adam.
Baloz: Özellikle Galata çevresindeki kimi müzikli meyhane, eğlence yeri.
Bedil: Güzellik ölçülerine uyan, beğenilen.
Bend olmak: Bağlanmak.
Bilâhare: Sonra.
Bombar: Geviş getiren hayvanların kalın bağırsağının sonundaki küçük yağlı bağırsaktan yapılan dolma.
Bosko: Tabiatla öne çıkan açıklık, dağlık, kır görünüşlü dekor.

C **Cazgır**: Pehlivanları yüksek sesle izleyicilere tanıtan kimse.
Civan: Genç.

Ç **Çaparî**: Çok iğneli olta.
Çeribaşı: Eskiden Askerbaşı anlamında iken şimdi çingenelerin ileri gelenlerine verilen ad.
Çerçi: Köy gibi küçük yerlerde dolaşarak ufak tefek eşya satan gezginci esnaf.
Çerge: Derme çatma çadır, çingene çadırı.
Çergi: Çingene çadırı.
Çetele: Eskiden ekmekçi, sütçü gibi esnafın uzunlamasına ikiye bölüp üzerine ker-

tikler atarak hesap tuttukları ağaç dalı.
Çorbacı: Tiyatro patronu.

D **Dirhem**: Gümüş para, okkanın 400'de biri.
Dem: Gözyaşı.
Duba: Saçtan ya da ağaçtan dikdörtgen prizma ya da buna benzer şekillerde yüzer ağaç.
Dubara: Tavla oyununda her iki zarın ikili düşmesi, oyun, düzen.
Düet: İki çalgı ya da ses için düzenlenmiş müzik parçası.
Düetto: Karşılıklı iki kişi tarafından söylenen şarkı.
Dükkân: Tuluatçıların diliyle tiyatro.
Düzden dağa çıkanlmak: Dağa kaçırılmak, düze inmek eşkiyalıkla ilgilidir. Düze inen silah bırakır.
Desise: Gizli hile, oyun.

E **Edevat**: Aletler.
Elado etmek: Çekip almak.
Elvan: Renkler.
Endaz: Atan, atıcı anlamıyla kelimeleri sıfatlaştırır.
Enfiye: Çürütülmüş tütünden yapılan ve keyif için buruna çekilen toz.
Envai: Çeşitler.
Erkân: İleri gelenler.

F **Facia-ı dram**: Acı dolu oyun.
Fevkinde: Üstünde, yapılan.
Feyz: Bolluk, ihsan, ilerleme.
Figan: Bağırma, çağırma, inleme.
Filika: Harp ve ticaret gemilerinde bulundurulan sandal.
Furi: Seyircinin yüksek alkışı.

G **Gacı**: Kadın.
Galp etmek: Görünmemek.

H **Harb-i Umumi**: Birinci Dünya Savaşı.
Hengâme: Kavga, gürültü.
Hiciv: Yergi, bir kimseyi, bir düşünceyi, bir alışkıyı sanatlıca verme.
Hoşor: Eti budu yerinde, topluca ve güzel kadın.

İ **İftirak**: Ayrılma, perişan olma.
İstiğfar: Tanrı'dan günahı bağışlanmasını dileme.
İzhar: Belirtme, gösterme, açığa vurma.

K **Kalafat**: Geminin kaplama tahtaları arasını üstüpü ile doldurup ziftleyerek su geçirmez duruma koyma, bir görevliyi yetkilerini kullanamayacak başka bir yere vermek.

Kalantor: Ensesi kalın, hâli vakti yerinde.
Kamera: Oda dekoru.
Kameri: Ay ile ilgili.
Kanto: Sahnede hareket ederek şarkı söylemeye yönelik sanat dalı için yazılmış özel şarkı.
Kavuklu: Orta oyunu kişilerinden.
Kethüda: Kâhya.
Kıtıblyoz: Değersiz, bayağı, sünepe.
Kişniş: Bir tür meyve. Üzeri şeker ile kaplanmış şekline kişniş şekeri denir. Ayrıca Anadolu'da kara kimyon diye de adlandırılır.
Komik-i Şehir: Tuluat tiyatrosundaki baş komik.
Koyuntu: Kulis.
Kuartet: Dört kişilik müzik topluluğu ve bu topluluğun çaldığı ya da söylediği parça.
Kumpanya: Tiyatro topluluğu.
Kübera: Ulular, büyükler.
Külhanî: Külhanbeyi. Hafif küfür gibi kullanılan bir okşama sözü: 'Külhani neler de biliyor.'

L

Lüp: Argoda hiç emek vermeden ele geçirilen şey.
Lüpçü: Lüpe konmasını seven.
Latif: Yumuşak, hoş.

M

Madik atmak: Hile yapmak, dolap çevirmek.
Maharet: Ustalık.
Mail olmak: Düşkün olmak.
Manglz: Argoda para.
Manzara-ı umumiye: Genel manzara.
Maruf: Bilinen, tanınmış.
Ma'şuka: Sevilen kadın.
Mavnacı: İç deniz taşıtı tayfası.
Mecidiye: Abdülmecid zamanında çıkarılmış altın lira.
Meftun: Büyülenmiş gibi kendine sahip olamayacak derecede tutkun.
Merdane: Erkeğe yakışır surette.
Meş'al: Işık kabı.
Meşreb: Yaratılışta olan nitelik.
Meşum: Uğursuz.
Mey: Şarap.
Meyyal olmak: Düşkün olmak, fazla eğilmek.
Muaşaka: Karşılıklı sevişmek.
Muganniye: Şarkı söyleyen.
Muhatap: Kendisiyle söz söylenilen, kendisiyle konuşulan kişi.
Muhavere: Konuşma.
Mukadder: Önceden karar verilmiş.
Müdavim: Devam eden.
Mükahhal: Sürmeli, sürme çekilmiş
Mürekkeb: İki veya daha ziyade şeyin karışmasından meydana gelen.

Mümeyyiz: İyiyi, kötüyü, doğruyu ayırdeden. Bir dairede katiplerin yazdıklarını düzelten katip.
Münhasır: Her tarafı kuşatılmış. Yalnız bir şey veya bir kimseye mahsus olan.
Münekkid: Tenkitçi.
Müste'cir: Bir şeyi kira ile tutan, işleten.

N
Nagehan: Ansızın, birdenbire.
Nazaran: Göre.
Nazır: Bakan
Nebze: Az şey.
Niyaz: Yalvarma.
Nuş: Farsça'da tatlı dilli.

O
Operet: Eğlenceli ve içinde sessiz konuşmalar olan sahne yapıtı.
Orta oyunu: Tuluata dayanan bir Türk halk oyunu.
Otantik: Esas, doğru.

P
Pandomim: Yalnız hareketlerle oynanan sözsüz sahne oyunu.
Pano: Üzerinde bildiri, tanıtma ya da açıklama kâğıtları tutturmak için hazırlanmış levha.
Parsa: Seyircilerden toplanan para.
Peşiman: Pişman, nedamet getirmiş.
Peyk: Uydu.
Potin: Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı ya da yan tarafı lastikli ayakkabı.

R
Rabıta: İki şeyi birbirine bağlayan nesne, ilgi, münasebet.
Raksetmek: Oynamak, dansetmek.
Ram etmek: Teslim almak.
Rengârenk: Türlü renkler.

S
Sarfiyat: Harcama.
Seciye: Huy, yaradılış, karakter.
Sefak: Arapça zarif ve güzel konuşan.
Serkisof: Osmanlı döneminin tanınmış ve 'Şimendifer' olarak ünlenmiş Rus köstekli saati.
Sukût-u hayal: Hayal kırıklığı.

Ş
Şad etmek: Sevindirmek.

T
Tavassut: Araya girme, aracılık.
Tefrik: Ayırma, ayrı tutma, seçme.
Telakki: Anlayış, görüş.
Tevatür: Bir haberin ağızdan ağıza geçerek yayılması.

Tiran: Tuluatçı ağzı ile hain kötü adam.
Tirat: Bir tiyatro oyununda oyuncuların uzun soluklu konuşmaları.
Trombon: Bir çeşit nefesli çalgı.
Toka etmek: Vermek.
Tuluat: Akla gelen doğal şeyler.

V

Varit olmak: Gelmek, erişmek.
Varyete: Şarkı, dans, temsil gibi aralarında ilişki bulunmayan farklı oyunlardan oluşan gösteri.
Vodvil: Hareketli ve eğlenceli bir konuya dayanan içinde şarkılara yer verilen hafif güldürü.
Vuslat: Sevenin sevdiğine kavuşması.

Z

Zenaat: Meslek.
Zevat: Kişiler, zatlar.
Zevce-i Meşrua: Meşru eş.
Zikir: Anma, söyleme.
Ziya: Işık.
Zuhur: Görünme, belli olma.

Kaynakça

Darülbedayi'nin Elli Yılı, Doç. Dr. Özdemir Nutku, Ankara Üni. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1969.

Karagöz, Nafi Atuf Kansu, CHP Yayınları, 1941, Ankara.

Yıldız Sarayı'ndan Mütarekeye Kadar Hatıralar, Celal Esat Arseven, *Dünya Gazetesi*, 1960.

Sergüzeşt-i Nono Bey ve Elmas Boğaziçi, Salah Birsel, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1982.

Kıldan İnce Kılıçtan Keskin, Gülriz Sururi, Milliyet Yayınları, 1978.

O Günden Bu Güne, Vasfi Rıza Zobu, Milliyet Yayınları, 1977.

Eski İstanbul Ramazanları, Halit Fahri Ozansoy, İnkilap ve Aka Kitapevleri, 1968.

Sahibinin Sesi Türkçe Plakların Esamisi, No 4, Yıl 1930.

Tarihten Güncelliğe, Murat Belge, İletişim Yayınları, 1997.

Dümbüllü İsmail Efendi, Sadi Yaver Ataman, Yapı Kredi Yayınları.

Pembe Maşlahlı Hanım, Sermet Muhtar, Akşam Kütüphanesi, 1933.

Colombia Türkçe Plakları Umumi Kataloğu, Numune Matbaası, 1941.

Colombia Plak Genel Kataloğu, Zeki Basımevi, 1946.

Seksen Yıllık Hatıralarım, Cemil Topuzlu, 1951.

İstanbul Nasıl Eğleniyordu, Refik Ahmet Sevengil, İletişim yayınları, 2. Baskı, 1985.

Sahibinin Sesi Türkçe Plakların Adları, İstanbul Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş.

Bir Avuç Saçma, Refik Halid, Semih Lütfü Kitabevi, 1939.

Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul, Prof. Dr. Şerif Aktaş, Kültür Bakanlığı, 1988.

Şehir Mektupları 1,2, Ahmet Rasim, Arba Yayınları, 1977.

Beni Toprağıma Gömün, Ergun Hiçyılmaz, Altın Kitaplar.

Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları, Hafi Kadri Alpman, *Tercüman 1001 Temel Eser*, İstanbul, 1977.

İstanbul'un Ortası, Malik Aksel, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.

1855'de Türkiye, J.H.A Ubicini, *1001 Temel Eser*, 1977.
Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi, M.Nihat Özün, Baha Dürder, Remzi Kitapevi, 1967.
Kantolar, Kalan Arşiv Serisi, FRS Matbaacılık.
Geleneksel Türk Tiyatrosu, Metin And, Bilgi Yayınevi, 1969.
Kırk Gün Kırk Gece, Metin And, İstanbul, 1959.
Türk Temaşası, Meddah, Karagöz, Orta Oyunu, Selim Nüzhet Gerçek, Maarif Matbaası, İstanbul, 1942.
Fuhş-i Atik, Ahmet Rasim, İstanbul Matbaası, 1958.
Ataç Tiyatro'da, Metin And, Kent Yayınları, 1963.
Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu, Refik Ahmet Sevengil, Kanaat Kütüphanesi. 1934.
Tanzimat Tiyatrosu, Refik Ahmet Sevengil, Devlet Konservatuvarı Yayınları, 1961.
Tiyatro Sanatı, Selami İzzet Sedes, Akşam Matbaası, 1956.
Sanat Antolojisi, İsmail Tunalı, İst. Üni. Ed. Fak. Yayınları, 1965.
Tiyatroya Dair, Selami İzzet Sedes, Kenan Basımevi, 1938.
Tiyatro, M. Kemal Küçük, Türkiye Yayınevi, 1944.
20. Yüzyıl Türk Tiyatro Tarihi, Dr. Niyazi Akı, Ank. Üni. Basımevi, 1963.
Eski İstanbul Meyhaneleri ve Alemleri, Ergun Hiçyılmaz, Pera Orient Yayınları, 1992.
Chez les Turcs, Metin And, (Forum Editeurs a Ankara), 1965.
İstanbul Hayatı, Ahmet Refik, Enderun Kitapevi, 1988.
Çengiler, Köçekler, Dönmeler, Lezolar, Ergun Hiçyılmaz, Cep Yayınları, 1989.
Direklerarası, Burhan Arpad, May Yayınları, 2. Baskı, 1974.
Eski İstanbul'da Muhabbet, Ergun Hiçyılmaz, Cep Yayınları, 1989.
Kanto Mecmuası, Udi Şamlı Selim, Kaspar Matbaası, 1323 (Hicri).
Yeni Şarkı ve Kanto Mecmuası, Hasan Tahsin, Şirket-i Mertebiyye Matbaası, 1318.
The Director in the Theatre, (Collier Macmillan ltd), Londra, 1963.
Teodor Kasap, Cevdet Kudret, Elif Yayınları, 1965.
Darülbedayi Devrinin Eski Günlerinde, Halit Fahri Ozansoy, Ak Kitabevi, 1964.
Tiyatro Konuşmaları, Selami İzzet Sedes, Kenan Basımevi, 1936.
Cumhuriyet Çağı Tiyatrosunda Fikir Unsuru, Doçentlik tezi, DTCF, 1966.
Komik-i Şehir Hasan ve Kumpanyası, Sermet Muhtar Alus, *Akşam*, 19.3.1939.
Eski Türkler, Prof. Dr. A. Cevad, Yağmur Yayınları, 1974.
Ramazan Sohbetleri, Ahmet Rasim, Bahar Matbaası, 1967.
Beni Toprağıma Gömün, Ergun Hiçyılmaz, Altın Kitaplar, 1997.

Süreli Yayınlar

Tarih ve Toplum Dergisi.
İstanbul Dergisi.
Vakit Gazetesi 22 Haziran 1944.
Varlık Dergisi.
Milli Mecmua Dergisi.
Temaşa Dergisi.
Resimli Tarih Mecmuası.
Tarih Dünyası Dergisi.
Yeni Tarih Dergisi.

Perde ve Sahne Dergisi.
Devlet Tiyatrosu Dergisi.
Hayat Dergisi.
Muhit Dergisi.
Radyo Dünyası Dergisi.
Müteferrika Dergisi.
Sabah Gazetesi, Perde Arkası, 1997-1998 sayıları.
Sabah Gazetesi eki *Star Dergisi.*
Sabah Gazetesi haftalık *PX Dergisi.*
Yeni Adam Dergisi, Haftalık Fikir Gazetesi, İ.H.Baltacıoğlu, 235, 313.
TRT Gecenin İçinden Programı, Ergun Hiçyılmaz'ın konuşmaları.
İstanbul Şehir Tiyatrosu Repertuvar tutanakları.
Takvim Gazetesi, Dünden Bugüne, Ergun Hiçyılmaz'ın yazıları 1997-1999.
Pera Orient Koleksiyonu Taş plakları ve notaları.
İstanbul Ansiklopedisi.
Yedigün Dergisi.
Yeni Yüzyıl Gazetesi, Hayat Sayfaları, Ergun Hiçyılmaz.
Türk Tiyatrosu Dergisi.
Metin Erksan, Alaattin Eser, Nurhan Damcıoğlu, Turgut Kut, Selim Naşit, Esin Engin, Tevfik Yener ile kişisel görüşmeler.

ERGUN HİÇYILMAZ Gazeteciliğe 1960 yılında başladı. Mesleğini muhabirlikten genel yayın yönetmenliğine kadar çeşitli kademelerde sürdürdü. Radyo TV programları yaptı. 4 kez 'Yılın Gazetecisi' seçildi, çeşitli dallarda 22 kez birincilik ödülü kazandı. 'Altın Kitap' ödülüne layık bulundu. Türkiye'de spor biliminin temel kuramcılarından oldu. Federasyon başkanlıkları, DPT Spor Finansman Kaynakları başkanlığı yaptı. Özellikle İstanbul ve Osmanlı sosyal yaşamına dönük çalışmalarını 35 kitapla sürdürdü. Öğretim üyeliği yaptı. Halen Sabah grubunda yazar olarak görev yapıyor.

Şamran Hanım'la bir röportaj. Yıl 1933.

Direklerarası'nın kantocularından Rana Dilberyan

'Sahnelerin Kelebeği' olarak ün yapan Kantocu Zarife hanım.

Amelya, Naşitin kızı Ayne Özcan ve torunu Ahmet ile birlikte.

Naşit'in kayınbiraderi Niko Efendi düettoları ve Laz oyunları ile meşhurdu.

Güzelliği ile İstanbul'un hayran kaldığı 'Beyoğlu Gülü' Kamelya.

هرنیاتروديركتورلرى طرفندن ويريلان مسامره‌نك اعلانلرينى اوقوييكز

....افقيس شهرلشمار وبتوروبا جيجكان خانمك اشترا كله ....

تور كيانك اك مشهور قوميقى
حسن افندى اداره سنده

قومبق دومبولى اسماعيل، اضحوكه پرداز عن رضا افندىلرله
و يكانه آلتيست شاهيان افندى هيئت تمثيليه‌سى
وداوالبدايع واستانبول اوپرت هيئتى صنه كارلرينك اشترا كله

الز خانم

قاملا خانم

ايوبى نجيب خانم

برنجى اوپرون
ايكى اوپرون بركيجه ده
يكى اوپرون پورداده قابيه جقدر
كوه‌زه بر بر تراشجيلر
كوله قومشونه كليرباشنه

ايكنجى اوپرون
عارفك حيله‌سى
ساخته والى

سيوك اوپرت ۳ پرده
(مظلوم بك طرفندن موزولوغ)

طريفه خانم

لبليجى خورخور اغا چارداش
ارشين مال الآن قوارتولرى

هيئت رقاصه

هرجمه رئيس ولفى
وبتوروبا جيجكان خانم طرفندن

بكى بسته‌لر
الز خانم طرفندن

قيانجى قوارتتومى
سماعيل افندى وهموم اقرباسى طرفندن

بكى دالسلر
قاملا خانم طرفندن

مل ايكى اوپرتورى
مبذون ظريفى خانم طرفندن

هرجمه رئيس ولفى
وبتوروبا جيجكان خانم طرفندن

مى زيبك قوستومليرله زينت صحنه
الز وظريفى خانم طرفندن

قالابجى قوارتتومى
اسماعيل افندى وهموم شاتوزلر

يوسه دانسى
قاملا خانم طرفندن

Şehzadebaşı'nda Hasan Efendi idaresindeki Kamelya ve Zarife hanımlı bir tiyatro ilanı.

Minyon Virjini

Minyon Virjini
çeşitli oyunlarında.

Verjin Hanım
Amelya'nın annesi.

Verjin hanım 83 yaşında oğlu Niko ile pişpirik oynarken. Oğlu Niko ile kızı Amelya kantoya düettoya çıkarlardı.

Garibe

Garibe kanto öğretmenliği yaptığı yıllarda.

Garibe "Black patten" oyununda giydiği kıyafet ile.

Gözlerinin güzelliği anlatıla anlatıla bitirilemeyen Mari Ferha ve kocası Komik Şevki.

Mari Ferha ile Şevki Efendinin kızı Şevkiye Mayı oğlu Şevki ile birlikte.

Matild ve eşi İhsan bey.

Öldürülen kantoculardan Agavni.

Toto ve Anastas (Düeto).

Viktor Haçikyan.

Kantocu İspanyol Saadet.

Galata balozlarından Direklerarası'na uzanan, ardından Anadolu bahçeleri ile taş plaklara yansıyan asırlık bir hayatın sesiydi kantolar. Kantocular ise rengârenk fistanlar içinde fır dönerler, anafora kapılmışcasına titrerler ve sahneyi hem ses, hem de bedenle kaplarlardı. Geçmişin karanlığındaki İstanbul eğlence hayatının belki de en aydınlık sahnesiydi kanto dünyası. Peruz'ların, Amelya'ların, Virjin'lerin dünyası sadece salonları değil, Dersaadet toplumsal hayatını da derinden etkiliyordu. Bu hayatın üzerindeki karanlık perdeyi kaldırmayı ve üzerine bir sahne ışığı düşürmeyi deniyor elinizdeki kitap. Bu ışık müzikli bir dünyaya tarihsel bir yaklaşımla yetinmiyor, geride kalan külleri de eseliyor.

Kahramanlarımızın hayatı kimi zaman nezarethane, kimi zaman da saray koridorlarına kadar uzanmıştır. Kabadayısından, tayfa ve paşasına kadar geniş hayran kitlesine sahiptirler. Kimileri kanto sahnelerini 'fuhuşun tahrik merkezi' olarak tanımlamış, kimileri de onları en fazla 'oyuncu kız' olarak nitelemiştir. Müzik işlevinden çok, bedensel işlevi dikkate alınan Peruz gibi sanatçıların musiki aşinalığı ve beste gücünün hatırlanmaması gibi örnekler günümüzde de sürmektedir. Hayat büyük yıldızlar için ne kadar muhteşem olursa olsun, zaman giderek eğlence hayatı ile o tombul bedenleri eritir. Cazbant müzik aletlerini, perdeciler dekorlarını, kantocular da valizlerini toplarlar. Kantocuların ellerinde albümlerinden başka bir şey yoktur. Kimi sessizce ölüp gider, kimi giderek kırılan taş plaklarında geçmişi terennüm eder. Varlıktan yokluğa düşüşün en hızlısını yaşayan onlardır.

Bu kitap kantonun tanımından başlayarak Türkiye topraklarındaki gelişimini, ilk kantocuları ve onların kişisel serüvenlerini, mekânları ve nihayet günümüzdeki kanto geleneğini sürdürmeyi deneyenleri derli toplu sunuyor. Geçmiş yüzyılın karanlık toplumsal hayatını ilk defa yayınlanan güfteler, fotoğraflar ve belgelerle yansıtıyor. Kanto ve düetto sözleri aynı zamanda dilin yaklaşık yüzyıllık bir süreçteki evrimini de izlememize olanak veriyor.

ISBN 975-579-079-9
9 789755 790794